MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS POLITIKOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

ELENA ZUBRICKAJA

TEISINIO VISUOMENĖS ŠVIETIMO STRATEGIJOS MODELIAVIMAS

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas:
prof. V. Žydžiūnaitė
dr. S. Neifachas

VILNIUS, 2010

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS POLITIKOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

ELENA ZUBRICKAJA

TEISINIO VISUOMENĖS ŠVIETIMO STRATEGIJOS MODELIAVIMAS

Teisės edukologijos magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 62407S101

Vadovas
prof. V. Žydžiūnaitė
2010-12-16 dr. S. Neifachas

Recenzentas

2010-12-16

Atliko
TE gr. studentė
Elena Zubrickaja
2010-12-14

VILNIUS, 2010

PRIEDAI

1 priedas. **Patvirtinimas apie atliekamo interviu duomenų panaudojimą** 128
2 priedas. **Atviro tipo klausimynas** 129
3 priedas. **Mokslinių straipsnių turinio duomenų analizė** 130
4 priedas. **Dokumentų turinio analizė** 138
5 priedas. **Bendrųjų programų turinio analizė** 139

LENTELĖS

1 lentelė. **Teisinio švietimo samprata: kategorijos** 47
2 lentelė. **Kategorija: Tikslių teisinių žinių turėjimas – prielaida saugiam ir oriam gyvenimui teisinėje valstybėje** 48
3 lentelė. **Kategorija: Teisinių žinių įgijimas neformaliajame ugdyme(si)** 49
4 lentelė. **Kategorija: Teisinių žinių įgijimas formaliajame ugdyme(si)** 50
5 lentelė. **Kategorija: Civilinės teisės žinios – praktinė/taikomoji teisinio švietimo dalis** 51
6 lentelė. **Kategorija: Teisinis išprusimas – prielaida pasirinkti profesionalią teisinę pagalbą** 52
7 lentelė. **Kategorija: Poreikis keisti teisinio švietimo didaktiką ir turinį** 52
8 lentelė. **Kategorija: Poreikis mažinti mokytojų darbo apkrovas** 53
9 lentelė. **Kategorija: Teisinis švietimas – piliečio ugdymosi prielaida** 54
10 lentelė. **Kategorija: Lietuvos Respublikos Konstitucija – tiesioginė/taikomoji teisinio švietimo mokymo programos sudedamoji dalis** 55
11 lentelė. **Kategorija: Teisinės žinios – prielaida didinti jaunimo užimtumo galimybes atsižvelgiant į jaunimo interesus ir poreikius** 56
12 lentelė. **Kategorija: Poreikis turėti praktinių gebėjimų teisės specialistą** 56
13 lentelė. **Kategorija: Teisinis išmokimas – prielaida pasirinkti socialinę pagalbą** 57
14 lentelė. **Kategorija: Teisinis švietimas – prielaida apginti tautinės mažumos teises** 58
15 lentelė. **Kategorija: Teisinis išprusimas – prielaida (galimybė) sėkmingai konkuruoti visuomeniniame gyvenime** 59
16 lentelė. **Kategorija: Teisinis švietimas – prielaida ruošti atitinkamos studijų programos specialistus** 59
17 lentelė. **Kategorija: Poreikis keisti teisinę sistemą** 60
18 lentelė. **Kategorija: Poreikis didinti seminarinių/praktinių užsiėmimų skaičių** 61
19 lentelė. **Kategorija: Teisinis švietimas – verslo teisės žinių bei įgūdžių suteikimo/įgijimo prielaida** 62
20 lentelė. **Kategorija: Poreikis plėtoti verslui reikalingas teisines žinias** 62
21 lentelė. **Kategorija: Teisinis išprusimas – verslo organizacijų paramos prielaida** 63
22 lentelė. **Kategorija: Teisinis švietimas – prielaida teisėtam dalyvavimui nevyriausybinėje veikloje** 64

23 lentelė. **Kategorija: Poreikis keisti teisinio švietimo turinį** 66
24 lentelė. **Kategorija: Poreikis didinti nevyriausybinių organizacijų aktyvumą** 66
25 lentelė. **Kategorija: Teisinis švietimas – prielaida (su)teikti profesionalią teisinę pagalbą žmonėms** 67
26 lentelė. **Kategorija: Teisinis išmokimas – prielaida efektyviau orientuotis savivaldybės veikloje** 68
27 lentelė. **Kategorija: Tvirtų teisinių žinių turėjimas – prielaida glaudesniam savivaldybių ir mokyklų bendradarbiavimui**.....69
28 lentelė. **Kategorija: Poreikis remti projektų vykdymą, užtikrinant neformalumą dalyvaujant projekte**.....70

PAVEIKSLAI

1 pav. **Socialinių teisių prieinamumo Europoje analizės kontekstai**.....14
2 pav. **Teisinio švietimo modelis socialinio ugdymo koncentro kontekste**.....24
3 pav. **Teorinis teisinio visuomenės švietimo strategijos konceptualizavimo modelis**.....40
4 pav. **Loginė tyrimo duomenų apdorojimo schema (modelis)**.....42
5 pav. **Teisinio visuomenės švietimo modelis**.....73
6 pav. **Bendruomenės kaip „galinčios“ institucijos vertybių sistema**.....81

TURINYS

ĮVADAS 8
1. TEISINIO ŠVIETIMO STRATEGIJOS PRIELAIDOS VISUOMENĖS KAITOS DISKURSE 12
1.1. Socialinių teisių prieinamumas Europoje: valdymo ir procedūrinių kliūčių analizė teisinio švietimo aspektu 12
1.2. Teisinio visuomenės švietimo strategijos modeliavimo politinės prielaidos 20
1.3. Nauji ugdymo paradigmos kontekstai bei teisinio švietimo koncentras atnaujintose bendrosiose programose 22
1.4. Teisinio švietimo samprata ir apibrėžtis mokslo literatūros diskurse 26
1.5. Teisinio švietimo dimensijos įstatymų ir dokumentų diskurse 32
2. TEISINIO VISUOMENĖS ŠVIETIMO STRATEGIJOS MODELIAVIMO IR ĮGYVENDINIMO TYRIMAS IR TYRIMO ATASKAITA 39
2.1. Teoriniai-metodologiniai tyrimo pagrindai 39
2.2. Tyrimo metodika ir organizavimas 41
2.3. Teisinio visuomenės švietimo strategijos modeliavimo ir įgyvendinimo tyrimo rezultatai 47
3. TEISINIO VISUOMENĖS ŠVIETIMO STRATEGIJOS ĮGYVENDINIMO MODELIS 72
3.1. Teisinio visuomenės švietimo strategijos įgyvendinimo priemonės 74
3.1.1. Profesionali teisinė pagalba kaip teisinio švietimo tobulinimo prielaida 74
3.1.2. Socialinis konstravimas kaip būdas išspręsti teisinio visuomenės švietimo problemas 77
3.1.3. Bendruomenės kaip „galinčios“ institucijos veiklos strategija 80
3.1.4. Tautinių mažumų ugdymosi galimybės 82
3.1.5. Nevyriausybinių organizacijų veiklos teisinis pagrindas – teisinio švietimo sistemos elementas 88
3.2. Teisinio visuomenės švietimo modelio įgyvendinimo dalyvių funkcijos 94
3.2.1. Mokytojų darbas komandoje įtraukiant teisininkus praktikus 94
3.2.2. Teisinio švietimo didaktika ir turinys – mokytojo kompetencijos tobulinimo veiksnys 100
3.2.3. Pilietinis ugdymas – teisinio švietimo kokybės rodiklis 104
IŠVADOS 110
LITERATŪRA 112
ANOTACIJA 122
ANNOTATION 122
SANTRAUKA 123
SUMMARY 125
PRIEDAI 127

ĮVADAS

Mokslinės problemos aktualumas. Teisinių žinių ir jomis grįsto dalyvavimo visuomeniniame gyvenime įgūdžių poreikis įvairiose visuomenės grupėse yra didžiulis. Visi visuomeniniai santykiai, organizacijų veikla, darbo santykiai ir kita socialinio gyvenimo dalis yra reglamentuojami teisės normomis, kurių valstybės gyventojai besąlygiškai privalo laikytis. Su teise susiduriame kiekvieną dieną, be jokių išimčių. Moksleiviai, eidami į mokyklą, naudojasi savo konstitucine teise į švietimą, viešai išsakydami savo nuomonę išreiškia minties laisvę. Tačiau akivaizdu, kad ne visi žino savo teises ir pareigas, todėl šiuolaikinėje visuomenėje išryškėja aiškus ir *augantis teisinio švietimo poreikis*.

Teisinis visuomenės švietimas yra bene *naujausia* ir pastaruoju metu dar ne visoms socialinėms grupėms prieinama *švietimo forma*, kuri padeda ar įgyti naujų vertingų kompetencijų, ar jas atnaujinti (D. Heater, 2007). Teisės pagrindu ne tik kuriami, priimami, išreiškiami ir įgyvendinami socialinės politikos sprendimai, bet ir vertinami jos padariniai. Todėl visai neatsitiktinai teisinė sistema yra viena svarbiausių šiuolaikinės visuomenės socialinio gyvenimo grandis, kurios veikimas turi įtakos visos politinės visuomenės sėkmei. Socialinių grupių teisinės sistemos ypatumai gali sukelti reikšmingų, teigiamų ir neigiamų visuomenės socialinio gyvenimo pokyčių.

Visuomenės *teisinis švietimas* yra *aktuali* mūsų šalies *problema* nuo pat nepriklausomybės atkūrimo. Nors šią problemą bandoma spręsti tiek kuriant valstybines švietimo programas, tiek pasitelkiant neformalų ugdymą, *teisinio švietimo poreikis išlieka didelis*. Todėl įgyvendinant Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. spalio 29 d. nutarimą Nr. 1120 „Dėl visuomenės teisinio švietimo 2009-2012 metų programos patvirtinimo“ (Žin., 2008, Nr. 130-4981) yra siekiama visuomenės grupėms suteikti informacijos, kuri padėtų išvengti teisinių problemų ir kuria remdamiesi piliečiai suprastų, kaip elgtis joms kilus. *Teisinis švietimas esmingai skiriasi nuo klasikinio formaliojo švietimo* ir todėl „įprasti“ formaliojo švietimo plėtros receptai negali būti automatiškai taikomi plėtojant teisinį švietimą. Į teisinį švietimą galima žvelgti kaip į specifinę platesnės valstybės viešosios švietimo politikos kryptį, kuri turi *savitus tikslus, uždavinius ir savitus įgyvendinimo metodus*.

Vertinant teisinio švietimo perspektyvą, reikėtų atkreipti dėmesį į tai, ką pasiekė švietimas apie žmogaus teises ir ką dar reikia padaryti tam, *kad teisinis švietimas būtų prieinamas kiekvienam valstybės piliečiui*. Teisinio švietimo svarbą supranta daugelis: žmogaus teisės kelia uždavinius tiek mokytojams klasėje, tiek mokykloms kaip organizacijoms, tiek visuomenės švietimo sistemai (S. Duczek, 2001, p. 26). Tačiau juos galima suprasti kaip demokratinės klasės, demokratinės mokyklos ir demokratinės visuomenės kūrimo idėją. Mokymosi visą gyvenimą memorandume (2001, p. 17) pabrėžiama, kad tradiciniai mokėjimo skaityti ir rašyti įgūdžiai jau nėra svarbus. Žmogus privalo

suvokti savo tapatybę ir gyvenimo tikslą. Svarbiausia, kad kiekvienas jaunas žmogus išmoktų mokytis, prisitaikyti prie pokyčių ir naudotis informacijos gausybe.

Žmonės nuolat pasimeta tarp įvairių gyvenimiškų problemų. Šių problemų nepavyks metodiškai sutvarkyti, jeigu *žmogaus teisių aspektas* netaps *sudėtine visuomeninių ir politinių mokslų mokymosi dalimi* (D. Schmidt-Sinns, 2000). Todėl neužtenka turėti vien tik tikslus, svarbiausia numatyti teorinį-praktinį turinį bei jo raiškos prasmes. Efektyviausias būdas spręsti teisinio visuomenės švietimo problemą, tai teisinio švietimo programą vykdyti vidurinėse mokyklose. Vyresniųjų klasių moksleiviai dažniausiai jau yra apmąstę savo ateities planus ir pasirinkę būsimą profesiją. Tačiau su teisinių žinių poreikiu, teisės normomis susiduriama ne tik kiekvienoje pasirinktoje profesijoje, bet ir kasdieniniame žmogaus gyvenime. Lietuvos Respublikos Vyriausybės „Visuomenės teisinio švietimo programoje“ (Žin., 2008, Nr. 130-4981) numatyta sukurti bei įgyvendinti teisinio švietimo modelį, leidžiantį kiekvienam socialinės grupės nariui įgyti esminių teisinių žinių apie šeimą, darbo santykius ir santykius su valdžios institucijomis.

Teisinio visuomenės švietimo strategijos kūrėjai (N. Letukienė, L. Deveikis, 1999; M. Šimonis, J. Januškienė, 2001; A. Masandukaitė, 2004; I. Zaleskienė, 2004; K. Lapinskas, 2009) analizuoja įvairius teisinio švietimo teorinius-prakseologinius kontekstus. Atlikta teisinio švietimo plėtros kurso vidurinėje mokykloje analizė. J. Dyson (2002) tyrė, kaip įsivaizduoja kitas šalis ir tautas 14-16 metų moksleiviai. Gauti rezultatai parodė, kokia kryptimi turėtų dirbti žmogaus teisių mokytojas ir nustatė, kad žmogaus teisės turi sudaryti moksleivių teisinio švietimo dalį. Norint įgyvendinti žmogaus teisių idealus mokyklos privalo įdiegti moksleiviams įvairių lygių tarpusavio priklausomybės (interpersonalinės (tarpasmeninės), nacionalinės ir pasaulinės) sampratą (I. Kandel, 1999).

Lietuvos mokslininkai naujai įvertino teisinio švietimo sistemos paskirtį (I. Zaleskienė, 2004; K. Lapinskas, 2009). Teorinių pozicijų pagrindą sudaro piliečių socialinio dalyvavimo legitimacijos konceptai, kurie leidžia apibrėžti teisinio švietimo modelio adaptyvumo galimybes. Siekiama konceptualiai pagrįsti teisinio švietimo sampratų daugiareikšmiškumą, išryškinti jos sinkretinį pobūdį, vertingą švietimo teisės mokslui ir praktikai kurti.

Ypatingai vertinamas įvairių socialinių institucijų įtraukimas optimizuojant teisinį švietimą visuomenėje. Vyriausybė yra patvirtinusi Teisingumo ministerijos parengtą, teisinio švietimo programą (Žin., 2004, Nr. 188-7015). Ja siekiama kelti gyventojų teisinių žinių lygį. Šios programos dėka yra siekiama įtraukti į visuomenės teisinio švietimo sistemą valstybės ir savivaldybių institucijas, nevalstybines organizacijas, bei teisininkus, kuriuos rengia aukštosios mokyklos. Bendradarbiaujant su nevalstybinėmis organizacijomis, aukštosiomis mokyklomis planuojama vykdyti visuomenės teisinio

švietimo projektus, kurių metu būtų teikiamos nuolatinės teisinės konsultacijos, būtų sudaromos galimybės daugiau sužinoti apie teisinės sistemos ypatumus, konkrečią teisės sritį.

Apibendrinus įvairių autorių (D. Heater, 2007; I. Kandel, 1999; D. Schmidt-Sinns, 2000; S. Duczek, 2001; J. Dyson, 2002) mokslines pozicijas apie teisinį visuomenės švietimą, galima teigti jog šis švietimo koncentras vis dar yra naujas, neįprastas. Priežastis – *iki šiol esminiai teisinio visuomenės švietimo kontekstai stokojo teorinio pagrindimo ir nepakankamai buvo aktualizuojami šiuolaikinės visuomenės raidos kontekstuose*. Antra vertus, teorinis, praktinis teisinio visuomenės švietimo strategijos modeliavimas reiškia *nuoseklios perspektyvos taikymą į teisinio švietimo funkcijų raiškos praktiką.*

Tai suponuoja mūsų tyrimo problemą, kuri teisinio švietimo strategijos modeliavimo procese grindžiama egzistuojančiais teorinio-prakseologinio pobūdžio prieštaravimais, iš kurių esminiai būtų šie: teoriniuose šaltiniuose plačiai išnagrinėta teisinio švietimo problematika. Tačiau tai pasireiškia konceptualiame lygmenyje, nepritaikant konkrečiai Lietuvos situacijai. Todėl Lietuvoje teisinis švietimas yra naujas, dar tik pirmąjį dešimtmetį besiformuojanti sritis, reikalaujanti strateginio įgyvendinimo modeliavimo ir teorinės koncepcijos jai dar nėra pakankamai adaptuotos.

Tyrimo objektas – teisinio visuomenės švietimo strategija.

Tyrimo prielaida. Vykstant globaliesiems švietimo pokyčiams bei vyraujant diskursui apie teisinio švietimo strategijos modeliavimą, būtina sukurti visuomenės teisinio švietimo strategijos modelį. Tai galima atlikti pasitelkiant praktinių situacijų analize, padedančia įtraukti į šį procesą skirtingas socialines grupes bei organizacijas, ne tik įgyti žinių, bet ir išugdyti kritinį mąstymą, socialinius bei bendravimo gebėjimus. Parengti pedagogus, gebančius kompetentingai dirbti su iškritimo rizikos bei antros galimybės ieškančiais mokiniais. Teisinės informacijos teikimas laiku, teisinės sąmonės ugdymas ir šio ugdymo plėtra – pagrindiniai visuomenės teisinio švietimo principai.

Tyrimo tikslas – sukurti teisinio visuomenės švietimo strategijos modelį bei atskleisti teisinio švietimo įgyvendinimo galimybes.

Tyrimo uždaviniai:

1. Remiantis mokslinės literatūros analize, pagrįsti teisinio švietimo sampratą ir strategijos prielaidas visuomenės kaitos diskurse.
2. Taikant socialinių mokslų teorines prieigas sukurti instrumentuotę teisinio švietimo modelio strategijos kūrimui.
3. Atlikti empirinį tyrimą ir nustatyti, kaip įgyvendinamas teisinio visuomenės švietimo modelis.
4. Tyrimo visumos pagrindu pristatyti teisinio visuomenės švietimo įgyvendinimo modelį.

Tyrimo metodai: mokslo šaltinių analizė, švietimo dokumentų turinio (content) analizė, pusiau struktūruoto individualaus interviu, fenomenografinio tyrimo duomenų analizės metodika.

Tyrimo imtis: Empirinis tyrimas buvo atliktas Vilniaus miesto ugdymo institucijose (vidurinėse mokyklose, gimnazijose). Tyrimo metu taikant kriterinę atranką iš viso buvo apklausti 6 pedagogai. Buvo užduoti 8 atviri klausimai, į kuriuos atsakinėjo respondentai. Surinkus interviu medžiagą, buvo atlikta interviu tekstų turinio (content) analizė – išskirti prasminiai kategorijų ir subkategorijų vienetai.

Darbo struktūra: įvadas, 3 skyriai, išvados, anotacija, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, naudotos literatūros sąrašas (153 šaltiniai), priedai. Darbo apimtis 127 puslapiai. Darbe pateikta 28 lentelės, 6 paveikslai.

Pagrindinės sąvokos:

Strategija – vadovavimas, bendrasis kovos arba kitokios veiklos planas, plano kūrimas ir vykdymas. Veiksmų planas arba schema tikslo įgyvendinimui (Tarptautinių žodžių žodynas, 2001).

Švietimas – procesas, kurio metu įstaigose ir ne tik formaliai arba neformaliai asmenims perteikiamos žinios ir formuojami gebėjimai. Tai sąmoningų veiksmų, situacijų ir struktūrų visuma, teigiamai veikianti žmogaus vystymąsi – asmeninės tapatybės raidą, visuomeninių nuostatų, tokių, kaip pilietiškumas formavimą. Vertybių sferos, moralinio ir estetinio jautrumo, bei meninių, organizacinių, techninių ir kitų gebėjimų vystymą (Lietuvių kalbos žodynas, 2005).

Modeliavimas – abstrakčių ar konceptualių modelių kūrimas, konceptualus reiškinio atspindys. Kurių nors objektų, objektų sistemų arba procesų savybių ir elgsenos atskleidimas sudarant ir tyrinėjant jų modelius (W. Silvert, 2001, p. 261).

Teisinis švietimas – tai procesas, per kurį asmenims sudaromos galimybės įgyti žinių ir gebėjimų, padedančių tinkamai naudotis savo teisėmis ir laisvėmis teisinėje sistemoje, ginti savo teises ir vykdyti pareigas (D. Heater, 2007).

Visuomenės teisinis švietimas – teisinės sąmonės ugdymas, teisinės informacijos teikimas ir teisinis konsultavimas. Apima Lietuvos ir Europos Sąjungos teisę (Žin., 2004, Nr. 188-7015).

1. TEISINIO ŠVIETIMO STRATEGIJOS PRIELAIDOS VISUOMENĖS KAITOS DISKURSE

1.1. Socialinių teisių prieinamumas Europoje: valdymo ir procedūrinių kliūčių analizė teisinio švietimo aspektu

Teoriškai gilinantis į socialinių teisių prieinamumą, socialinių gebėjimų, o tuo pačiu ir teisinio švietimo, kaip sudėtingų pokyčių proceso konteksto, sampratos atskaitos tašku galima pasirinkti strateginių pokyčių valdymo teorijas. Šių teorijų požiūriu socialinių teisių prieinamumą bei socialinių gebėjimų ugdymą traktuojame kaip strateginius pokyčius, susijusius su socialinių gebėjimų bei teisinio švietimo diagnostikos būtinumu.

Strateginių pokyčių valdymo metodologijoje išskiriamos dvi kryptis: nustatytinė (pokyčių numatymo) bei plėtotinė (pokyčių įgyvendinimo), apimančios konkrečias teorijas, kurių požiūris į strateginių pokyčių procesą yra skirtingas (A. Vasiliauskas, 2002). *Nustatytinėje metodologijoje* dominuoja K. Lewin pokyčių valdymo modelis, pateiktas R. Jucevičiaus (1998), - „jėgos lauko“ teorija, kuri nagrinėjant socialinių gebėjimų ugdymo valdymo pokyčius yra palanki dviem požiūriais: pokyčiai yra dviejų priešingo poveikio jėgų veikimo rezultatas, o status quo – jų pusiausvyros taškas; pokyčių realizavimo procesas apima tris etapus: senos elgsenos „atšildymas“, transformacija (judėjimas naujos elgsenos statuso link), naujos elgsenos „užšaldymas“.

Pirmuoju požiūriu pusiausvyra tarp priešingo poveikio jėgų yra būdinga visiems fiziniams bei socialiniams procesams (taip pat ir mokyklų tinklo pertvarkai), o nukrypimas nuo jos sąlygoja šių jėgų poveikio pasikeitimas. Tai svarbu pokyčio veiksnių identifikavimui ir poveikio projektavimui. Organizuojant pokyčius, K. Lewin (cit. R.Jucevičius, 1998) pirmiausia siūlo susilpninti arba panaikinti stabdančiąsias jėgas ir tik tuomet stiprinti varomąsias jėgas. Skatinančiųjų jėgų stiprinimas, prieš tai nesusilpninus trukdančiųjų jėgų, paprastai sukelia pastarųjų atsakomąją reakciją, kuri didina įtampą, nepajudindama iš vietos pusiausvyros taško.

R. Daft (1995) modifikuotoje „jėgos lauko“ teorijoje išskyrė šias organizacijos statuso transformavimo pakopas: *organizacijos statuso kaitos būtinybės suvokimo suformavimas; organizacijos transformavimo būdų į naujo statuso sferą sukūrimas; pokyčių proceso realizavimas; visų reikiamų resursų suderinimas*. R. Daft (1995) teigė, kad socialinių gebėjimų ugdymo valdymo pradinis etapas turi būti poreikio keisti visuomenės kompetencijas nustatymas. Jei numatoma pasikeitimų prasmės, praktiškai visuomet išryškėja atviras arba paslėptas pasipriešinimas. Socialinių

gebėjimų ugdymo valdymo atveju, į teisinį švietimą žiūrimą palankiai, jei jis vyksta visuomenės pageidaujama linkme. Pokyčių krypties apibrėžtis „iš viršaus“ nepadeda suformuoti visuomenės kompetencijos kaitos būtinybės suvokimo. Tačiau pokyčių suvokimas, neturint idėjos, kaip reikia keistis, taip pat yra nenaudingas. Didelio masto pokyčių idėjas dažniausiai generuoja centrinė valdžia, tai yra aukščiausio lygio vadovai. Planuodami teisinės sistemos pokyčius, jie numato ir jų kryptį.

H. Ansoff (cit. R. Jucevičius, 1998) išsamiai analizavo pasipriešinimų, kylančių vykdant visuomenės kompetencijos pokyčius, kilmę. Kaip geriausia priemone, įveikti pasipriešinimą, H. Ansoff siūlė pokyčius sieti su visuomenės narių poreikiais bei lūkesčiais, nurodo R. Jucevičius (1998). Teisinio švietimo atveju, didelis dėmesys skiriamas komunikavimui, pokyčio kaitos būtinumo bei būsimosios naudos išryškinimui, visuomenės narių tiesioginiam įtraukimui į pertvarkos procesą.

Apibendrinant K. Lewin „jėgos lauko“ modifikuotą modelį, galima teigti, kad sėkmingo socialinių gebėjimų valdymo komponentai bei veiksniai yra šie: pokyčių motyvacija; naujo visuomenės narių statuso vizijos suformavimas; proceso dalyvių palaikymas; tinkamas pertvarkos proceso valdymas; pokyčių proceso analitinis pagrįstumas bei aprūpinimas reikiamais ištekliais.

Esamą organizacijos statusą keisti labiausiai motyvuoja objektyvus kaitos būtinybės suvokimas. Suvokimas apie pokyčio objektyvumą, neišvengiamumą bei patrauklumą suformuojamas analitinio pagrįstumo būdu lyginant visuomenės įgytų gebėjimų prognozuojamą ateities būseną su esama situacija. R. Jucevičius (1998) pokyčių procese išskiria tris pagrindinius elementus: dabartinė socialinių gebėjimų būklė, norimas būvis ir tiesioginis pokyčių procesas. Anot R. Jucevičiaus, būtinybė keisti socialinius gebėjimus į naują statusą kylą iš nepasitenkinimo esama arba būsimąja jos padėtimi. Esamų socialinių gebėjimų analitinis pagrįstumas padeda sukurti norimą jų ateities viziją. Norimos ateities vizijoje turėtų atsispindėti du skirtingi aspektai: sėkmė ir prielaidos, kurias kuria konkreti visuomenės elgsena.

Anot A. Vasiliausko (2002), subalansuotas požiūris į pokyčius padeda prisitaikyti prie visuomenės socialinių gebėjimų kaitos būtinumo ir sėkmingai projektuoti visuomenės teisinio švietimo strategiją. Strateginių pokyčių penkių veiksnių teorijoje kiekvienas veiksnys papildomas reikalingomis sąlygomis, kurios skirstomos į dvi grupes: pirmines sąlygojančias savybes ir antrinius mechanizmus, veikiančius tik tada, kai užtikrinamos pirminės sąlygos. Strateginių pokyčių penkių veiksnių teorija padeda surinkti ir struktūrizuoti faktus apie socialinių gebėjimų, teisinio švietimo organizavimo, valdymo padėtį. Šis teorinis modelis atskleidžia papildomas sritis, kurias reikia tirti. Apibendrinant galima teigti, kad dėl teisinio švietimo sistemos pokyčių sudėtingumo, socialinių kompetencijų ugdymo valdymo pertvarkos konceptualiuoju pagrindu negali būti kokia nors viena teorija. Norėdami suvokti sudėtingus teisinio švietimo valdymo aspektus, turime pasinaudoti modifikuotais koncepciniais

modeliais. Be to, anot D. Beach (1995), strateginių pokyčių teoriniai principai dar tik formuojasi, todėl vykstantys pokyčiai dažniausiai grindžiami ne teorinėmis prielaidomis, o subjektyvia mokslininkų nuomone.

M. Akehurst ir P. Malanczuk (2000) teigia, kad tokiu būdu galima išsiaiškinti kaip veikia socialinių (žmogiškųjų) teisių užtikrinimo sistema, kokia jų prieinamumo gerinimo praktika, teisinis reglamentavimas ir nuostatų struktūra bei forma. Tuo pačiu galima argumentuotai pagrįsti socialinių (žmogiškųjų) teisių svarbą visuomenėje (1 pav.).

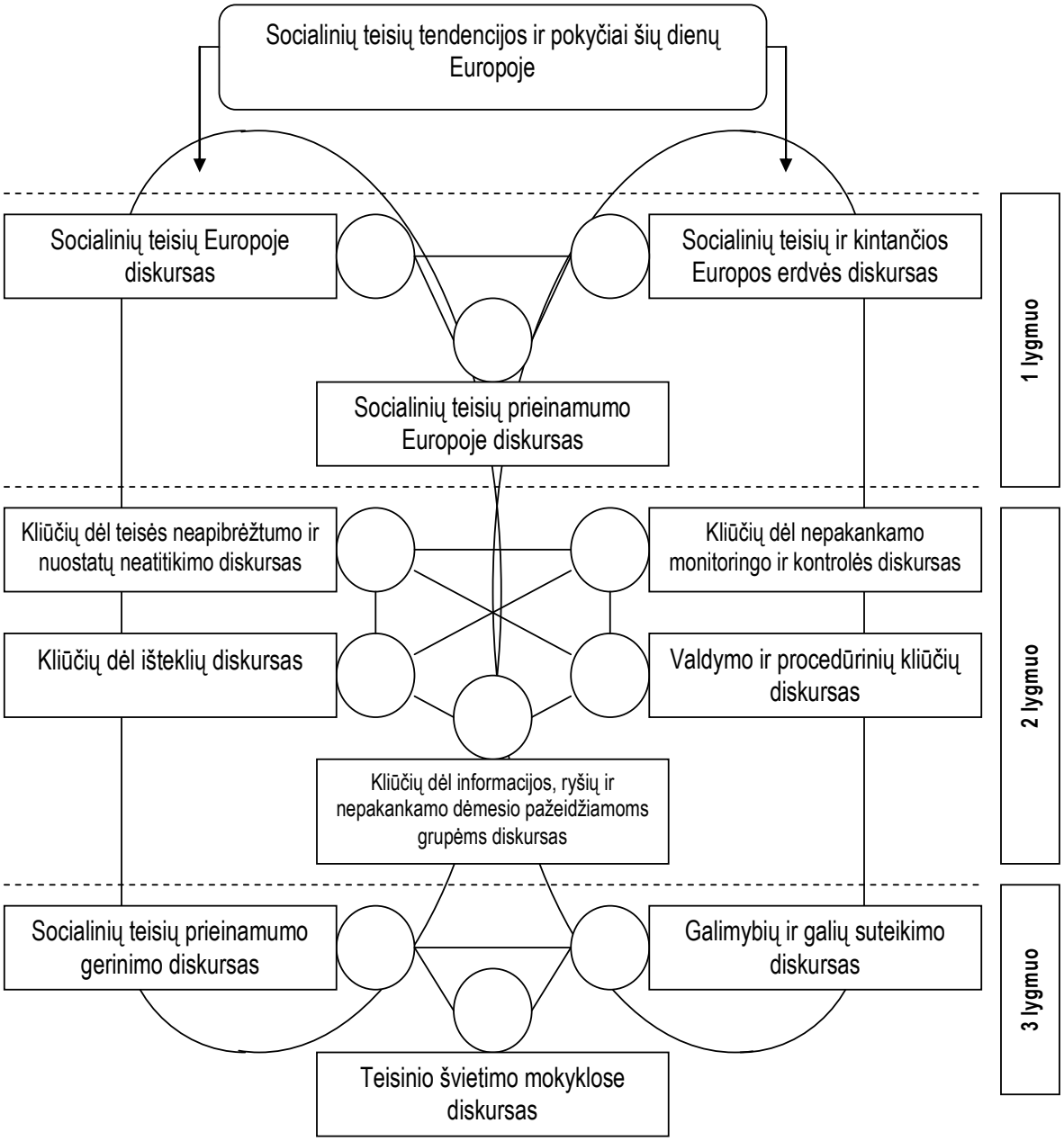

1 pav. *Socialinių teisių prieinamumo Europoje analizės kontekstai*

Socialinių teisių tendencijos ir pokyčiai šių dienų Europoje. Leidinyje „Lietuva stojant į Europos Sąjungą“ (2004) nurodyta, kad socialinė apsauga tai: viešosios politikos priemonės, kuriomis siekiama apsaugoti asmenis gyvenimo situacijose ir sąlygose, kuriose jų gyvenimui gali kilti pavojus; apsauga, kurią visuomenė naudodama įvairias priemones, teikia savo nariams nuo ekonominių ir socialinių nelaimių, kurias gali sukelti žymus darbo užmokesčio sumažėjimas ar jo mokėjimo nutraukimas dėl ligos, motinystės atostogų, suluošinimo darbe, nedarbo, invalidumo, senatvės ar mirties. Ji dar apima medicininę paramą ir paramą šeimoms su vaikais. Socialinė atskirtis nurodo socialines grupes, kurios yra menkiau integruotos į visuomenę ir kurios turi mažiau arba visai neturi galimybių dalyvauti politiniame, socialiniame, ekonominiame ir kultūriniame visuomenės gyvenime.

Socialinių teisių Europos Sąjungoje pagrindinės kryptys. Socialinės teisės Europoje turi du lygius. Tai nacionalinis ir tarptautinis lygis. Nacionaliniam lygiui priklauso mokesčių programos, skirtos pajamų saugumui bei skurdui mažinti. Paramos būdai – minimalios pajamos, pensijos, nedarbo išmokos, motinystės ir šeimos pašalpos, kurias finansuoja darbdaviai ir valdžios institucijos. Nacionaliniam lygiui taip pat priklauso socialinių paslaugų tinklas, gyvenimo kokybės gerinimui skirtos paslaugos, bei darbo rinkos reguliavimas, susijęs su darbo teisėmis bei jų gynimu.

Tarptautinį lygį sudaro Europos Tarybos rezoliucijos, Jungtinių tautų rezoliucijos bei ES rezoliucijos ir rekomendacijos. 1965 metais įsigaliojo Europos socialinė chartija. Chartijoje numatytos ekonominės teisės, susijusios su užimtumu ir darbo rinka, bei socialinės teisės, siejamos su sveikata ir gerove, švietimu. Numatoma laisvė jungtis į organizacijas ir teisė į kolektyvines derybas. Gina teises, susijusias su profesiniu tobulėjimu. Specifinėms grupėms numatoma apsauga. Jiems priskiriama: neįgalieji, motinos, vaikai ir darbuotojai migrantai bei jų šeimos.

1999 metais įsigaliojo Pataisytoji Europos socialinė chartija. Joje minimos pagrindinės teisės: *tesė į lygias galimybes ir vienodą padėtį darbo ir profesinės veiklos srityje nediskriminuojant dėl lyties; teisė į informaciją ir konsultacijas; teisė dalyvauti nustatant ir gerinant darbo sąlygas; teisė į orumą*, *teisinį švietimą* ir kt. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje (2000) išskiriamos šios pagrindinės vertybės: *orumas, laisvė, solidarumas, piliečių teisės, teisingumas*. Teisės glaudžiai susijusios su šiomis vertybėmis: teisės ir laisvės bei procesinės garantijos (lygybė ir pagarba pačiam gyvenimui, spaudos laisvė, sąžinės ir jungimosi laisvės); tesės, suteikiamos ES piliečiams (rinkimų, diplomatinė, kreipimosi į Europos Parlamentą); ekonominės ir socialinės teisės (nuostatos dėl darbo teisės, neįgaliųjų žmonių teisės į profesinę integraciją, socialinę apsaugą ir teisė į sveikatos priežiūrą); šiuolaikinės teisės (asmens duomenų apsauga, teisė į administravimą).

Socialinės teisės ir kintančios Europos visuomenės. Europos šalių visuomenės sparčiai kinta. Pokyčiai sugriovė valstybės nacionalinio ir vietos lygmens veiklos pagrindus ir paskatino susimąstyti iki kiek reikalingas socialinis pilietiškumas bei teisinis švietimas. Pokyčius lėmė:

- Globalizacija – procesas, sukeliantis didesnį ekonominį konkurencingumą pasaulyje, kuriame sparčiai vystosi technologijos, ir kuriame sienos neatliko užkirtimo kelio nepageidaujamiems pokyčiams funkcijos. Globalizacija verčia atkreipti dėmesį į socialinės apsaugos finansavimo išlaidas, siejama su pastangomis mažinti teises į socialinę apsaugą. Globalizacija siejama su rizika, galimybėmis ir iššūkiais.
- Politiniai ir ekonominiai pokyčiai Rytų ir Vidurio Europoje – visoje Europoje padidino susirūpinimą centralizuoto valstybinio aprūpinimo pavojais, atsižvelgiama į neigiamą poveikį rinkai ir asmens savarankiškumui.
- Pakitęs socialinės apsaugos pobūdžio suvokimas – galimybė rinktis – sukelia kliūtis pasinaudoti paslaugomis ir išmokomis.
- Kintantis požiūris į valstybės vaidmenį – kintanti politika sudarė sąlygas iš naujo apmąstyti solidarumo ir socialinio bendradarbiavimo pagrindus.
- Valstybės, individo ir visuomenės santykis – vertybių pokyčiai. Panaikinus valstybių reguliavimą, pasirinkimą imama vertinti kaip svarbią viešąją gerybę.
- Ekonominės veiklos metodai ir socialinės vertybės – pripažinti tam tikrų grupių skirtumai, skiriamų pagal lytį, etninę kilmę, rasę, kalbą, kultūrą. Čia svarbus grupių lygybės klausimas. Socialinės teisės yra ryškus dabartinės Europos visuomenės bruožas.

Socialinių teisių prieinamumo Europoje realijos. Oficiali galimybė naudotis socialine teise negarantuoja, kad teise bus arba gali būti praktiškai naudojamasi. Yra įvairių kliūčių, trukdančių pasinaudoti socialinėmis teisėmis. Jos yra tarpusavyje susiję ir persipina, todėl jas reikia vertinti kaip kliūčių grandinę:

- Kliūtys, atsirandančios dėl teisių neapibrėžimo ir teisinių bei kitokių nuostatų neatitikimo.
- Nepakankamas monitoringas ir vykdoma kontrolė.
- Ištekliai
- Valdymas ir procedūros.
- Informavimas ir ryšiai.
- Psichologinės ir socialinės kultūrinės kliūtys.
- Nepakankamai dėmesio skiriama pažeidžiamoms grupėms ir regionams.

Kliūtys, atsirandančios dėl teisių neapibrėžimo ir teisinių bei kitokių nuostatų neatitikimo. Nepakankamai tiksliai apibūdinta teisė arba sąlygos ja pasinaudoti. Atliktas tyrimas (BIPE, 2000)

padeda išskirti keturis skirtingus teisių (apibūdinimo) lygius: teisė, įtvirtinta Konstitucijoje; teisė, numatyta įstatymuose; vykdoma politika, kuria siekiama užtikrinti teisę; praktiškai garantuojama teisė. Tyrimas parodė, kad galimybės realiai pasinaudoti teise didėja pereinant nuo pirmojo iki ketvirtojo teisės apibūdinimo lygio. Įtvirtinus teisę Konstitucijoje ir norint ja praktiškai pasinaudoti reikia nueiti ilgą kelią.

Teisės suteikiamos konkrečioms gyventojų grupėms ir konkrečiais atvejais. Valstybėse galima išskirti keletą socialinės apsaugos tinklo spragų, kurios blogina žmonių gebėjimus pasinaudoti savo socialinėmis teisėmis arba juos visai atskiria. Sunkumai gali reikštis nereguliariais išmokų mokėjimais dėl valstybės lėšų stokos, darbuotojų trūkumu arba prašymų apdorojimo vilkinimu. Spragų gali atsirasti ir dėl politinės valios stokos. Viena iš spragų gali būti nepakankamai tiksliai apibūdinta kai kuriose elementariųjų poreikių srityse. Nėra nustatytas minimalus priimtinas standartas arba nustatytas standartas yra per žemas. Su tuo susijusi problema – neaiškiai apibrėžtos valdžios institucijų funkcijos, teikiant konsultavimo paslaugas arba išteklius elementariems poreikiams patenkinti.

Dar viena galima kliūtis yra susijusi su teisei keliamomis sąlygomis arba jos įteisinimo būdu. Čia vienas svarbiausių klausimų yra nustatytos naudojimosi teise sąlygos. Pagal jas gali būti reikalaujama atitikti normas, kurių kai kurios gyventojų grupės arba kategorijos negali atitikti.

Kliūtys dėl nepakankamo monitoringo ir vykdymo kontrolės. Nepakanka turėti gerus įstatymus ir nuostatas, reikalingas monitoringas bei vykdymo kontrolė. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje Lietuvos teisinėje sistemoje (2000) teigiama, jog esant nepakankamam monitoringui per mažai stebima ar paslaugos yra praktiškai veiksmingos. Todėl dažnai žinoma ar paslaugos atitinka joms keliamus tikslus. Be to, neaišku kaip jos prisideda prie vartotojų ar galimų vartotojų poreikių tenkinimo. Nepakankama apsauga nuo kliūčių pasinaudoti teisėmis sukelia praktinių sunkumų. Pirmiausia reikėtų panagrinėti, ar yra numatytos apskundimo ir teisių atkūrimo procedūros ir koks jų pobūdis.

Nevienodų sąlygų taikymas gali ir (arba) diskriminavimas gali būti susijęs su įstatymų trūkumais ar spragomis, labiau galimas dalykas, kad skirtingų sąlygų taikymas ir diskriminavimas egzistuoja dėl prasto monitoringo ir vykdymo kontrolės. Labiausiai paplitusios nevienodų sąlygų taikymo priežastys yra rasinė ir etninė kilmė bei lytis. Socialinių apsaugos institucijų ir viešųjų paslaugų tarnybų darbas turėtų būti labiau sutelktas į vartotojų poreikius. Reikia numatyti procedūras paslaugų efektyvumui vertinti ir stebėti. Šiuo metu daug kur dirbama ne taip ir nėra duomenų, rodančių, kad būtų plačiai taikomas metodas, pagal kurį būtų nustatomi teisių turinčių asmenų prioritetiniai poreikiai.

Kliūtys dėl išteklių. Kliūtims priskiriami finansiniai ištekliai ir žmogiškųjų išteklių bei asmeninių gebėjimų trūkumai ar nepakankamumas. Vienas svarbiausių išteklių yra kvalifikuoti ir tinkamai

apmokyti darbuotojai. Svarbi ne tik profesinė kvalifikacija, bet ir darbuotojų gebėjimas bei noras su žmonėmis elgtis oriai ir padoriai. Dar viena svarbi socialinių teisių kliūtis atsiranda dėl nesubalansuotų regioninių ar vietos išteklių. Dauguma vietos savivaldos institucijų Vidurio ir Rytų Europoje yra per mažos, kad galėtų atlikti visas joms skirtas užduotis ir funkcijas, net jei jų atsakomybė už paslaugas numatyta įstatyme.

Kliūtys dėl asmenų, siekiančių pasinaudoti teisėmis. Išteklių trūkumai pasireiškia tuo, kad siekiantiems pasinaudoti teisėmis, reikia suteikti žinių, kompetencijų, išteklių arba jie turi jų turėti, kad galėtų pasinaudoti teise. Kai kurios gyventojų kategorijos neturi elementarių darbo paieškos arba kreipimosi dėl darbo įgūdžių. Dažnai šie įgūdžiai laikomi savaime suprantamu dalyku. Žmonės sugeba pasinaudoti savo teisėmis tik tada, jei gali pasinaudoti konsultavimo ir asmeninės paramos paslaugomis.

Valdymo ir procedūrinės kliūtys. Kliūčių gali atsirasti ir dėl to, kaip yra vykdomos programos ir organizuojamas aprūpinimas. Valdymo lygių ir paslaugų suskaidymas pasireiškia, kai socialinės paslaugos teikiamos skirtinguose vyriausybės ir valdymo lygiuose. Todėl nevisiškai aiškiai apibūdinti įgaliojimai ir atsakomybė yra didelė kliūtis žmonėms pasinaudoti savo socialinėmis teisėmis. Be valdymo lygių susiskaidymo, gali būti suskaidytos ir pačios paslaugos. Labai retai būna taip, kad paslaugos sudarytų vientisą ir integruotą visumą, todėl vartotojai retai gali pasinaudoti įvairiomis paslaugomis vienoje vietoje arba įstaigoje.

Veiksnių, galinčių sukliudyti pasinaudoti socialinėmis teisėmis, grupė susijusi su labiau praktinio pobūdžio dalykais, pavyzdžiui, prieinamumas žmonėms su negalia, pagyvenusiems arba atokiose vietovėse gyvenantiems žmonėms.

Kliūtys, susijusios su informacija ir ryšiais. Piliečiai ne visada žino kokios yra jų teisės. Todėl labai svarbu, kad informacija apie socialines teises būtų lengvai prieinama vartotojams ar galimiems vartotojams ir kad būtų atsižvelgiama į teisių turėtojų nuomones. Labai svarbu, kad būtų vartojama suprantama kalba ir stilius. Veiksmingoje visuomenės informavimo, švietimo strategijoje turi būti numatyta tokia informacija, kuri būtų ne tik suprantama ir kokybiška, bet ir parengta remiantis konkrečių visuomenės grupių ir kategorijų poreikiais arba jiems pritaikyta. Psichologinės, socialinės-kultūrinės kliūtys, su kuriomis susiduria paslaugų teikėjai ir vartotojai, oficialių pareigūnų elgesys su žmonėmis gali turėti lemiamos įtakos tam, kaip žmonės gali pasinaudoti savo socialinėmis teisėmis. Kliūtys atsiranda ne tik dėl sunkumų bendraujant su žmonėmis, bet ir dėl nepakankamo mažumų kultūrų išmanymo ir suvokimo.

Kliūtys dėl nepakankamo dėmesio pažeidžiamoms grupėms ir regionams. Kiekvienoje visuomenėje yra daug pažeidžiamų grupių. Joms priskiriami pagyvenę žmonės, etninės ir rasinės

mažumos, žmonės su negalia, tėvai, jauni žmonės, vaikai. Pažeidžiamos grupės išgyvena įvairius nepriteklius, kurie dažniausiai būna daugialypiai. Pavyzdžiui, kalbėdami apie ilgalaikį nedarbą, atkreipkime dėmesį į nepriteklių spiralę, kurioje persipina daugybė veiksnių: išėjimas iš mokyklos jos nebaigus, išsilavinimo problemos, savigarbos stoka, laiko valdymo, gebėjimo dirbti su kitais ir vykdyti nurodymus bei priimti sprendimus įgūdžių neturėjimas. Visas darbas, susijęs su socialinių teisių prieinamumu, skatina atkreipti dėmesį į tai, kad yra regionų ir vietovių, kurios nesivysto sėkmingai.

Socialinių teisių prieinamumo gerinimo gera praktika. Pirmiausia, į vartotoją orientuotas paslaugų teikimas, kai viešosios paslaugos yra kuriamos kuo arčiau žmonių. Svarbiausias jų bruožas – neturėtų būti kliūčių jomis pasinaudoti ir dalyvauti priimant sprendimus. Atsiranda daug integruotų švietimo ir paramos formų. Jų pagrindinė mintis – paslaugas reikia pritaikyti, kad jos atitiktų konkrečius poreikius, ypač kai jos teikiamos pažeidžiamiems žmonėms. Kreipiamas dėmesys į pažeidžiamų grupių poreikius bei padėtį, nes šių žmonių išgyvenami sunkumai turi rimtų padarinių jų gebėjimui pasinaudoti socialinėmis teisėmis. Norint padėti tam tikroms grupėms ar regionams taikytinos palankesnes sąlygos vykdant tikslines švietimo, konsultavimo programas.

Galimybių ir galių suteikimas bei raida. Metodas, kuriuo siekiama suteikti galių sutelktas į poreikio tenkinimą tuo pačiu metu didinant gebėjimus ir suteikiant galių. Galių turėjimas suteikia tiesioginio dalyvavimo galimybę. Norint suteikti galių reikia dirbti su konkrečiomis grupėmis ar regionais ir vykdyti bendrąsias skurdo ir socialinės atskirties mažinimo programas. Vyraujant šiai dinamiškai sampratai, tampa aišku, kad pokyčiai yra pageidaujami, nes skatina raidą. Kadangi raida nuolat egzistuojantis reikalavimas, tai ji suvokiama kaip teisė augti, primena tokius procesus kaip asmeninis tobulėjimas, švietimas, nuolatinio mokymosi galimybė. Socialinė integracija, įvairių interesų sutelkimas, ypač ekonominio ir socialinio planavimo tikslais, yra Europos išradimas. Jos privalumai nesuskaičiuojami.

Teisinio švietimo visuomenėje poreikis. Esminis visuomenės teisinio švietimo bruožas yra tai, jog yra siūlomi asmens poreikius tenkinantys mokymosi kursai. Kursai pritaikomi atsižvelgiant į asmens kultūrinę aplinką, ypač jei jis yra tautinės mažumos atstovas. Tokį į asmenį orientuotą mokymąsi papildo patyrusio mokslo ar darbo vadovo veikla. Teisinis švietimas išsiskiria tuo, kad jame švietimas ir mokymas persipina su praktine veikla. Tai konsultavimo ir informavimo mechanizmų kūrimas ir diegimas, parama visuomenės nariams, siekiant pagerinti visų socialines, pilietiškumo kompetencijas, motyvaciją.

Apibendrinant galima teigti, jog socialinių gebėjimų ugdymo valdymo atveju, į teisinį švietimą žiūrimą palankiai, jei jis vyksta visuomenės pageidaujama linkme. Todėl teisinio švietimo atveju, didelis dėmesys skiriamas komunikavimui, pokyčio kaitos būtinumo bei būsimosios naudos

išryškinimui, visuomenės narių tiesioginiam įtraukimui į pertvarkos procesą. Kitaip tariant į vartotoją orientuotas paslaugų teikimas, kai viešosios paslaugos yra kuriamos kuo arčiau žmonių. Subalansuotas požiūris į pokyčius padeda prisitaikyti prie visuomenės socialinių gebėjimų kaitos būtinumo ir sėkmingai projektuoti visuomenės teisinio švietimo strategiją.

1.2. Teisinio visuomenės švietimo strategijos modeliavimo politinės prielaidos

Postmoderniose visuomenėse vykstantys pokyčiai kelia naujus iššūkius visose visuomeninio gyvenimo srityse, švietimo sistema nėra išimtis. Būtinybė keistis, prisitaikyti prie šiuolaikinio pasaulio reikalavimų – akivaizdi visais švietimo sistemos lygiais, įskaitant teisinį švietimą. Teisinis visuomenės švietimas tampa postmoderniosios epochos formalių ir neformalių švietimo institutų veiklos dalimi. Neabejotinai reikšmingas teisinio visuomenės švietimo pripažinimas, įtvirtinant ne deklaratyvias, o realias mokymosi visą gyvenimą teises besimokančiajam. Teisinio švietimo strategijos įdiegimas liudija, kad siekinys, Europos Sąjungos ir Lietuvos švietimo politikos dokumentuose įvardytas kaip švietimo erdvės plėtra, įgyja naują prasmę, t.y. visuomenės grupėms suteikiama nauja galimybė formuoti socialinę kompetenciją, socialinius gebėjimus.

Kartu prisidedama prie socialinės atskirties mažinimo, visuomenė praturtinama mokymosi pasiekimais, socialiniais įgūdžiais, pripažįstant kiekvieno žmogaus teises bei pastangas mokytis visą gyvenimą. Kita vertus, teisinio visuomenės švietimo strategijos modeliavimas – sudėtingas iššūkis postmodernios socialinės politikos etape, reikalaujantis svarbių sprendimų ir pasirengimo juos įgyvendinti.

Teisinio visuomenės švietimo strategijos gairės daugelyje švietimo politikos dokumentų nubrėžiamos dviem europiniu ir nacionaliniu lygmenimis. Toliau glaustai apibendrinami pagrindiniai socialinės, švietimo politikos dokumentai ir teisės aktai.

Europos Komisijos *Baltoji knyga* (Teaching and Learning: Towards the Learning Society, 1995). Šiame dokumente pabrėžiama, jog teisinis švietimas praturtina tiek formaliojo, tiek neformaliojo švietimo kompetencijų sistemą. *Mokymosi visą gyvenimą memorandumas* – ypač svarbus dokumentas, pabrėžiantis teisinio švietimo, vykusio įvairioje aplinkoje, svarbą; teisinis švietimas įvardijamas kaip ES šalių švietimo sistemų prioritetinė veikla.

Nacionaliniu lygmeniu teisinis visuomenės švietimas reglamentuojamas Lietuvos įstatymais ir teisės aktais, iš kurių paminėtini šie: *Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. nutarimas „Dėl valstybės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatų“ (Žin., 2003, Nr. 71-3216)*, kuriame formuluojami

švietimo sistemos raidos uždaviniai ir pabrėžiama, kad teisinio švietimo modelis integruojasi į socialinių mokslų srities struktūrą, nutiesdamas tiltus tarp formalaus, neformalaus ir savaiminio švietimo, ugdymo paslaugų kokybės užtikrinimo.

Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategija, patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro ir socialinės apsaugos ir darbo ministro 2004 m. įsakymu Nr. ĮSAK-433/A1-83 (Žin., 2004, Nr. 56-1957), pabrėžia ypatingą švietimo paslaugas teikiančių institucijų vaidmenį prisidedant prie mokymosi visą gyvenimą sąlygų plėtros – sukuriant daugiafunkcines mokymosi erdves, formuojant socialines kompetencijas.

Apibendrinant galima teigti, kad prielaidos plėtoti teisinio visuomenės švietimo strategiją yra sukurtos europiniu ir nacionaliniu lygiu, ir daugelio Europos Sąjungos šalių formaliojo ir neformaliojo švietimo institucijose yra įgyvendinami. Kita vertus, mokslinės literatūros analizė leidžia teigti, jog Europos Sąjungos šalių narių patirtis šioje srityje labai netolygi – kai kurios šalys (Vokietija, Prancūzija) jau sukaupusios daug patirties, o kitos šalys (Lietuva, Estija, Lenkija) šioje srityje dar tik žengia pirmuosius žingsnius. Teisinis švietimas apibrėžiamas kaip konsultavimo, socialinių kompetencijų formavimo procesas, kurį gali vykdyti ne tik švietimo ar mokymo institucijos, bet ir kitos konsultavimo institucijos (centrai, karjeros akademijos). Tai piliečio ir visuomenės interesus atliepiantis švietimas, lavinimasis, kuris gali būti apibūdinamas pagal aplinkos ar konteksto požymius ar individo mokymosi intenciją (Europos komisijos komunikatas, 2006). Teisinio visuomenės švietimo ribas vienareikšmiškai sudėtinga apibrėžti dėl šios veiklos formų įvairovės, teisės aktų, paliekančių laisvę jų nuostatų interpretavimui, taip pat nuo valstybės valdymo institucijų priimamų sprendimų, kurie gali keisti anksčiau nusistovėjusios viešosios gyvenimo srities ribas. Teisinio švietimo grandis formuojasi kaip specifinė platesnės viešosios švietimo politikos kryptis, kuri turi savitus tikslus, uždavinius ir savitus įgyvendinimo (valstybės intervencijos, individo laisvo sprendimo dėl švietimo paslaugų vartojimo) modelius.

Individo laisvo sprendimo dėl teisinio švietimo paslaugų *vartojimo* modelis atskleidžia *naudą*, kurią individui teikia pasitenkinimas mokymosi procesu; *investavimo* naudą, kurią besimokančiajam duoda pasitenkinimas veikla, darbu ir *išorinę naudą visuomenei*, apimančią bendrąsias pilietinio ugdymo vertybes. Daugumos šių švietimo rezultatų nauda yra neišmatuojama. Individo sprendimas investuoti į savo išsilavinimą turi stiprų teigiamą poveikį valstybei ir visuomenei. Anot L. Woamanno ir G. Schutz (2003), teisinio švietimo paslaugos sąlygoja socialinės gerovės, gyventojų ekonomikos plėtrą trimis būdais: keldamos įgytų kompetencijų kokybę ir veiksmingumą; didindamos inovatyvumą (skatinant konstruktyvų, žinių kūrimo mąstymą); skatindamos žinių perdavimą ir keitimąsi žiniomis. Pagal Žmogiškojo kapitalo modelį (T. Schultz, 1998) valstybei yra naudinga skatinti individus vartoti

daugiau švietimo paslaugų, nei jie vartotų laisvosios švietimo rinkos sąlygomis. Žmogiškojo kapitalo modelis buvo sukurtas siekiant paaiškinti individų ir valstybės investicijų į nuosekliojo švietimo sistemą ekonominę logiką, tačiau bendrąja prasme jis tinkamas ir analizuojant teisinio visuomenės švietimo modeliavimo strategiją. Tiek individui, tiek valstybei teisinio švietimo nauda siejama su įgytomis kompetencijomis.

Taigi teisinis visuomenės švietimas tampa postmoderniosios epochos formalių ir neformalių švietimo institutų veiklos dalimi. Teisinio švietimo grandis formuojasi kaip specifinė platesnės viešosios švietimo politikos kryptis, kuri turi savitus tikslus, uždavinius ir savitus įgyvendinimo (valstybės intervencijos, individo laisvo sprendimo dėl švietimo paslaugų vartojimo) modelius. Valstybės intervencijos modelis akcentuoja efektyvumo ir socialinio teisingumo principų raišką teisinio švietimo procese. Efektyvumo principas užtikrina ugdymo paslaugų kokybę.

1.3. Nauji ugdymo paradigmos kontekstai bei teisinio švietimo koncentras atnaujintose bendrosiose programose

Mokymosi visą gyvenimą kontekste teisinis švietimas, kuriam apibūdinti vartojamos įvairios (*konsultavimo, informavimo*) sąvokos, yra svarbi veiklos ir mokslinių tyrimų sritis, sulaukianti vis daugiau dėmesio. Teisinio švietimo sąvokos priklauso nuo konteksto, kuris gali atsirasti ir išnykti besikeičiant ugdymo paradigmos imperatyvams ir strateginėms kryptims. Teisinio švietimo veiklos rūšis yra viena svarbiausių viešųjų paslaugų arba vertybių, kuri pasižymi ugdymo paradigmos virsmo kontekste trimis kriterijais: kažko vertingo perdavimas tiems, kurie to siekia; susijęs su žiniomis, supratimu bei tam tikra kognityvine perspektyva, kurie nėra inertiški; neapima bent jau kai kurių perdavimo procedūrų, nes joms trūksta besimokančiojo sąmoningumo ir savanoriškumo (M. Tight, 2007). Naujoji ugdymo paradigma akcentuoja šiuolaikinį ugdymo kontekstą, kuriame ugdytiniams leidžiama kritiškai pažvelgti į užduoties arba savo socialinio vaidmens atlikimą, nes išsilavinęs žmogus turi būti interiorizavęs informaciją, mokėti ją paaiškinti, samprotauti ir įprasminti. Taigi teisinio švietimo procesas yra socialiai konstruojamas, teikia ugdytiniams reikiamų įgūdžių ir savybių. Mokymosi visą gyvenimą diskurse teisinis švietimas yra organizacinių ir procedūrinių gairių rinkinys, priemonė, skirta pokyčiams paskatinti; jis gali būti naudojamas kovojant prieš socialinę atskirtį; jis yra strategija, kuria siekiama plėsti ugdytinių dalyvavimą socialiniuose, kultūriniuose ir politiniuose reikaluose.

Šiuolaikinė ugdymo paradigma išskiria socialinio kapitalo sąvoką, kurioje įžvelgiama nauja ugdytinio tapatybė ir vertybės, susijusios su naujomis demokratinėmis, institucinio/pilietinio dalyvavimo formomis. Ši koncepcija akcentuoja „atvirumo“ praktika ugdymo procese; pagrindžia priemones, skatinančias plačią prieigą prie švietimo paslaugų ir dalyvavimą švietime, mokymo ir mokymosi procesuose. Betarpišku grįžtamuoju ryšiu ugdant socialinių santykių įgūdžius formuojasi kompetencijos, patirtis, mokymesi veikiant. Taip siekiama pripažinti kiekvieno ugdytinio patirties vertę, jis skatinamas remiantis ta patirtimi kaupti tolesnę mokymosi patirtį. Daugelis šių naujos ugdymo paradigmos bruožų, kaip antai kritinis mąstymas, bendras darbas grupėje, individualių poreikių nustatymas, mokymosi siejimas su gyvenimu, gali būti tinkami daugumai švietimo ir mokymo formų ir lygių, viena iš kurių – teisinis visuomenės švietimas.

Valstybės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatose nurodoma, jog švietimo turinys turi būti siejamas su asmens ir visuomenės gyvenimui būtinų vertybinių nuostatų, bendrųjų gebėjimų ir kompetencijų suteikimu. O taip pat turi būti kryptingai ugdomi pagrindiniai raštingumo gebėjimai, socialinė, kultūrinė ir komunikacinė kompetencija, kritinio mąstymo ir problemų sprendimo įgūdžiai, gebėjimas mokytis. Tai apima ir socialinės atskirties įveikimą bei teisinių žinių suteikimą.

Socialinio ugdymo koncentras pagrindinėje mokykloje yra integrali moksleivių bendrojo ugdymo dalis. Jis apima ne tik socialiniam asmens ugdymui skirtus mokomuosius dalykus, bet ir daugelį kitų mokomųjų dalykų, kurių ugdomasis poveikis puoselėjant jauno žmogaus socialinę kultūrą yra labai reikšmingas. Be to, socialinę moksleivio brandą skatina visos mokyklos bendruomenės gyvenimas: ugdymo proceso, popamokinės veiklos organizavimas, partneriškas mokyklos bendruomenės narių bendravimas ir bendradarbiavimas, jos ryšiai su vietos bendruomene.

Socialinis ugdymo koncentras, sudarantis esminę moksleivių bendrojo ugdymo pagrindinėje mokykloje sritį, yra grindžiamas šiais mokomaisiais dalykais: istorija, geografija, filosofija, psichologija ir religijotyra. Kartu moksleiviams suteikiama galimybė rinktis integruotus socialinių mokslų dalykus. Socialiniam ugdymui iš dalies priskiriamas ir moksleivių ekologinės kultūros, sveikos gyvensenos įgūdžių ugdymas, ekonomikos pagrindų formavimas bei rengimasis karjerai, profesijai. Socialinis ugdymo koncentras glaudžiai siejamas su gyvenimo praktika, šių dienų visuomenės gyvenimo aktualijomis ir problemomis, todėl organizuojama užklasinė socialinė praktika.

Bendrojo lavinimo kontekste pilietinis ugdymas suprantamas kaip sudedamoji, integrali vaikų ir jaunimo socialinio ugdymo dalis (Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai, 2002). Pilietinio ugdymo tikslas – padėti jaunuoliams įgyti pilietinių žinių ugdyti gebėjimus šias žinias panaudoti praktiškai. Pilietinis ugdymas Europos Sąjungos švietimo dokumentuose bei Lietuvos švietimo strategijoje keliamas kaip vienas iš pagrindinių švietimo sistemos tikslų, todėl pagrindinėje mokykloje

pilietiniam ugdymui mokykloje skiriamas išskirtinis dėmesys: pilietinę tematiką siūloma integruoti į įvairių mokomųjų dalykų turinį. Pilietinės sąmonės brandinimas remiasi pagrindinėmis filosofijos, etikos, politikos, teisės ir ekonomikos mokslų idėjomis, leidžiančiomis pirmiausiai suvokti, vertinti save ir savo santykį su kitais žmonėmis. Integruotas pilietinis ugdymas sudaro galimybes mokiniams įžvelgti integruotos socialinių reiškinių teorinės analizės galimybę – kiekvieną problemą nagrinėti daugeliu aspektų: istoriniu-kultūriniu, teisiniu-politiniu, socialiniu-ekonominiu.

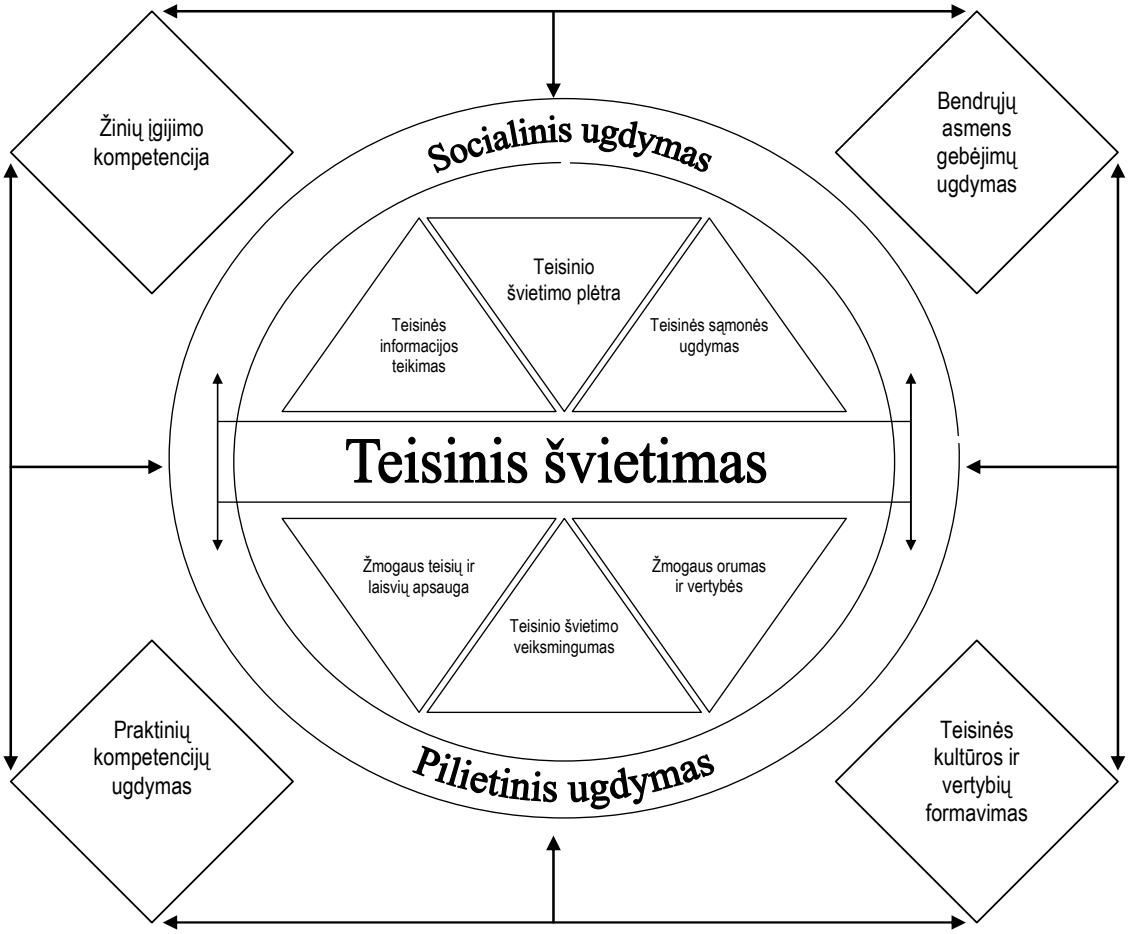

2 pav. *Teisinio švietimo modelis socialinio ugdymo koncentro kontekste*

Teisinės informacijos teikimas laiku, teisinės sąmonės ugdymas ir šio ugdymo plėtra – pagrindiniai visuomenės teisinio švietimo principai. Pritarimas socialinėms normoms glaudžiai susijęs su *asmens ir visuomenės vertybėmis*. Taigi siekiant minėtų tikslų, numatoma šviesti ir jaunimą, kurio vertybės tik formuojasi. Visuomenės teisinis švietimas glaudžiai susijęs *su žmogaus teisių ir laisvių*

apsauga. Tinkamas teisinio švietimo priemonių naudojimas, kaip ir pačių priemonių egzistavimas ir kokybė, priklauso nuo visuomenės teisinio švietimo veiksmingumo.

Švietimo ir mokslo ministro 2003 m. liepos 9 d. įsakymu Nr. ISAK-1015 (Žin., 2003, Nr. 77-3525) patvirtintos Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir 2004 m. liepos 5 d. įsakymu Nr. ISAK-1086 (Žin., 2004, Nr. 108-4058) patvirtinta Bendroji pilietinio ugdymo programa sudaro galimybes bendrojo lavinimo mokykloms teisinių žinių kursą dėstyti kaip pilietiškumo pagrindų dalį arba mokyklos nuožiūra kaip atskirą dalyką, naudojantis parengtu ir išleistu vadovėliu, kitomis pilietiškumui ugdyti skirtomis metodinėmis ir mokymo priemonėmis. Todėl galima teigti, kad teisinis švietimas yra pilietinio, o tuo pačiu ir socialinio ugdymo dalis (2 pav.)

Bendrojo lavinimo mokyklose pradėta dėstyti disciplina, kuri supažindina mokinius su Lietuvos teisinės sistemos pagrindais, jų teisėmis, laisvėmis, pareigomis bei atsakomybe prieš visuomenę už tų pareigų nevykdymą. *Tuo būdu jaunesniems žmonėms diegiamas atsakomybės (moralinės, teisinės) už savo poelgius jausmas, vystoma jų teisinė sąmonė ir teisinė kultūra*.

Svarbiausias šio mokomojo dalyko principas – supažindinti su praktine teise, t.y. su tokia teise, su kuria jie susiduria kasdieniniame gyvenime; išaiškinti jiems, kaip valstybėje galiojantys įstatymai įtakoja žmonių kasdieninį gyvenimą (kai žmogus ką nors perka, nuomoja butą, sudaro santuoką ar skiriasi, kaltinamas nusikaltimo ar teisės pažeidimo padarymu ir pan.). Siekiama duoti žmonėms atsakymą į daugelį su teise susijusių klausimų: kokias teises ir laisves asmuo turi, kaip jomis tinkamai naudotis, kur kreiptis konkrečių teisių ir laisvių pažeidimo atveju? Kaip valstybėje egzistuojanti teisinė sistema ir įstatymai gali apsaugoti juos, jų teises ir interesus? Kaip žmogus turi elgtis konkrečiose gyvenimo situacijose, pavyzdžiui, jei tampa nusikaltimo auka, yra sulaikomas, suimamas, kaip elgtis, kad netapti nusikaltimo auka?

Teisinis švietimas turi trijų tipų tikslus, orientuotas į: *žinių įgijimą, bendrųjų asmens gebėjimų ugdymą, vertybių formavimą, gebėjimą taikyti žinias ir pačiam susirasti reikalingos informacijos*. Remiantis teisės pagrindų programos sudarytojais, šis mokomasis dalykas gali būti naudojamas socialinio ugdymo koncentre, dėstant istorijos ir politologijos, geografijos ir politologijos, integruotą socialinių mokslų kursą; gali tapti savarankišku, pasirenkamu dalyku (moduliu), taip pat panaudojama moksleivių papildomam ugdymui, projektiniam darbui. Dėstant teisės pagrindų mokomąjį dalyką kaip savarankišką (specializuotą) discipliną, turinčią specialiai parengtus mokytojus, privalumas tas, kad mokiniai žinias gauna sistemingai, taikant jų amžiui tinkančius mokymosi metodus bei ugdymo strategijas. Tokiu būdu ugdytiniai formuoja teisinę kultūrą, kuri padeda ne tik įgyti teisinių žinių, bet ir išsiugdyti kritinio mąstymo, socialinių, bendravimo gebėjimų.

Apibendrinant galima teigti: Naujoji ugdymo paradigma akcentuoja šiuolaikinį ugdymo kontekstą, kuriame ugdytiniams leidžiama kritiškai pažvelgti į užduoties arba savo socialinio vaidmens atlikimą, nes išsilavinęs žmogus turi būti interiorizavęs informaciją, mokėti ją paaiškinti, samprotauti ir įprasminti. Todėl bendrojo lavinimo mokyklose pradėta dėstyti disciplina, kuri supažindina mokinius su Lietuvos teisinės sistemos pagrindais, jų teisėmis, laisvėmis, pareigomis bei atsakomybe prieš visuomenę už tų pareigų nevykdymą. Tuo būdu jaunesniems žmonėms diegiamas atsakomybės (moralinės, teisinės) už savo poelgius jausmas, vystoma jų teisinė sąmonė ir teisinė kultūra.

1.4. Teisinio švietimo samprata ir apibrėžtis mokslo literatūros diskurse

Visuomenės teisinis švietimas svarbus siekiant užtikrinti, kad visuomenė prisitaikytų prie nuolat kintančių ir naujų socialinių normų, gebėtų jomis naudotis gindama savo teises ir laisves. Visuomenės teisinis švietimas įgyvendinamas teisinio ugdymo, informavimo ir konsultavimo metodais. Visuomenės teisinis švietimas apima Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos teisę.

Kuriant pilietinę visuomenę ir teisinę valstybę ypatingą svarbą įgyja pilietinės visuomenės principas. Atviros, teisingos ir darnios pilietinės visuomenės siekis įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijos (Žin., 1992, Nr. 33-1014) preambulėje. Jis neatsiejamas nuo teisinės valstybės, teisingumo, demokratijos principų. Lietuvoje, kaip ir bet kurioje kitoje valstybėje, galioja daug įvairių įstatymų ir poįstatyminių teisės aktų, kuriuose sureguliuoti svarbiausi šalies visuomeniniai santykiai, nustatytos žmogaus teisės ir pareigos, jų įgyvendinimo tvarka ir atsakomybės formos.

Darniam asmenybės vystymuisi bei sėkmingai integracijai į visuomenę būtinas teisinis švietimas ir teisinis ugdymas nuo pat vaikystės. Mat vaikystė tai laikotarpis, kai kiekvienas asmuo ypatingai greitai keičiasi ir pajusdamas įvairius gyvenimo potyrius tobulėja.

Siekdama užtikrinti laimingą vaikystę taip, jog kiekvienas vaikas savo paties bei visuomenės labui naudotųsi numatytomis teisėmis ir laisvėmis, žmonių bendrija šiandien ragina tėvus, mokytojus, savanoriškas organizacijas, vietos valdžios institucijas ir nacionalines vyriausybes pripažinti vaiko teises ir jas ginti teisinėmis ir kitomis priemonėmis (G. Sakalauskas, 2000, p. 5). Minėta pareiga ir atsakomybė tenka kiekvienam asmeniui, ne vien valdžios ir valdymo institucijoms, nevyriausybinėms organizacijoms, kurių veiksmai bei sprendimai gali turėti įtakos vaiko interesams, jo laimingai vaikystei bei visam gyvenimui.

Švietimas arba funkcionuoja kaip priemonė, turinti padėti jaunajai kartai įsilieti į dabartinę sistemą ir suprasti jos logiką, bei išmokyti jaunimą prisitaikyti prie jos, arba ji tampa „laisvės praktika“,

kuri padeda žmonėms kritiškai ir kūrybiškai santykiauti su tikrove bei rasti būdų, kaip dalyvauti pertvarkant savo gyvenimą ir pasaulį. Auklėjimo paskirtis yra įvairiai interpretuojama, bet dažnai ji siejama su žmogaus prigimtimi. Tačiau, V. Aramavičiūtės (2005) nuomone, tai prasideda tik tada, kai individas savo prigimties galias nukreipia didžiųjų vertybių link: jų ieškoti, pažinti, siekti, įgyvendinti. Šias savęs atradimo pasekmes lemia ne tik auklėjimo tikslai ir būdai, bet taip pat visa kintanti aplinka, pedagogo bei mokinio patirtis, būsenos, lūkesčiai, troškimai, vertybės, žinios, įgūdžiai ir sugebėjimai.

Ugdymo procese mokinys rengiamas ateities gyvenimui, kuriame, demokratijos sąlygomis, vis daugiau erdvės paliekama kiekvienam žmogui apsispręsti, suteikiamos didesnės pasirinkimo ir veiklos galimybės, taip pat tenka ir didesnė atsakomybė. Taigi visuomenės gyvenimo darna priklauso nuo to, kaip kiekvienas žmogus suvokia save, savo vietą gyvenime, kokius santykius jis linkęs kurti ir kaip geba palaikyti juos su kitais visuomenės nariais, kaip suvokia ir stengiasi įgyvendinti savo bei kitų žmonių teises ir pareigas. Todėl teisinis ugdymas mokykloje didesne dalimi yra sietinas su teisinių žinių apie žmogaus teises ir pareigas skleidimu, jų įtvirtinimu bei skatinimu jomis vadovautis realiame gyvenime. Yra tam tikros sąlygos, kaip sėkmingai įgyvendinti teisinį ugdymą bendrojo lavinimo mokykloje. Svarbiausia tai mokyklos aplinka, tinkamas klasės ar grupės mikroklimatas, pedagogas, ugdymo institucijos bazė.

Kaip pastebi A. Vaišvila (2004), pagrindinis teisinio ugdymo tikslas – ne tik teikti teisinę informaciją apie teisėtą elgesį, bet ir ugdyti asmens valią pasiryžimą elgtis teisėtai bei žadinti teisėtai elgtis palankią asmens motyvaciją.

D. Rowe (1994) teigimu, piliečiai neturi būti teisės specialistai, tačiau jie turi įgyti žinių ir gebėjimų, padedančių įgyvendinti teisės normas. Skiriami šie teisinės kultūros sudėtį pateikiantys teisinio sąmoningumo elementai:

- pagrindinių teisės savybių žinojimas;
- esminių teisės sistemos elementų supratimas;
- supratimas, kaip kuriami ir keičiami įstatymai, kokia yra demokratinių procesų esmė;
- žinojimas, kaip įstatymai yra pagrįsti vertybėmis ir įsitikinimais, kurių dalis piliečių gali ir nepripažinti;
- supratimas, kad įstatymas ne visada sutampa su teisingumu ir gebėjimais būti kūrybiškai kritiškam dėl įstatymo;
- žinojimas ir gebėjimas sužinoti, kada ir kaip ieškoti specialisto pagalbos ir patarimo.

Kalbant apie teisinį ugdymą galima pastebėti, kad yra pilietinio ir teisinio ugdymo mokykloje tiesioginis ryšys. Šis sudaro svarbią pilietinio ugdymo turinio dalį. Minėtųjų programų *Pilietinio*

ugdymo standartuose (2007) yra išvardytos gyvenimo sritys, kuriose pagrindinę mokyklą baigęs mokinys turi būti įgiję tam tikrą kompetenciją. Teisinio ugdymo turinį čia reprezentuoja šios sritys:

- žmogus: jo prigimtis ir poreikiai, laisvės bei teisės;
- visuomenė: žmonių veikla ir santykiai, šių santykių reguliavimas teisėtvarka, įstatymai;
- valstybė: samprata, demokratinės vertybės ir principai, pavojai, kurie jiems gali gręsti, įstatymų leidžiamoji, vykdomoji, teisminė valdžia, pilietis kaip valstybės kūrimo ir valdymo dalyvis.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymu patvirtintoje *Bendrojoje pilietinio ugdymo programoje* (Žin., 2004, Nr. 108-4058) ypač daug dėmesio skiriama pilietinio ugdymo kaip savarankiško dalyko turinio reglamentavimui. Pavyzdžiui, VIII klasės mokiniai turėtų išnagrinėti šias su teise susijusias temas: teisės ir pareigos santykis, vaiko teisių deklaracija; Vaiko teisių konvencija; demokratijos samprata; mokyklos bendruomenės narių teisės ir pareigos.

IX klasėje istorijos pamokose turėtų būti nagrinėjama teisinės valstybės, demokratijos, asmens laisvės, o dorinio ugdymo pamokose – žmogaus teisių, socialinio teisingumo, pilietinio solidarumo ir atsakomybės suvokimas. X klasės pilietiškumo pagrindų kurse turi būti apibendrinamos, susisteminamos jau turimos teisinės žinios, vertybinės orientacijos ir nuostatos, įgūdžiai. Čia pakartojamos žmogaus teisių ir pareigų, jų apsaugos demokratinėje valstybėje temos, analizuojama valstybės įsikišimo teisėtumo ir neteisėtumo problema.

X-XII klasės mokiniai gali įgyti teisinių žinių ne tik pilietinio ugdymo, bet ir teisės pagrindų pamokose. Šių kokybei garantuoti Mykolo Romerio universitete 2006 m. pradėti rengti teisės edukologijos specialistai, pedagogams pateikta keletas pritaikytų mokykloms vadovėlių (pvz., *Teisė kiekvienam*, 2003; *Atraskime humanitarinę teisę*, 2003).

Bendroji pilietinio ugdymo programa (Žin., 2004, Nr. 108-4058) pabrėžia esminį Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos tikslą - išugdyti sąmoningus piliečius, kurie suprastų savo teises ir pareigas, gebėtų, konstruktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime.

Teoriškai, ugdymo institucijose yra sudaryta galimybė teisiniam ugdymui, integruotam į atskiras mokomąsias disciplinas (R. Prakapas, R. Žilinskienė, 2008, p. 57). Siekiant teisinio švietimo efektyvumo ir numatytų tikslų, ugdoma pagarba vertybėms, puoselėjamas gebėjimas rūpintis kitais, skatinama aktyvi visuomeninė veikla.

Teisinis švietimas šiuo metu Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose įgyvendinamas dėstant atskiras disciplinas, pavyzdžiui, dorinis ugdymas, istorija, pilietiškumo pagrindai. Teisinis švietimas yra sistemingas ir teigiamas poveikis teisinei sąmonei kaip pradiniam teisinės kultūros elementui. Šiuo ugdymo tikslas – ugdyti asmenį, kuris gebėtų teisėtai elgtis ir tam elgesiui suteikti palankiausia asmens

motyvaciją. Teisinis švietimas yra aktualus šiuolaikinėje bendrojo lavinimo mokykloje. Jo įgyvendinimui daugiausiai įtakos turi pačių tuose mokyklose dirbančių pedagogų profesinis pasirengimas. Svarbu, kaip pedagogas sugeba vykdyti teisinį ugdymą, kaip tobulinamos jau turimos teisinės žinios.

R. Ališauskas, R. Dukynaitė (2005), teigia, kad daugiausiai švietimo sprendimams ir švietimo kokybės įtakos užtikrinimui, turi galimybę suteikti mokyklų tobulinimo vidaus ir išorės auditas. Praktiškai, vidaus auditas vykdomas jau visose šalies bendrojo lavinimo mokyklose. Mokyklos intensyviai mokosi panaudoti gautas audito išvadas strateginiam planavimui, o pačių mokytojų nuomonė apie išorės auditą yra palanki. Steigėjai yra mokomi padėti mokykloms vykdyti vidaus auditą ir tobulinti savo mokyklas pagal vidaus ir išorės audito rezultatus. Tam, specialiai pradėta leisti knygų seriją *Į pagalbą mokyklai* (*Bendrojo lavinimo mokyklos vidaus audito metodika*, 2004), o taip pat leidžiami mokyklų patirties leidiniai (J. Piliponytė, 2005). Taigi atskiri švietimo vertinimo metodai pamažu tiesiog išauga į integralią švietimo vertinimo sistemą, kuri yra susieta su sprendimų priėmimo procesais. Švietimo vertinimo raida nepriklausomoje Lietuvoje išgyvena ketvirtąjį etapą.

Remiantis P. Jucevičienės ir kt. (1997) požiūriu, švietimą laikyti platesne sąvoka negu vien mokytojo ir mokinio santykiai. Buvo atsisakyta švietimo vertinimo objektu laikyti kiekviena diena gaunamus mokiniu pasiekimus, bei vertinimą vykstantį pamokoje. Laikui bėgant, švietimo vertinimo objektais buvo pasirinkti stambesni negu *mikro*lygmens, mokinio ir mokytojo, švietimo elementai. Stambesniais elementais tapo mokykla, kaip švietimo procesas, apibendrinti mokinių pasiekimai ir jų veiksniai, kitaip vadinami švietimo rezultatai, o taip pat ir bendrieji švietimo duomenys, bei politika, tai yra sisteminė visuminė arba sistemos aspektu analizė. Šie trys pjūviai skiriasi pagal savo vertinimo objektą ir naudojamų instrumentų specifiką. Pokyčiai matomi visose šios klasifikacijos grupėse. Galima pamatyti tai, kad pagal išskirtus tris vertinimo objektus švietimas Lietuvoje visada buvo vertinamas, bet keitėsi vertinimo instrumentai. Pati instrumentikos raida rodo vis objektyvesnių metodų naudojimą. Subjektyvią mokyklų priežiūrą pradžioje papildo savarankiškai ir subjektyviai mokyklų pildomi įvairių charakteristikų sąvadai, kuriuos vėliau keičia stebėsenos rodikliai, papildo tyrimų duomenys ir vainikuoja sisteminės politikos analizės. Galima pastebėti ir tai, kad švietimo vertinime vis plačiau taikomos kompiuterinės technologijos duomenims saugoti ir analizuoti. Taigi Lietuvoje aptinkami trys pagrindiniai švietimo vertinimo pjūviai: mokyklos vertinimas, tarptautiniai ir nacionaliniai moksleivių pasiekimų tyrimai bei egzaminai, švietimo statistikos ir tyrimo duomenų sisteminė analizė. Šalyje formuojasi išplėtota ir objektyvi švietimo vertinimo sistema, kuri skirta švietimo valdymo sprendimams pagrįsti.

Visuomenės raida ir tiesioginė valstybės integracija į europinę erdvę yra iškėlusi naujas aktualijas, kurios verčia reaguoti švietimą. Integruojamąsias programas siekiama kurti platesnio pobūdžio, jos dabar labiau orientuotos ugdyti tokias kompetencijas: mokymasis mokytis, komunikavimas, pilietiškumas, informacinės komunikavimo technologijos, verslumas, kultūrinis sąmoningumas, darnusis vystymasis (R. Bruzgelevičienė, 2008). Pastarosios realizavimo sąlyga tai išugdytas asmuo, kuris geba kritiškai, kūrybiškai mąstyti, konstruktyviai savarankiškai veikti lokaliu ir globaliu mastu. Darnaus vystymosi švietimas itin pabrėžia gebėjimą sistemiškai mąstyti ugdymą.

Darnaus vystymosi švietimo idėjos, kurios tapo sparčiai plintančios XXI a. pirmąjį penkmetį, Lietuvos švietimui yra ne naujos. Galima įžvelgti Lietuvos švietimo reformos pamatinių principų ir darnaus vystymosi švietimo idėjų sąsajų. Visuminis požiūris į pasaulį abiejose darnaus vystymosi švietimo ir Lietuvos švietimo reformos idėjų sąsajų, tyrimo objekto sandūrose, skleidžiamas integralumo principų, turinčiu pasireikšti įvairiais lygmenimis. Darnaus vystymosi švietimo kontekste integralumo principas daugiau akcentuoja aplinkosaugos, ekonomikos ir socialinės srities priežastinių ryšių suvokimą.

Besiklostanti darnaus vystymosi švietimo idėjų analizės situacija suponavo tyrimo problemą – ar XXI a. sparčiai plintančios darnaus vystymosi idėjos yra naujos Lietuvos švietimui.

Lietuvos švietimo 2000-2006 m. aplinkoje klostėsi tokia nuostata, kad darnaus vystymosi švietimo idėjos ateina kaip naujos, būdingos XX-XXI a. sankirtos metams, t. y. maždaug 1997-2002 m. po Salonikuose (Graikijoje) 1997 m. įvykusios UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) tarptautinės konferencijos *Švietimas subalansuotai ateičiai: integrali suderintos veiklos vizija* (Educating for a Sustainable Future, 1997), kur buvo aptartos švietimo ateities gairės, po Baltijos jūros regiono valstybių švietimo ministrų 2000 m. pasirašytos Hagos deklaracijos Stokholme (Švedijoje) (*Hagos deklaracija,* 2003), po pritarimo įgyvendinimo planui Johanesburge (Pietų Afrikos Respublikoje) 2002 m. (*Pasaulinis aukščiausio lygio susitikimas subalansuotosios plėtros klausimais,* 2003) ir kitų pasaulio valstybių mastu priimtu darnaus vystymosi švietimo dokumentų. Tokia susiklosčiusi nuostata stiprėja po 2005 m., kai Vilniuje (Lietuvoje) įvyko Aplinkos ir Švietimo ministerijų viršūnių susitikimas, kuriame buvo priimta Jungtinių Tautų Europos Ekonomikos komisijos Darnaus vystymosi švietimo strategija (2005) bei jos įgyvendinimo Vilniaus gairės, paskelbtas darnaus vystymosi švietimo idėjų įtvirtinimo dešimtmetis (2005-2015 m.).

Siekiant teisinio švietimo reikia bendrų pagrindinių profesinių žinių (J. Webb, 2008). Kyla klausimas kaip mes galime gyventi protingiau ir geriau, kaip galime siekti turėti aukštos kvalifikacijos darbuotojų, kurie galėtų būti konkurentais tarptautiniu lygiu. Norint tai pasiekti svarbu žinoti, kaip teisingai parengti žmones, kur pakeisti sudėtingumą ir neapibrėžtumą. Kalbant apie teisinį išsilavinimą,

sunku iš karto suformuluoti tą teisingą žingsnį, todėl aktualu ieškoti mokymosi metodų, kurie galėtų padidinti galimybes gauti norimą profesiją. Dėl to reikia stengtis didinti savo pačių susidomėjimą mokymosi metodais. Bendras profesinis mokymas gali ir turi būti išlaikytas, nes viena to pasekmė gali būti nemaloni, kuri labai susilpnintų gaunamą teisės diplomą, kaip svarbiausio pradėjusio teisinį išsilavinimą poziciją. Tad reikia mokyti ne tik teisės, bet ir bendrų mokymosi dalykų. Dėstant teisę, reikia laikytis nuostatos, kad žmonės galėtų realiai suvokti ir įvertinti, kas yra gerai ar blogai, ką galima būtų pakeisti. Didėjant teisinių profesijų konkurencijai, būtina ieškoti konkurencinį pranašumą. Keletas valstybių, Didžioji Britanija, Vokietija jau pradeda pripažinti, kad ateityje švietimo reikės visais lygiais, įskaitant universitetinį išsilavinimą. Vis daugiau universitetų, Jorko universitetas (Didžiojoje Britanijoje), Oksfordo universitetas (Didžiojoje Britanijoje), Toronto universitetas (Kanadoje) savo iniciatyva rengia aplinkosaugos veiksmų planus ir tvarumo strategijas, ieško produktyvių ugdymo ir studijavimo idėjų. Dėstytojai rungiasi su įvairių kartų studentais, kurie išaugo kartu su jiems aktualia technologija nuo ankstyvo amžiaus, kaip socialine ir mokymosi priemone.

Anot I. Ward (2009), teisinio švietimo tema jau seniai sulaukė kritinių diskusijų. Daugiausiai klausimų turi tie, kurie dirba teisės srityje. Praeitis, dabartis ir ateitis rodo, kad teisinis švietimas turėtų būti vykdomas apgalvojus kritiškai. Neretai kyla klausimas, kas yra teisės mokyklos ir koks turėtų būti mokslas jose. Tiems, kurie dirba teisės mokyklose, vykdančiose teisinį švietimą, šie klausimai gali būti jau girdėti, o atsakymai - gerai žinomi. Bene du klausimai, glaudžiai susiję. Ginčai, kas turėtų būti dėstoma mokykloje teisiniame švietime, reikalauja platesnio požiūrio. Svarbu mokykloje žinoti, kas yra įstatymas. Galima sakyti, kad daug profesionalių teisininkų galėtų prižiūrėti, jog kiekvienoje bendrojo lavinimo mokykloje, nors minimaliai, būtų dėstoma teisės mokymo programa. Turėti būti siekiama, kad teisės studijas pradedantis absolventas turėtų gebėjimą ne tik žinoti, suprasti, bet ir pritaikyti tas žinias ir supratimą praktikoje. Yra dalykų, kuriuos galima suprasti teoriškai, bet svarbu mokėti pritaikyti juos praktikoje, nes, suvokdami teorine prasme, jie gali būti skirtingai suprantami nei praktikoje. Reikėtų liberaliau parengtų teisinio išsilavinimo piliečių. Teisinį švietimą vykdantis specialistas turi apmąstyti, kaip teisingai išdėstyti savo mintis, kad visi kuo geriau suprastų šį dalyką. Turi būti rengiami tokie žmones, kurie galėtų labiau keisti, kurti ir formuoti, integruotą visuomenę.

Remiantis D. Rhode (2009), teisinis išsilavinimas turėtų apimti ir ugdymo etines vertybes. Teisinė etika jau seniai populiari, tačiau tik per pastaruosius kelis dešimtmečius ji gavo rimtą dėmesį mokyklose kur dėstoma teisė. Išlieka tradicinis požiūris, kad profesinė atsakomybė yra kito asmens atsakomybė. Efektyviausias būdas užtikrinti esminius profesinės etikos įgūdžius, - reformuoti mokymo programas ir tokiu būdu turi būti reguliuojami vystymosi proceso standartai ir ekonominės paskatos, o teisinis švietimas gali prisidėti prie šių pastangų.

Profesinė atsakomybė ir teisinis reglamentavimas, nekyla tiesiogiai iš praktinės studentų patirties. Dažnai sunku rasti ir laiku perduoti esminius įgūdžius, kad ir pagrindines žinias, nes trūksta etikos mokymo, kuris yra būdingas daugeliuose mokyklose. Teisinius pagrindus atstovaujančios ir teisininkus bei kitus su teise susijusius specialistus rengiančios mokyklos turėtų daugiau nuveikti: dėstytojai turėtų propaguoti visuomenei teisinį išsilavinimą bei rodyti gerą pavyzdį, įkvėpti būsimų specialistų įsipareigojimą darbui.

H. Edwards (1992) kelia problemą, jog yra atskirtis tarp teisinio švietimo ir teisininko profesijos. Mokyklose turėtų būti etikos ugdymo specialistai, kad teisėjai galėtų naudoti teisės aktus, atlikdami praktiką. Teisės specialistus rengiančios mokyklos juda link grynos teorijos, tačiau institucijos darbo pasaulyje juda link grynos komercijos. Teisę baigiantiems absolventams trūksta teisinio darbo patirties ir mokymų praktikoje.

Remiantis R. Burridge (2005), teisinės kultūros, teisinių užduočių skirstymas teisės specialistų rengime gali skirtis. Pradedant aiškinti teisės kursą, studentai universitete, o dėstant teisinį švietimą mokykloje, - mokiniai turi būti supažindinti su pagrindinėmis sąvokomis ir normomis, kad vėliau galėtų jų laikytis. Tinkamai suprasti teisės reikšmę ir jos vaidmenį visuomenėje galima tik tuomet, kai studijuojant ar mokantis sudaromos galimybės kritinėms diskusijoms, reflektavimui, interpretacijoms.

Apibendrinant galima teigti: Teisinio švietimo sampratą bandę atskleisti tyrėjai įrodė, kad jos egzistavimas visuomenėje yra būtinas. Jos buvimas visuomenėje atspindi susiklosčiusią tvarką ir pagarbą kiekvieno asmens interesams. Tai leidžia kiekvienam valstybės piliečiui jaustis saugiai, padeda išsaugoti savo interesus, teises ir laisves. Skirtingų žmonių interesų nesutapimas visuomenėje dažnai griauna nusistovėjusią tvarką, taigi šioje vietoje teisė apsaugo kiekvieno asmens interesus. Todėl galima teigti, kad teisės pripažinimas visuomenėje, parodo jos išprusimo lygį ir pagarbą pačiai teisei. Kadangi tiek teisė, tiek visuomenė sąlygoja viena kitos nuolatinį tobulėjimą.

1.5. Teisinio švietimo dimensijos įstatymų ir dokumentų diskurse

Analizuojant Lietuvos Respublikos švietimo įstatymą (Žin., 2006, Nr. 63-2853), Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymą (Žin., 2006, Nr. 68-2758), Švietimo ir mokslo 2008 metų veiklos ataskaitą (2009), 2003-2012 Švietimo strategiją (Žin., 2003, Nr. 71-3216), I-X ir XI-XII klasių bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus (2002), išskirtos orientacijos ir strategijos, susiję su teisiniu švietimu.

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (Žin., 2006, Nr. 63-2853) orientuotas į besimokantį asmenį – tiesioginį švietimo sistemos paslaugų vartotoją: išugdyti kiekvienam besimokančiajam vertybines orientacijas, kurios leistu tapti doru, savarankišku, atsakingu, siekiančiu žinių, patriotiškai nusiteikusiu žmogumi, kuris savarankiškai gebėtu kurti savo gyvenimą. *Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas* (Žin., 2006, Nr. 68-2758) akcentuoja globalinę konkurenciją ir laisvos rinkos santykių įdiegimą mokslo ir studijų srityje. Čia orientuojamasi į šalies visuomenės, kultūros ir ūkio klestėjimą, mokslo ir studijų kokybę, siekiant mokslinio ir kūrybinio tobulėjimo, rūpinantis mokslo ir studijų sistemos atitikimu visuomenės ir ūkio poreikiams, remiant atvirumą ir integraciją į tarptautinę mokslinių tyrimų bei aukštojo mokslo erdvę. Svarbu ugdyti kūrybingą, išsilavinusią, orią, etiškai atsakingą, pilietišką, savarankišką ir verslią asmenybę.

Švietimo ir mokslo 2008 metų veiklos ataskaita (2009) fokusuojasi į įvairių poreikių, įvairaus amžiaus mokinius, profesinio mokymo infrastruktūrą, į suaugusius asmenis bei jaunimą. Atsižvelgiama į tai, jog kuriant tęstinę ir visiems prieinamą švietimo sistemą, siekiama tobulinti mokymosi sąlygas, atnaujinti profesinio mokymo programas. Toliau stiprinti partnerystę, gerinti profesinio mokymo ir šalies ūkio poreikių atitiktį. Tuo tarpu *2003-2012 m. Švietimo strategija* (Žin., 2003, Nr. 71-3216) orientuota į saugią žinių visuomenę ir konkurencingą ekonomiką. Šiame dokumente svarbus vaidmuo skiriamas švietimui, kuris siejamas su investicijomis į žmones ir jų išsilavinimą. Taigi švietimas turi padėti stiprinti visuomenės kūrybines galias, išsaugoti ir kurti tautos tapatybę, brandinti pilietinę visuomenę, didinti žmonių užimtumą, ūkio konkurencingumą, mažinti skurdą, o taip pat ir socialinę atskirtį.

Apžvelgus su švietimu susijusių dokumentų orientacijas, galima teigti, kad kiekviename iš jų minima asmenybė ir visuomenė. Orientuojamasi į besimokantį pasaulį, kuriame siekiama tobulėti.

Lyginant *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymą* (Žin., 2006, Nr. 63-2853) su *Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymu* (Žin., 2006, Nr. 68-2758), pirmajame glausčiau apibūdinamas poreikis ugdymui asmenų, kurie galėtų visavertiškai gyventi pasaulyje, pasitelkdami turimas žinias, patirtis. Jis labiau orientuotas dar į besimokantį asmenį. Antrajame dokumente išsamiau žvelgiama į visuomenės klestėjimą, mokslo ir studijų kokybę, o tik po to minima asmenybė. Vadinasi, Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatyme (Žin., 2006, Nr. 68-2758) stokojama deramo dėmesio asmenybei, kuri yra viena esminių prielaidų studijų ir kokybės įstatymui užtikrinti, nes visuose studijų ir mokslo procesuose esminį vaidmenį atlieka veikiančiųjų asmenų intelektinis potencialas.

Švietimo ir mokslo 2008 m. ataskaitoje (2009) atsižvelgiama į asmenis pagal amžiaus grupes, - jaunimą, suaugusius bei jiems prieinamą švietimo sistemą. Svarbus akcentas yra partnerystės stiprinimui ir profesiniam mokymui, atitinkančiam šalies ūkio poreikių atitiktį.

2003-2012 m. Švietimo strategija (Žin., 2003, Nr. 71-3216) orientuota į saugią ir žinių visuomenę bei konkurencingą ekonomiką. Čia svarbus vaidmuo skiriamas švietimui, kuris sudarytų prielaida stiprinti visuomenės kūrybines galias. Taip pat svarbus dėmesys skiriamas žmonių užimtumo didinimo gairėms, skurdo bei socialinės atskirties mažinimui.

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (Žin., 2006, Nr. 63-2853) propaguoja išprusimą, vaikų, tėvų, mokytojų teisių žinojimą. Įstatymas siekia suteikti asmeniui visaverčio savarankiško gyvenimo pagrindus ir padėti jam nuolat tobulinti savo gebėjimus. *Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas* (Žin., 2006, Nr. 68-2758) akcentuoja mokslo ir studijų finansavimą, valstybinį reguliavimą, kokybės užtikrinimą, bei institucijų steigimą ir valdymą. Siekiama atitinkamo mokslo ir studijų finansavimo, akademinės bendruomenės narių bendradarbiavimo, bei pačių studentų asmeninio suinteresuotumo.

Švietimo ir mokslo 2008 metų veiklos ataskaita (2009) numato formalaus profesinio ir neformalaus suaugusiųjų mokymo iniciatyvos rėmimą, partnerystės stiprinimą, profesinio mokymo gerinimą ir šalies ūkio poreikių atitiktį. Ataskaita ypatingą dėmesį skiria mokymuisi visą gyvenimą, dedant pastangas į profesinio mokymo ir suaugusiųjų tęstinio mokymo sritis. Kreipiamas dėmesys į neformaliojo neprofesinio švietimo plėtrą. Visa tai turėtų prisidėti prie suaugusiųjų mokymosi galimybių ir prieinamumo didinimo, institucijų modernizacijos ir veiksmingesnio finansavimo. *2003-2012 metų Švietimo strategija* (Žin., 2003, Nr. 71-3216) numato tai, kad švietimas turi padėti stiprinti visuomenės kūrybines galias, brandinti pilietinę visuomenę, didinti žmonių užimtumą, mažinti skurdą ir socialinę atskirtį. Švietimas turi būti plėtojamas atsižvelgiant į Lietuvos visuomenei tenkančius naujus iššūkius ir atsiveriančias naujas galimybes: informacijos gausą, sparčią kaitą, visuomenės išsiskaidymą. Švietimas turi padėti asmeniui ir visuomenei atsakyti į šiuos iššūkius ir pasinaudoti naujomis galimybėmis. Tam būtini esminiai Lietuvos švietimo sistemos pokyčiai, kurie padėtų didinti švietimo sistemos efektyvumą, išplėsti švietimo prieinamumą, sukurti sąlygas tęstiniam, visą gyvenimą trunkančiam mokymuisi, užtikrinti europinius standartus ir šiuolaikinės Lietuvos visuomenės poreikius atitinkančią švietimo kokybę.

Aptarus dokumentų poreikius, suprantama, kad kiekvienas dokumentas siekia teisinio švietimo patenkinimo. Poreikis teikiamas mokymuisi, kuris stiprintų visuomenės teisinį švietimą.

Lyginant *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymą* (Žin., 2006, Nr. 63-2853) su *Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymu* (Žin., 2006, Nr. 68-2758), stebima kaip skiriasi jų skleidžiamas išsamumas. *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas* (Žin., 2006, Nr. 63-2853) akcentuoja vaikų, tėvų, mokytojų savo teisių žinojimą. Šiuo klausimu švietimo sistema yra socialiai teisinga, nes tokiu atveju švietimo sistema užtikrina visų asmenų lygybę, nekreipiant dėmesio į žmonių lytį, rasę, tautybę, kalbą,

kilmę, socialinę padėtį, tikėjimą, jų įsitikinimus ar pažiūras. Kiekvienas turi teisę į švietimo prieinamumą. *Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas* (Žin., 2006, Nr. 68-2758) propaguoja finansavimą, steigimą, valdymą. Tokiu būdu siekiama mokslą grįsti kūrybos ir atliekamų mokslinių tyrimų laisve, o jų rezultatų skelbimas būtų skelbiamas viešai. Siekis plėtoti atvirumą ir atsakomybę prieš visuomenę, siejamas su visuomenės teisinių švietimų, nes atsakomybė prieš visuomenę tai įstatymo laikymasis, kuris grindžiamas tinkamu visuomenės teisinių elgesių, kuris ateina per visuomenės švietimą.

Švietimo ir mokslo 2008 metų veiklos ataskaitoje (2009) išskirtinis dėmesys mokymuisi visą gyvenimą, kuriame svarbus profesinis ir suaugusiųjų tęstinis mokymas. Siekiama, kad tai padidintų besimokančiųjų skaičių. Matomas labai svarbus visuomenės švietimas, bet mažiau išsamus visuomenės teisinio švietimo patenkinimo poreikis.

2003-2012 metų Švietimo strategija (Žin., 2003, Nr. 71-3216) numato švietimo pagalbą, kuri padėtų visuomenės gyvenime stiprinti kūrybinę galią, skatinti žmonių užimtumą, mažinti esamą skurdą ir užkirsti kelią socialinei atskirčiai. Tam, kad būtų didinamas švietimo sistemos efektyvumas, bei visiems galimas švietimo prieinamumas, kuris galėtų tęstis visą gyvenimą, tam svarbus Lietuvos švietimo sistemos pokyčiai. Jeigu siekiama švietimo sistemos efektyvumo didinimo, tai toks siekis sąlygoja visuomenės teisinio švietimo patenkinimo poreikį. Visuomenė turi turėti teisę į žmogui reikalinga atitinkamą švietimo prieinamumą.

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo (Žin., 2006, Nr. 63-2853) kontekstas nukrypsta į švietimo sistemą, glaudžiai susieta su krašto ūkinės, socialinės, kultūrinės raidos kontekstu. Sąveika su kitomis institucijomis, apima formalųjį švietimą, neformalųjį švietimą, savišvietą, pagalbą mokiniui, pagalbą mokytojui ir mokyklai. Švietimo sistema yra lanksti, atvira, pagrįsta įvairių formų ir institucijų sąveika, ji sudaro sąlygas kiekvienam asmeniui mokytis visą gyvenimą. *Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas* (Žin., 2006, Nr. 68-2758) akcentuoja aukštąsias mokyklas, universitetus, kolegijas, mokslinių tyrimų institutus, bei integracija į valstybės ir visuomenės gyvenimą. Aukštoji mokykla organizuoja ir vykdo studijas, teikia aukštojo mokslo kvalifikacijas, vykdo mokslinius tyrimus, meno veiklą, taiko mokslinių tyrimų rezultatus, kaupia mokslo žinias, plėtoja kūrybinę veiklą, puoselėja akademinės bendruomenės vertybes ir tradicijas.

Švietimo ir mokslo 2008 metų veiklos ataskaita (2009) fokusuojasi į tarptautinę švietimo veiklą ir tarptautinius susitarimus. Įmonių ir aukštųjų mokyklų mokslinį bendradarbiavimą. Siekiama veiksmingesnės mokslo ir studijų sistemos, geresnių studijų ir mokslo sąlygų, aktyvios jaunimo mokslinės, kūrybinės ir sportinės veiklos. Kuriamos geros darbo sąlygos, darbo aplinka, kvalifikacijos tobulinimo galimybės.

2003-2012 metų Švietimo strategijos (Žin., 2003, Nr. 71-3216) kontekstas apima mokyklų bendruomenes ir visas suinteresuotas visuomenės grupes, integruojama su visuomenės informavimu ir dalyvavimu. Propaguojama remtis strategijos nuostatomis, telkiant valstybės institucijų, nevyriausybinių organizacijų, mokinių, jų tėvų, darbdavių ir politikų pastangas siekiant įgyvendinti ilgalaikius švietimo modernizavimo siekius.

Apžvelgus su švietimu susijusių dokumentų kontekstą, galima teigti, kad kiekvienas iš jų akcentuoja švietimo ir mokslo institucijas. Teisinis švietimas gali būti vykdomas įvairiose ugdymo institucijose.

Lyginant *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymą* (Žin., 2006, Nr. 63-2853) su *Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymu* (Žin., 2006, Nr. 68-2758), pirmajame glausčiau apibūdinama sąveika su kitomis institucijomis, švietimas apima visą visuomenės švietimą, tiek formalųjį, tiek ir neformalųjį. Siekiama, kad švietimo sistema būtų integruojama, kaip lanksti, atvira institucijų sąveika, bei sudarytų pagrindines sąlygas mokytis visą gyvenimą. Vadinasi Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (Žin., 2006, Nr. 63-2853) turi būti vykdomas atliekant formalųjį švietimą, neformalųjį švietimą, savišvietą, pagalbą mokiniui, pagalbą mokytojui ir mokyklai. Antrajame dokumente plačiau žvelgiama į įstatymo vykdymą, nes kontekstas nukrypsta į mokslo žinių kaupimą, kūrybinės veiklos ir kultūros plėtojimą, akademinės bendruomenės vertybių, tradicijų puoselėjimą.

2008 metų Švietimo ir mokslo veiklos ataskaita (2009) numato vykdymą siekiant geresnės, veiksmingesnės mokslo ir studijų sistemos, kuri suteiktų aukštesnių mokslo ir studijų rezultatų. Šis dokumentas galėtų būti integruojamas su visa švietimo sistemos kūrimosi aplinką. Matoma daug pozityvių siekių, kurie galėtu pagerinti visuomenės švietimo strategijos modeliavimą.

2003-2012 m. Švietimo strategija (Žin., 2003, Nr. 71-3216) formuoja aiškiausia kontekstą, kuris tiesiogiai nukreiptas į bendruomenes, suinteresuotas visuomenės grupes. Plačiai matomas integravimas su visuomenės informavimu ir dalyvavimu, kuris gali būti vykdomas remiantis strategijos esamomis nuostatomis, kurios padės pasiekti siekiamus ilgalaikius švietimo modernizavimo siekius.

I-X klasių bendrosios programos ir išsilavinimo standartai (2002) orientuoti į bendrojo lavinimo mokyklas, kurios vykdo priešmokyklinį, pradinį, pagrindinį vaiko ugdymą. Šis dokumentas yra vientisas, jis propaguoja laiduoti ugdymo dermę, tęstinumą bei kokybę visose šalies mokyklose. Kalbant apie teisinį švietimą tai svarbus dokumentas siekiant visuomenėje teisiškai išsivysčiusios kartos. Bendrosios programos nusako ugdymo kryptį, ko ir kaip turėtų būti mokomi moksleiviai tam, kad palaipsniui įgytų jiems būtiną žinojimą ir supratimą, išsiugdytų esminius gebėjimus bei vertybines nuostatas. Standartai nusako jau laukiamus ugdymo rezultatus. Pastaraisiais rezultatais yra

konkretinamos bendrosios programos, tiksliau apibrėžiamas platumas, kuris susijęs su moksleivių gebėjimais, žiniomis, supratimu.

XI-XII klasių Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai (2002), fokusuojasi į baigiamojo bendrojo lavinimo mokyklos pakopa, kuria sudaro XI ir XII klasė. Į baigiamąją bendrojo lavinimo mokyklos pakopą moksleiviai ateina kaip ankstesnių mokymosi metų subrandintos asmenybės su skirtingais mokymosi gebėjimais, įgyto išsilavinimo rezultatais ir jo spragomis, įvairiais polinkiais ir interesais, skirtingais savo ateities planais. Mokantis XI-XII klasėje moksleivių siekiai, gyvenimo orientacijos įgyja dar ryškesnę reikšmę, galiausiai lemdami jų apsisprendimą kokias atitinkamos krypties studijas rinktis aukštojoje mokykloje. Asmuo gali pats spręsti savo tolimesnio mokymosi galimybes.

Apžvelgus su švietimu susijusių dokumentų orientacijas, galima teigti, kad kiekviename iš jų minima mokykla. Orientuojamasi į bendrojo lavinimo ir baigiamoji bendrojo lavinimo mokyklas, kuriose žmogus palaipsniui tobulėja.

Lyginant *I-X klasių bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus* (2002) su *XI-XII klasių bendrųjų programų ir išsilavinimo standartais* (2002), jie turi tamprų ryšį su teisinių visuomenės švietimu. Kadangi tiek pradinėse klasėse, tiek pagrindinėse ir vidurinio lavinimo klasėse mokiniai yra mokomi gyventi ne tik savo asmeniniais įsitikimais pagrįstoje aplinkoje, bet ir visoje teisiniu švietimu pagrįstoje visuomenėje. Pirmajame dokumente orientacija aiškiai nukrypsta į bendrojo lavinimo mokyklas, kuriose asmuo įgyja priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio mokymosi žinias. Šis dokumentas yra išsamus, nes konkrečiai nusako ugdymo kryptį, ko ir kaip turėtų būti mokomi moksleiviai tam, kad palaipsniui įgytų jiems būtiną žinojimą ir supratimą, išsiugdytų esminius gyvenimo gebėjimus bei vertybines nuostatas, kurios padėtų siekti teisinio visuomenės švietimo tikslą. Antrajame dokumente išsamiai žvelgiama į XI-XII klases, kuriose žmogus baigia bendrojo lavinimo mokyklos pakopą. Į XI-XII klasę moksleivis ateina, įgijęs prieš tai atitinkamas žinias ankstesnėse mokymosi klasėse. Vienu pasiekimai kartais siekia itin aukštų rezultatų, kitiems galbūt sekėsi prasčiau.

I-X klasių bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų (2002) kompetenciją apimanti teisinio švietimo elementus nukrypsta į tokias pagrindines kompetencijas, kaip komunikavimas gimtąja ir užsienio kalba, informacinę komunikacinę, mokymąsi mokytis, tarpasmeninius ir pilietinius gebėjimus. Mokinių kompetencija gali būti ugdoma laikantis konstruktyvistinio požiūrio, didinant, individualizuojant ir diferencijuojant ugdymo turinio integraciją. Mokyklos ir mokytojai gali įsitraukti į ugdymo turinio kūrimą, pritaikant ugdymo turinį ir metodus klasės ir individualiems moksleivių poreikiams, derinant mokytojo turimą patirtį ir išteklius, su mokyklos keliamais tikslais. Šiame valstybės dokumente daug dėmesio skiriama tam, kad moksleiviams būtų sudarytos kuo palankesnės

sąlygos įgyti ir plėtoti asmeninę, socialinę, kultūrinę kompetenciją, kurią sudaro vertybinių nuostatų, gebėjimų, žinių ir supratimo visuma. Siekiama, kad būtų užtikrinta aukšta ugdymosi kokybė, ugdymo turinys ir procesas glaudžiai sietųsi su moksleivių patirtimi ir aktualiais gyvenamosios aplinkos poreikiais, moksleiviai turėtu patirti sėkmę mokydamiesi ir išvengti socialinės atskirties. Svarbu atkreipti dėmesį, kad mokymasis mokytis tampa tolesnio tobulėjimo bei mokymosi visą gyvenimą prielaida, kuri susijusį su teisinių švietimų, o tarpasmeniniai ir pilietiniai gebėjimai leidžia suvokti teisinius dalykus. Tuo tarpu *XI-XII klasių bendrosios programos ir išsilavinimo standartai* (2002) kompetenciją apimančius teisinio švietimo elementus, išskiria šiandieniniam gyvenimui ir ateičiai reikalingas kompetencijas, asmeninę, socialinę, pilietinę, komunikacinę, darbo ir veiklos. Lietuvos mokykla, siekdama parengti jaunąją kartą sparčiai besikeičiančiam socialinės tikrovės aplinkybių gyvenimui, įsipareigoja padėti kiekvienam įgyti kiekvieną šią kompetenciją.

Apžvelgus dokumentų kompetenciją, galima teigti, kad teisinio švietimo dalykai nukrypsta į komunikavimą ir pilietinį ugdymą.

Lyginant *I-X klasių bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus* (2002) su *XI-XII klasių bendrosiomis programomis ir išsilavinimo standartais* (2002), pirmajame dokumente kompetencijos apimančios teisinio švietimo elementus, susijusios su ugdymu per visuomenės komunikavimą. Propaguojama, kad į ugdymo turinio kūrimą gali įsitraukti tiek pačios mokyklos, tiek mokytojai. Antrajame išsamiau žvelgiama, kad siekiama padėti ugdyti pilietinę kultūrą, kuri nusako kaip elgtis tam tikroje susiklosčiusioje situacijoje, bei tuo tarpu leidžia suvokti teisinius dalykus, su kuriais susiduriama kiekviena diena, atliekant tam tikras pavestas pareigas.

Apibendrinant galima teigti, kad teisinio visuomenės švietimo koncepcija apima Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos teisę. Akcentuojama, kad teisinis visuomenės švietimas yra svarbus siekiant užtikrinti, kad visuomenė geriau prisitaikytų prie nuolat besikeičiančių arba naujų teisės normų, geriau žinotų savo teises, laisves ir pareigas, kuriomis galėtų vadovautis realiame gyvenime. Teisinis švietimas turi pasireikšti per visuomenei lengvai prieinamas žinias apie teisę ir jos turinį. Teisinis švietimas galėtu būti stiprinamas bendrojo lavinimo mokykloje, kurioje gaunamos pagrindinės profesinės žinios. Jeigu ne bus aiškinamas teisinis visuomenės švietimas bendrojo lavinimo mokykloje, tai vėliau teisininkus rengiančiuose aukštosiose mokyklose vyraus ypatingą žinių stoka apie teisinį švietimą. Todėl svarbu užtikrinti teigiamą mokyklos aplinką, tinkamą klasės ar grupės mikroklimatą, ugdymo institucijos bazę, kurioje būtų propaguojamas teisinis švietimas. Reikia specialistų, teisės edukologų, kurie padėtų pasiekti aukščiausio lygio asmeninio ir tarpasmeninio efektyvumo. Jie turėtų dirbti bendrojo lavinimo mokykloje, kur turėtų būti aiškinamas teisinis švietimas, jo svarba, paskirtis visuomenėje. Taigi norėčiau pabrėžti, kad teisinio švietimo įgyvendinimui daugiausiai įtakos turi pačių

tuose mokyklose dirbančių pedagogų profesinis pasirengimas. Svarbu, kaip pedagogas sugeba vykdyti teisinį ugdymą, kaip tobulinamos jau turimos teisinės žinios. Teisės edukologai turėtų propaguoti visuomenei teisinį išsilavinimą bei rodyti gerą pavyzdį, įkvėpti būsimų specialistų įsipareigojimą darbui.

2. TEISINIO VISUOMENĖS ŠVIETIMO STRATEGIJOS MODELIAVIMO IR ĮGYVENDINIMO TYRIMAS IR TYRIMO ATASKAITA

2.1. Teoriniai-metodologiniai tyrimo pagrindai

Teisinio visuomenės švietimo strategijos modeliavimo ir įgyvendinimo analizė pradedama metodologiniu įvadu. Jame siekiama aiškiai ir sistemingai išdėstyti teisinio visuomenės švietimo strategijos modeliavimą grindžiančius interpretavimo principus. Norint juos vertinti kaip būdingas refleksijos formas, reikia pateikti teoriją, sudarančią teorines koncepcijas (paradigmas) (cit. S. Neifachas, 2010) ir pasakojamąją struktūrą, juos pateikiančią kaip diskursyvinę formą. Ši diskurso paradigma – „metateorinis“ elementas numatytas skirtingiems teisinio visuomenės švietimo aprašymo skleidimosi lygmenims apibūdinti ir tipologijai sukonstruoti. Tokiu būdu nustatytos aiškios epistemologinės (kontekstualinė, sisteminė) dimensijos ir skverbiamasi į gilesnį lygmenį, kuriame pristatomas jų veikimas. Šiuo kontekstualizavimu siekiama išvengti išskaidymo ir abstrahavimo, bet stengiamasi integruoti reiškinius apibrėžtose teisinio visuomenės švietimo strategijos modeliavimo srityse.

Konceptuali analizė *pirmiausia* suprantama kaip teisinio visuomenės švietimo strategijos modeliavimui skirtų tekstų kritinė analizė, grindžiama mintimi, kad niekada nebuvo ir nebus nė vieno autoriaus, kuris savo moksliniuose darbuose nesivadovautų išrinktinėmis dažnai neįsisąmonintomis nuostatomis (cit. S. Neifachas, 2010).

Teorija, bandydama analizuoti teisinio visuomenės švietimo strategijos teorinį-praktinį kontekstualizavimą, pasirenka šias pagrindines metodologines kryptis (3 pav.): remiantis šiuolaikinių socialinių mokslų konceptais analizuojami teisinio švietimo procesų rekonstrukcijos, konstruktyvizmo, procesualumo, sistemingumo, determinizmo principai ir juos lydintys teoriniai standartai.

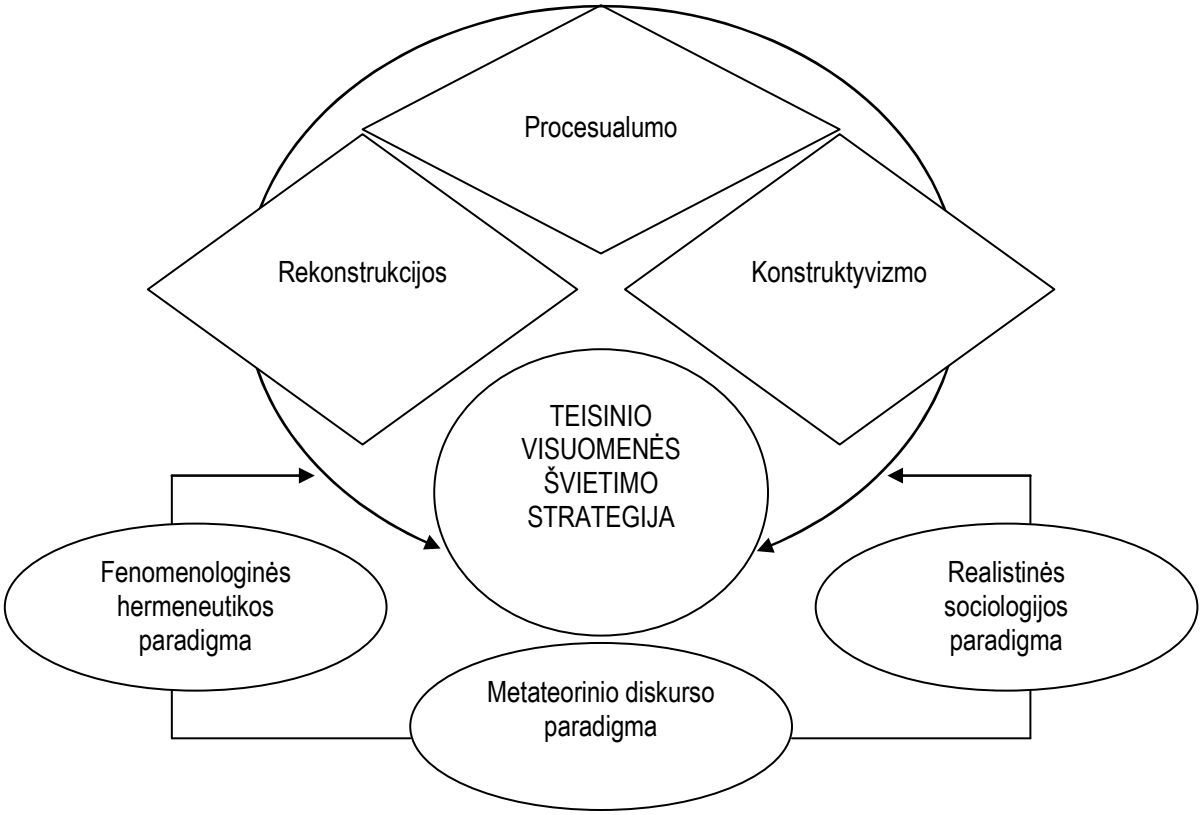

3 pav. *Teorinis teisinio visuomenės švietimo strategijos konceptualizavimo modelis*

Socialinėje tikrovėje kalbama apie procesus. Proceso idėja prieštarauja objekto apibrėžimui ir pastovumui. Nuolatinio kitimo paradigminė prieiga grindžiama istorizmo principu, nusakančiu permanentinį, nepertraukiamą dinamiškumą socialinės (visuomeninės) sistemos struktūroje. Kitaip tariant, dinamiškumas tampa teisinio visuomenės švietimo proceso pokyčių aprašymu. *Procesualumo* esmė išryškėja jo pokyčiuose ir tokiu atveju teisinio visuomenės švietimo modeliavimo, kaip proceso, objektai turi būti interpretuojami rekonstrukcijų, konstruktyvizmo (orientuoja į pasaulio pažinimą per realybės pojūtį, jungiantį savyje konstruktyvų-pertvarkomąjį mąstymą) sąvokomis.

Rekonstrukcionizmas leidžia teisinio visuomenės švietimo strategijos teorinių ir praktinių dimensijų analizėje ieškoti praktiškojo taikomojo empirinio prado per idėjų koncepcijų reikšmes, kurias interpretuoja mokslininkas kaip subjektas, suteikiantis joms reikšmingumo, suvokiantis ir suprantantis idėjas. Nuosekliai peržiūrimos visos svarbiausios nūdienos švietimo sistemos ir jos reiškiniai socialinėje realybėje, sąveikaujantys su sisteminiais pokyčiais švietime kaip socialinėje sistemoje.

Konstruktyvus mąstymas yra kaip logocentrinis, padedantis išskirti tuos teisinio visuomenės švietimo komponentus, kurie gali būti konstruktyviai atgaminti per sąveiką su visuomenės formaliojo ir

neformaliojo švietimo institutais. Konstruktyvizmo pagrindu švietimo reiškinys ne tik sureikšminamas, bet ir tampa svarbus pačiam teisinio visuomenės švietimo vykdytojui (O. Anweiler, 1992). Konstruktyvus teisinio visuomenės švietimo tikrovės pažinimas grindžiamas tiek racionalia-empirine, tiek ir emocine-refleksine mąstymo sritimis, į praktiką apeliuojama kaip „sveiku protu“ grindžiamą sferą. Konstruktyvizmas reiškia tam tikrą grįžimą į realybę, kai nuolat ieškoma sąsajų su ja, ir tai yra alternatyva tokiam teisinio visuomenės švietimo tikrovės pažinimui, kuriam būdingos nuolatinės klaidos, paklydimai ar jų taisymai.

Tyrimas grindžiamas *fenomenologinės hermeneutikos, realistinės sociologijos paradigmomis* (cit. S. Neifachas, 2010). Šių metodologinių prieigų pagrindu teisinis švietimas išryškėja kaip *metarefleksijos fenomeno sritis*, reikalaujanti nuolatinio dėmesio jos interpretacijoms. Bet kuri žmogiškoji veikla sukuria „metaveiklą“ – individualų jos apmąstymą arba svarstymą sociumo grupėje. Tai pasakytina apie teisinio švietimo sistemos vadybą; tokie svarstymai turi „grįžtamąjį ryšį“ (P. Mayring, 2000). Teorinė forma sietina su pastangomis kurti aiškinamąjį teisinio visuomenės švietimo lygmenį, koncepcinę schemą, loginę struktūrą, jos gebėjimą paaiškinti, t.y. nustatyti priežasties ir padarinio ryšius.

Metateorinė forma yra pažinimo sociologijos – *stebėjimo stebėjimo* – forma (M. Hollis, 2000). Jos paskirtis – giliau prasiskverbti į teisinio švietimo modeliavimo teorijos prielaidų sritį. Metateorija stebi tai, kaip yra tiriama. Tai filosofijos filosofija, savirefleksyvusis teorizavimo būdas, gebėjimas interpretuoti socialinės teorijos formas. Metateorinė veikla gretina ir jungia įvairius teorinius požiūrius, kuriuos subrandina skirtingos disciplinos (edukologija, sociologija, filosofija, vadyba) formos.

2.2. Tyrimo metodika ir organizavimas

Šiame darbe kokybinio tyrimo metodo taikymas lemia vidinio ir išorinio validumo užtikrinimą: a) visavertiškai atskleidžiami esminiai teisinio švietimo fenomeno bruožai, nes didesnė duomenų apimtis (vidinis validumas); b) rezultatų apibendrinimas yra objektyvesnis (išorinis validumas) (R. Calfee, cit. V. Žydžiūnaitė, 2003). Kokybinis tyrimas suteikia tyrėjui lankstumo, leidžia pasinaudoti duomenų įvairove ir todėl gauti reikšmingesnių rezultatų. Jis suteikia galimybę ištirti *kodėl ir kaip*, o ne vien tik *kas*, taip pat sudėtingus ir tarpusavyje susijusius dalykus (L. Wright, 1995, cit. G. Šaparnis ir kt., 2003).

Šiame tyrime remiamasi kokybinio tyrimo savarankiškumo nuostatomis: a) kokybinis tyrimas yra savarankiškas, taikomas nuosekliai; b) fenomeno tyrimas pradedamas taikant kokybinį metodą (J.

Morse, 1997, cit. V. Žydžiūnaitė, 2003). Teisinio visuomenės švietimo realybę galima atskleisti pasitelkus joje veikiančių žmonių (šio tyrimo atveju – švietimo subjektų interesų grupių populiacijos) išsakytas refleksijas, komentarus. D. Cormack (2002) akcentuoja, jog šiuo atveju svarbu naudoti kokybinius metodus, kurie išryškina žmonių sampratą, motyvus, lūkesčius. Gauti kokybinio tyrimo duomenys iš skirtingų interesų grupių populiacijų, leidžia realizuoti šiuos metodologinius aspektus (Ch. Polit, 2003, cit. V. Žydžiūnaitė, 2003): sustiprina rezultatų validumą, jų pagrindimo ir iliustravimo veiksmingumą.

Šiame tyrime duomenų analizė atlikta nuosekliai taikant strategijas, pateiktas loginėje tyrimo schemoje (modelyje) (4 pav.).

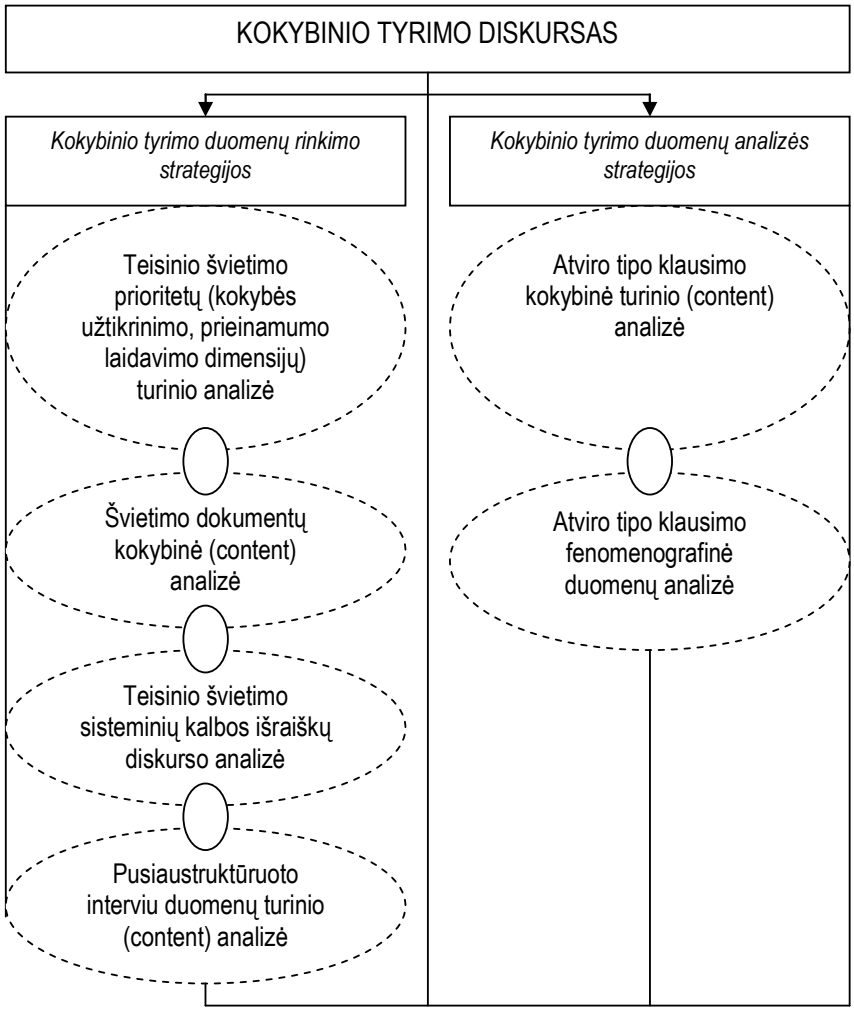

4 pav. *Loginė tyrimo duomenų apdorojimo schema (modelis)*

Empirinis tyrimas buvo atliktas šešiuose Vilniaus miesto vidurinėse mokyklose ir gimnazijose. Tyrimas vyko 2010 metais gegužės mėnesį, o duomenys analizuojami 2010 metų rugpjūčio-rugsėjo mėnesiais. Tyrimo metu taikant kriterinę atranką buvo apklausti 6 pedagogai.

Tyrimo procese išskirtini tokie etapai:

- tyrimo instrumento parengimas – interviu klausimų paruošimas;
- interviu apklausos vykdymas, siekiant ištirti teisinio švietimo naudingumą ir turinį visuomenės gyvenime;
- rezultatų analizė, išvadų parengimas.

Interviu metodas baigiamajam magistro darbui buvo pasirinktas todėl, nes juo nesiekiama laikytis itin griežtos struktūros, tiriamiesiems sudaromos galimybės laisvai reikšti savo mintis ir jausmus. Interviu numatyta pasiekti užsibrėžtų tyrimo uždavinių ir tikslo, bei siekiama išsiaiškinti darbe iškeltus klausimus.

Tyrimo metodai.

Duomenų rinkimo metodai: mokslo šaltinių analizė, dokumentų analizė, diskursyvioji analizė, pasirinktas pusiau struktūruotas interviu.

Pirmajame kokybinio tyrimo duomenų rinkimo etape analizuotas mokslo šaltinių turinys. Analizuoti šie mokslo šaltiniai (jų pasirinkimas grindžiamas teisinio visuomenės švietimo išskirtais prioritetais: teisinio ugdymo kokybės užtikrinimas, teisinio švietimo prieinamumo laidavimas):

1. Burridge R. Six Propositions for Legal Education in Local and Global Development. Journal of Legal Education, 2005, Nr. 55(4), p. 488-494.
2. Rowe D. Pilietis ir įstatymas: teisinio švietimo įnašas į pilietinį ugdymą. Švietimo naujovės. 1994, Nr. 2.
3. Sakalauskas G. Vaiko teisių apsauga Lietuvoje. – Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 2000, p. 5.
4. Vaišvila A. Teisės teorija. – Vilnius: Justitia, 2004.
5. Ward I. Legal Education and the Democratic Imagination. Law and Humanities, 2009, Nr. 3(1), p. 87–112.
6. Webb J. Legal Education in the 21st Century: Facing the Challenges. – Bratislava: Comenius University. 2008, p. 12-18.

Antrajame kokybinio tyrimo duomenų rinkimo etape analizuotas Lietuvos Respublikos švietimo dokumentų turinys. Analizuoti šie dokumentai (jų pasirinkimas taip pat grindžiamas teisinio visuomenės švietimo išskirtais prioritetais: teisinio ugdymo kokybės užtikrinimas, teisinio švietimo prieinamumo laidavimas):

1. Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai I-X klasių mokykloms. Patvirtinta LR Švietimo ir mokslo ministro 2002 m. birželio 24 d. įsakymas Nr. ISAK-1147.

2. Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai XI-XII klasių mokykloms. Patvirtinta LR Švietimo ir mokslo ministro 2002 m. rugpjūčio 21 d. įsakymu Nr. ISAK-1465.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucija, Žin., 1992, Nr. 33-1014.
4. Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas. 2006 m. liepos 18 d. Nr. I-1052, Vilnius, Žin., 2006, Nr. 68-2758.
5. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. 2006 m. birželio 13 d. Nr. I-1489, Vilnius, Žin., 2006, Nr. 63-2853.
6. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos 2004 m. liepos 5 d. įsakymas Nr. 1086 ,,Dėl bendrosios pilietinio ugdymo programos ir pilietinio ugdymo išsilavinimo standartų 8 ir 10 klasėms tvirtinimo‘‘, Žin., 2004, Nr. 108-4058.
7. Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. liepos 4 d. nutarimas Nr. IX-1700 ,,Dėl valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatų‘‘, Žin., 2003, Nr. 71-3216.
8. Švietimo ir mokslo ministerijos 2008 metų veiklos ataskaita, LR švietimo ir mokslo ministerija. 2009 m. kovo 18 d. Nr. 13-06-MPPav-10.

Trečiajame kokybinio tyrimo duomenų rinkimo etape pasirinkta diskurso analizė, kuri leidžia pateikti sisteminių kalbos išraiškų rėmus ir kryptis (D. Jurgelevičiūtė, 2007). ,,Diskursas‘‘ kasdienėje kalboje neretai vartojamas kaip ,,diskusijos‘‘ sinonimas ar tiesiog šnekėjimo, kalbėjimo būdas (A. Telešienė, 2005). Socialiniuose moksluose ,,diskursas‘‘ vartojamas akcentuojant jį kaip socialinį veiksmą. Čia analizuojant diskursą svarbus tampa ne tik parašytas ar išsakytas tekstas. Dėmesys telkiamas ir veikėjams, kurie kuria, perduoda ar interpretuoja veikiami socialinio konteksto. Sakinių negalime suvokti kaip ,,gramatinių‘‘ ar ,,negramatinių‘‘ – visi jie reikalauja atskiros įžvalgos, nes visais jais yra perduodama norima perduoti informacija. Bene svarbiausia tampa pačio asmens (interpretuotojo) patirtis bei empatija interpretuojamam objektui. Šis požiūris būdingas ir šiuolaikinei interpretacinei sociologijai.

Ketvirtajame kokybinio tyrimo duomenų rinkimo etape teisinio visuomenės švietimo strategijos įgyvendinimo tyrimo metodologijos problemai spręsti pasitelkiamas pusiau struktūruotas interviu. Su tyrime dalyvaujančių mokyklų pedagogais siekiant išsiaiškinti teisinio švietimo naudingumą skirtingose institucijose ir nustatyti kokias svarbiausias temas ir klausimus galėtų apimti vykdomas teisinis švietimas. Todėl siekiant išsikelto tikslo ir uždavinių, interviu metu buvo pateikti klausimai, labiausiai atskleidžiantys teisinio švietimo optimizavimo galimybes visuomeniniame žmonių gyvenime (žr. priedas Nr. 2).

Pedagogams buvo pateikti 8 atviro tipo klausimai, į kuriuos reikėjo pasakyti savo nuomonę ir ją pagristi. Apklausos dalyvių interviu buvo anonimiškai įrašomas į garso juostą, siekiant, kad respondentų atsakymai būtų atviri ir tikslūs. Vėliau iš jos transkribuojamas, t.y. užrašomas.

Įvairių mokslininkų (P. Jucevičienė, 1997; R. Želvys, 1999; A. Raišienė, 2005; J. Webb, 2008) metodologinės koncepcijos leido pasirinkti tyrimo kryptį ir priartinti minėtų autorių prielaidai, kad sprendžiant teisinių žinių klausimus švietimo įgyvendinimo procese, gali būti panaudotas socialinis-empirinis tyrimas, atliekant kokybinę duomenų analizę.

Duomenų analizės metodai: kokybinė turinio (content) analizė, fenomenografinio tyrimo duomenų analizės metodas.

Pirmajame duomenų analizės etape laikomasi kokybinio turinio (content) analizės koncepcijos (P. Mayring, 2000; cit. V. Žydžiūnaitė, 2003): content analizė remiasi sistemiškų žingsnių vykdymu: 1) daugkartiniu teksto skaitymu; 2) manifestacinių kategorijų, bei subkategorijų išskyrimu ir jų pagrindinių iš teksto ekstrahuotais įrodymais; 3) kategorijų, apimančių subkategorijas, interpretavimu.

Skiriami tokie content analizės, kaip tyrimo procedūros, aspektai (P. Mayring, 2000; cit. V. Žydžiūnaitė, 2003): 1) tekstas ,,kalba‘‘: gautuose tekstuose atsispindi nuostatos, konkretizuojamas kontekstas; 2) analizės taisyklės: teksto turinys turi būti analizuojamas nuosekliai, žingsnis po žingsnio, remiantis konkrečios metodologinės procedūros taisyklėmis ir dalijant nagrinėjamą turinį į analitinius vienetus; 3) kategorijos/subkategorijos yra content analizės esmė: teksto interpretavimas vyksta remiantis iškeltais tyrimo klausimais, į kuriuos atsakoma pasitelkiant suformuluotas kategorijas; 4) patikimumo (reliabilumo) ir validumo kriterijai: siekiant išvengti intersubjektyvumo, konkrečios content analizės rezultatai turi būti lyginami ir paremiami kitų panašaus tipo studijų, nagrinėjusių adekvatų fenomeną, rezultatais.

Antrajame duomenų analizės etape taikomas fenomenografinis duomenų analizės metodas. L. Dalhgren, M. Fallsberg (1991) skiria septynis fenomenografinės analizės žingsnius:

- susipažinimas – transkripcijų skaitymas ir klaidų taisymas;
- visų atsakymų apjungimas – identifikuojami reikšmingiausi kiekvieno informanto teikiamų atsakymų elementai;
- redukcija – ieškoma kiekvieno ilgesnio atsakymo ar dialogo centrinės ašies;
- panašių atsakymų grupavimas;
- pirminis kategorijų palyginimas – apibrėžiamos ribos tarp kategorijų;
- kategorijų įvardijimas;
- kategorijų tarpusavyje palyginimas kontrastų pagrindu.

Remdamasis pirminėmis kategorijomis modifikacijos ir duomenų analizės metodas tęsiasi tol, kol kaskart modifikuojamos kategorijos atitinka interviu gautus duomenys. Tokiu būdu tyrėjas, atskleidęs stabilią tiriamo fenomeno struktūrą, ieško gilesnio supratimo apie tai, kas pasakyta ar turėta omeny interviu. Todėl atsižvelgiama į kategorijų tarpusavio ryšius (G. Akerlind, 2002). Ankstyvuosiuose etapuose svarbu, išlaikant atvirumą naujoms interpretacijoms, koncentruotis tik į atskirus aspektus, nes pagrindinis tikslas – išryškinti visus išskirtus aspektus, iš jų sukonstruojant tiriamo fenomeno struktūrą.

Priminsime, kad mūsų tyrimo diagnostinis objektas – teisinio visuomenės švietimo strategija, ir kad numatėme spręsti jos probleminį aspektą, įtraukiant į probleminių klausimų sprendimą vidurinių mokyklų ir gimnazijų pedagogus, kaip visuomenės dalį suinteresuota teisinių žinių skleidimu. Rengiant savo tyrimui interviu klausimus, rėmėmės O. Tijūnėlienės, A. Virbalaitės (2006, p. 56-57) nurodymais, t.y. laikėmės tam tikrų filosofinių, etinių, psichologinių, procedūrinių principų, atsižvelgiant į respondentų amžių, išsilavinimą, veiklos sritį. Taip pat sudarėme aiškų, logišką ir dinamišką klausimyną, kad respondentai noriai dalyvautu apklausoje ir sąžiningai teiktų informaciją.

Metodologinės nuostatos: remtasi humanistinės asmenybės teorijos kryptimi, kuri pripažįsta pagarbą žmogaus orumui, teisėms į laisvę, lygybę. Remiantis šia humanistinė asmenybės koncepcija, dar kitaip vadinama A. Maslow vardu, žmogaus teisės yra pripažįstamos kaip prigimtinės, socialinės kilmės. Humanistinė pažiūrų sistema atspindi socialinę realybę ne asmenybės požiūriu, bet siekiamybės. Humanistinių pažiūrų mokytojas, edukatorius turi laikytis tokių nuostatų kaip ,,kiekvienas žmogus yra unikalus‘‘, ,,žmogus kuria visuomenę, o visuomenė kuria jį, t.y. jie kartu yra subjektas, ir objektas‘‘, ,,kiekvienas turi prigimtinių potencinių galimybių vystymuisi, savirealizacijai ateityje‘‘, ,,žmogus yra besąlygiškai vertingas‘‘, kiekvienas individas turi teisę rinktis vertybes, tikslus bei savarankiškai spręsti ir būti atsakingas už sprendimus‘‘ ir kt. (D. Myers, 2000).

Remiantis humanistinėmis idėjomis, individas gyvenimiškose situacijose gali elgtis kūrybiškai, realizuodamas savo potencines galias. Kūrybiškas, save realizuojantis žmogus, gali pilnaverčiai išvengti, nugalėti vidinę įtampą. Daugelis žmonių siekia pilnavertiško gyvenimo ,,teisingame‘‘ pasaulyje. Tačiau kiekvienam ,,tiesa‘‘ – tai subjektyvus dalykas. Atskaitos taškas yra pats žmogus. Absoliučius tiesos nėra – tai kas vienam atrodo teisingą, kitam gali būti netiesa. Taigi, visos šios tiesos kiekvienam individualiai turi subjektyvią prasmę. Pažvelgus iš humanistinių pozicijų, tai žmogus įsivaizduojamas einantis gėrio link ir tokiam žmogui tiesa yra sąlyginė kategorija bei kaip vertybė, kuriuos jis siekia ir vertina (D. Gailienė ir kt., 2002).

2.3. Teisinio visuomenės švietimo strategijos modeliavimo ir įgyvendinimo tyrimo rezultatai

Teisinio visuomenės švietimo strategijos modeliavimo ir įgyvendinimo kokybinis tyrimas leidžia atskleisti švietimo subjektų sampratų dinamiką, išgyvenimus, lūkesčius ir nuostatas teisinio švietimo atžvilgiu. Visi interviu klausimai buvo suskirstyti į septynias sritis pagal jų turinį, iš kurių dar buvo išskirtos kategorijos (1 lentelė):

1 lentelė

Teisinio švietimo samprata: kategorijos

Nr.	Kategorijos	Subkategorijos
1.	*Teisinio švietimo naudos kategorija*	• Tikslių teisinių žinių turėjimas – prielaida saugiam ir oriam gyvenimui teisinėje valstybėje • Teisinių žinių įgijimas neformaliajame ugdyme(si) • Teisinių žinių įgijimas formaliajame ugdyme(si)
2.	*Teisinio švietimo turinio kategorija*	• Civilinės teisės žinios – praktinė/taikomoji teisinio švietimo dalis • Teisinis išprusimas – prielaida pasirinkti profesionalią teisinę pagalbą • Poreikis keisti teisinio švietimo didaktiką ir turinį • Poreikis mažinti mokytojų darbo apkrovas • Teisinis švietimas – piliečio ugdymosi prielaida
3.	*Teisinio švietimo klausimai mokykloje*	• Lietuvos Respublikos Konstitucija – tiesioginė/taikomoji teisinio švietimo mokymo programos sudedamoji dalis • Teisinės žinios – prielaida didinti jaunimo užimtumo galimybes atsižvelgiant į jaunimo interesus ir poreikius • Poreikis turėti praktinių gebėjimų teisės specialistą • Teisinis išmokimas – prielaida pasirinkti socialinę pagalbą • Teisinis švietimas – prielaida apginti tautinės mažumos teises
4.	*Teisinio švietimo klausimai universitete*	• Teisinis išprusimas – prielaida (galimybė) sėkmingai konkuruoti visuomeniniame gyvenime • Teisinis švietimas – prielaida ruošti atitinkamos studijų programos specialistus • Poreikis keisti teisinę sistemą • Poreikis didinti seminarinių/praktinių užsiėmimų skaičių
5.	*Teisinio švietimo klausimai verslo organizacijose*	• Teisinis švietimas – verslo teisės žinių bei įgūdžių suteikimo/įgijimo prielaida • Poreikis plėtoti verslui reikalingas teisines žinias • Teisinis išprusimas – verslo organizacijų paramos prielaida
6.	*Teisinio švietimo klausimai nevyriausybinėse organizacijose*	• Teisinis švietimas – prielaida teisėtam dalyvavimui nevyriausybinėje veikloje • Poreikis keisti teisinio švietimo turinį • Poreikis didinti nevyriausybinių organizacijų aktyvumą
7.	*Teisinio švietimo klausimai savivaldybėje*	• Teisinis švietimas – prielaida (su)teikti profesionalią teisinę pagalbą žmonėms • Teisinis išmokimas – prielaida efektyviau orientuotis savivaldybės veikloje • Tvirtų teisinių žinių turėjimas – prielaida glaudesniam savivaldybių ir mokyklų bendradarbiavimui • Poreikis remti projektų vykdymą, užtikrinant neformalumą dalyvaujant projekte

Šiame tyrime tekstas buvo interpretuojamas remiantis iškeltu tyrimo klausimu: Kokie teisinio švietimo sampratos ypatumai išryškėja skirtingų subjektų interesų grupių populiacijoje?

„Teisinio švietimo naudos“ teminėje srityje išskirtos trys kategorijos: tikslių teisinių žinių turėjimas – prielaida saugiam ir oriam gyvenimui teisinėje valstybėje (2 lentelė); teisinių žinių įgijimas neformaliajame ugdyme(si) (3 lentelė); teisinių žinių įgijimas formaliajame ugdyme(si) (4 lentelė).

2 lentelė

Kategorija: *Tikslių teisinių žinių turėjimas – prielaida saugiam ir oriam gyvenimui teisinėje valstybėje*

Kategorija	Subkategorija	Interviu ištrauka
1. Tikslių teisinių žinių turėjimas – prielaida saugiam ir oriam gyvenimui teisinėje valstybėje	Pasitikėjimo savimi didėjimas dėl teisinių žinių turėjimo	*„Teisinis švietimas..... Teisinė informacija niekada nekenkia žmogui. Jisai jaustųsi stipriau, žinodamas tam tikrus teisinius aspektus, ir, žinodamas, ką jisai gali padaryti su savo teisinėm žiniom, reiškia, būtų tik į naudą kiekvienam teisinis švietimas... ‘‘[1]*
	Teisinių žinių poreikis kasdieniniame gyvenime, siekiant orientuotis teisinėje sistemoje	*„Naudingas būtų greičiausiai tuo, kad visuomenė ne visą laiką žino įstatymus, teisės aktus, pagrindinius teisės principus, galėtų gal būti labiausiai kasdieniniame gyvenime, ne profesionalia prasme, kad žmonės tiesiog labiau orientuotųsi į teisinę sistemą ir galėtų profesionaliau kažkiek tai savo kasdieninius reikalus tvarkyti...‘‘[2]*
	Tikslių ir individualiai įgyjamų teisinių žinių poreikis kiekvienam mokiniui ir suaugusiam, siekiant apginti savo teises ir orumą	*„...bet, kaip kalbame bendrai, tai jie taip ir supranta, kad visi mes kartu, bet niekas, niekas ne galvoja apie save. Bet kartais gyvenime būna tokiu situacijų, kad būtent reikia žinoti, kaip apginti save, kur kreiptis, jeigu pavyzdžiui reikia. Nežinau ten, apginti save, savo orumą, bet mes arba nežinom, arba bijome, arba kartais dovanojame, kad su mumis elgiasi taip, kaip, kartais labai, labai negražiai, ir mes gyvename ir tiesiog dėkojame, kad gyvename, atsiprašome, kad esame, nes tikrai nežinome tų teisių savo...‘‘ [4]*
	Poreikis vaikams ir jaunimui turėti tvirtas žinias apie savo pareigas ir atsakomybes, siekiant gyventi saugiai teisine prasme	*„...ir dar man atrodo, kad tą atsakomybė pavyzdžiui reikia irgi vaikams, jaunimui, papasakoti, kaip galima sulaužyti savo gyvenimą. Kartais, jeigu ne visada suprantame ką darome ir kad, pavyzdžiui yra ta riba, ką galima daryti, ko ne galima ir kad galima pavyzdžiui stoti prieš teismą už kokį nors elgesį, kuris mums gal atrodo, kad nėra toks jau ypatingas, sunkus, arba, na taip chuliganizmas. Bet taip išeina, kad taip ir mes nežinome tų teisių, ir jie nežino teisių ir yra, kaip yra. Nežinau, man atrodo, kad mokykloje, būtent jaunimui reikia. Nes net, netgi jaunimas, mes nežinome savo teisių, mokytojai. Pareigas taip, o teisių ne...‘‘[4]*

Respondentų teigimu, žmogus, kuris turi teisines žinias jaučiasi stabiliai, pasitiki savimi: *,,....jaustųsi stipriau, žinodamas tam tikrus teisinius aspektus, ir žinodamas ką jisai gali padaryti su savo teisinėmis žiniomis‘‘* (Interviu Nr. 1). Žmogus pasitiki savimi, kai tikslingai žino pagrindinius teisės principus, reikalingus kasdieniniame gyvenime. Savo teisių ir pareigų žinojimas, jų laikymasis padeda išlikti stipriam konkrečioje dileminėje situacijoje, kai reikia ginti savo teises ir laisves. Teisinių žinių turėjimas - galimybė apginti savo orumą, sveikatą, garbę laikantis atitinkamų įstatymų, nes, respondentų teigimu: „Visuomenė ne visą laiką žino įstatymus, teisės aktus, pagrindinius teisės principus‘‘ (Interviu Nr. 2). Lietuvoje, kaip ir kitose užsienio valstybėse, galioja nemaža dalis įstatymų ir poįstatyminių aktų, kuriose nustatytos pagrindinės žmogaus teisės ir pareigos, atsakomybės apribojimai. Pavyzdžiui (Pvz.), *Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas* (Žin., 2006, Nr. 68-2758) orientuotas į mokslo ir studijų kokybę, kuris daro prielaidą ugdyti išsilavinusią, orią, atsakingą už savo poelgius ir pilietišką asmenybę. *Taigi, teoriškai, teisinių žinių turėjimas prisideda prie asmens saugumo ir orumo, bet praktiškai teisinės žinios padeda saugiam gyvenimui nedidelei daliai žmonių. Tačiau gyvenimiškoji praktika leidžia daryti prielaidą, jog nedidelė dalis piliečių žino įstatymus, arba, žinodami, nesilaiko įstatymų pažeisdami kitų saugumą bei orumą.*

3 lentelė

Kategorija: *Teisinių žinių įgijimas neformaliajame ugdyme(si)*

2. Teisinių žinių įgijimas neformaliajame ugdyme(si)	Teisinių žinių praktinis pažinimas popamokinėse veiklose, susitinkant su politikais ir lankantis valstybės struktūrose	„...būtent popamokinėje veikloje mes su vaikais galime daugiau bendrauti betarpiškai ir daug visokiausių apsilankymų pas valdžios vyrus, institucijose ir nevyriausybinėse organizacijose, ir būtent per tokius projektus jie daugiau patirties pasisemia...‘‘ [3]
	Popamokinės veiklos didesnė nauda nei pilietinio ugdymo dalyko teisinio švietimo atžvilgiu	„...pilietinio ugdymo programa apima irgi tokius dalykus, kaip teisės pagrindai, bet čia jau mažiau skiriama dėmesio, todėl, kad man atrodo, kad būtent popamokinėje veikloje čia yra daug tokių dar neišnaudotų galimybių...‘‘[3]

Mokyklose teisiniai dalykai didžiąja dalimi dėstomi per pilietinio ugdymo pamokas. Ypatingas dėmesys teisiniam švietimui skiriamas popamokinėje veikloje: *„...būtent popamokinėje veikloje mes su vaikais galime daugiau betarpiškai bendrauti: tai įvairūs apsilankymai pas valdžios vyrus, institucijose ir nevyriausybinėse organizacijose...‘‘* (Interviu Nr. 3). Tiesioginiai susitikimai su politikais, praktinis susipažinimas su valstybės struktūra vaikams suteikia teisinių žinių. *Pilietinio ugdymo programoje* (Žin., 2004, Nr. 108-4058) mažiau dėmesio skiriama teisiniams dalykams, o neformalusis ugdymasis turi naudingų, neišnaudotų galimybių. *Švietimo ir mokslo 2008 metų veiklos ataskaita* (2009) propaguoja, kad švietimas turi padėti stiprinti visuomenės kūrybines galias, didinti žmonių užimtumą.

Vadinasi, vaikų užimtumas popamokinėje veikloje padeda teisinių žinių įgijimui. Neformaliajame ugdyme tenkinami mokinių pažinimo, lavinimosi ir saviraiškos poreikiai, kurie padeda tapti aktyviais visuomenės nariais ir sąmoningais piliečiais.

4 lentelė

Kategorija: *Teisinių žinių įgijimas formaliajame ugdyme(si)*

Kategorija	Subkategorija	Interviu ištrauka
3.Teisinių žinių įgijimas formaliajame ugdyme(si)	Teisinių žinių pateikimas mokiniams per pilietinio ugdymo, istorijos ir politologijos pamokas	,,Mokykloje pavyzdžiui teisinis švietimas tai gal būtų jisai visai neblogai, nes mes būtent pamokose, istorijos pamokose ir pilietinio ugdymo pamokose, dar per politologiją truputėli kalbame apie teises, bendrai, labai bendrai apie, pradedam nuo Lietuvos Konstitucijos, apie Europos Sąjungą, apie žmonių teises. [4]
	Pilietinio ugdymo pamokose perduodamos žinios apie teisines sąvokas, viešąją tvarką ir galimybes apginti save teisinėmis priemonėmis	,,10 klasės moksleiviai turi pilietiškumo pagrindus, ir va ten yra jis apie sąvokas, apie teisinę valstybę, kelios temos yra skirtos, kokie teismai yra Lietuvoje, kur kreiptis jeigu kas patirs kokią skriaudą, jeigu nukentės, kad reikia kreiptis į policiją, mes apie tai kalbame. Tai tokia ir nauda, kad vaikai pavyzdžiui žinotų kur kreiptis jeigu patyrią skriaudą. Po to, kad žinotų ką reiškia teisinė valstybė, kokie yra teismai...''[5]
	Teisinių žinių poreikis, siekiant žinoti savo teises ir pareigas, bei adekvačios elgsenos principus teisine prasme	,,..žmonės susipažintu su sakykim mūsų teisinė sistema šalies, tada galėtu labiau žinoti savo teises, savo pareigas, kaip pavyzdžiui kalbant apie mokyklą tai, kaip atitinkamai elgtis ar ne, kaip, sakykim na mokyklinio amžiaus vaikams, tuoj dar sugalvosiu...įgyti pagrindines sakykim teisinęs žinias... ''[6]

Teisinės žinios mokiniams pateikiamos pilietinio ugdymo pamokose, bei per istorijos ir politologijos pamokas: *,,...istorijos, pilietinio ugdymo pamokose, per politologiją kalbame bendrai apie teises, Lietuvos Konstituciją, Europos Sąjungą, apie žmonių teises...“* (Interviu Nr. 4). Pamokos metu vaikai susipažįsta su Lietuvos teisine sistema. Pagrindinės temos apie asmens atsakomybę, piliečio teises ir pareigas: ,,...kalbame apie teisinę valstybę, kelios temos skirtos - kokie teismai yra Lietuvoje, kur kreiptis jeigu kas patirs skriaudą, nukentės ... kad reikia kreiptis į policiją...''(Interviu Nr. 5). Mokyklinio amžiaus vaikai supažindinami su pagrindinėmis teisinėmis žiniomis, kurios reikalingos visuomeniniame gyvenime. Būtent *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas* (Žin., 2006, Nr. 63-2853) orientuotas į besimokantį asmenį, kuris taptų doru ir atsakingu Lietuvos piliečiu. Švietimo įstatymas suteikia galimybę formaliajame ugdymesi įgyti teisinių žinių. *Švietimo sistema ir formaliuoju ugdymu propaguoja teisinių žinių sklaidą kiekvienoje švietimo ir mokslo įstaigose.*

„Teisinio švietimo turinio“ teminėje srityje išskirtos penkios kategorijos: civilinės teisės žinios – praktinė/taikomoji teisinio švietimo dalis (5 lentelė); teisinis išprusimas – prielaida pasirinkti

profesionalią teisinę pagalbą (6 lentelė); poreikis keisti teisinio švietimo didaktiką ir turinį (7 lentelė); poreikis mažinti mokytojų darbo apkrovas (8 lentelė); teisinis švietimas – piliečio ugdymosi prielaida (9 lentelė).

5 lentelė

Kategorija: *Civilinės teisės žinios – praktinė/taikomoji teisinio švietimo dalis*

Kategorija	Subkategorija	Interviu ištrauka
1. Civilinės teisės žinios – praktinė/taikomoji teisinio švietimo dalis	Civilinės teisės žinių aktualumas kasdieniame gyvenime	,,Na greičiausiai praktinius dalykus, kas žmogui praktikoje gali praversti, gyvenime. Civilinė teisė labai svarbi, todėl, kad kartais žmogus nelabai orientuojasi kas tai yra. Toliau, kas gali žmogaus praktiniame gyvenime pritaikyti kokias teisines žinias...‘‘[1]
	Civilinių teisių žinių perteikimo mokiniams poreikis	,,Man atrodo galėtų apimti civilines teises, nes bendrai apie istoriją, politiką mes kalbame, o apie mūsų gyvenimą, mes ne labai ką ir žinome. Man atrodo, kad tai jie turėtų žinoti...‘‘[4]
	Teisinių atsakomybių perteikimo mokiniams poreikis	,,Labai priklauso nuo to, kokioje srityje yra teikiamas teisinis švietimas. Mokykloje vienaip, universitete kitaip. Mokykloje teisinis švietimas pirmiausiai apimtu - kokia yra atsakomybė už padarytus nusikaltimus vaikams. Nuo 14 metų vienokia atsakomybė, nuo 16 metų kitokia, nuo 18 metų kita prasideda. Pavyzdžiui mūsų vaikai gauna teisinių žinių, kas yra atsakingas už vaiko padarytus prasikaltimus, tai pirmiausiai tėvai, jie žino kad tėvams baudos yra dedamos...‘‘[6]
		,,...prieš du metus, iš teismo pas mus buvo atvažiavusi moterys, kuri yra atsakinga spaudai kiekvienoje institucijoje, tai mes su ja buvome organizavę visa eile renginukų. Kartu ir teisėjas buvo atvažiavęs, kuris būtent apie vaikų atsakomybę šnekėjo. Įdomiai mums gavosi tema - vartotojų teisės...‘‘[6]

Teisinis švietimas apima Civilinės teisės žinias, kaip praktinę, taikomąją teisinio švietimo dalį. Respondentų teigimu, teisinis švietimas turėtų apimti praktinius dalykus: ,,kas žmogui praktikoje gali praversti, gyvenime‘‘ (Interviu Nr. 1). Gaunamos praktinės žinios duoda didesnę naudą žmogaus gyvenime. Civilinių teisių žinojimas įtakoja praktinių teisinių žinių atsiradimą: *,,Civilinė teisė labai svarbi, todėl, kad kartais žmogus nelabai orientuojasi kas tai yra‘‘* (Interviu Nr. 1). Žmogus žinodamas pagrindinius civilinės teisės principus, žino savo atsakomybę: ,,..kokia yra atsakomybė už padarytus nusikaltimus vaikams. Nuo 14 metų vienokia atsakomybė, nuo 16 metų kitokia, nuo 18 metų kita prasideda‘‘ (Interviu Nr. 6). Civilinės teisės žinios padeda suvokti savo elgesio pasekmes. A. Vaišvilos (2004) teigimu, pagrindinis teisinio ugdymo tikslas – ne tik teikti teisinę informaciją apie teisėtą elgesį, bet ir ugdyti asmens valią pasiryžimą elgtis teisėtai. *Taigi, teisinis švietimas propaguoja teisingo elgesio laikymąsi. Civilinės teisės žinios apima praktinę teisinio švietimo dalį, kurioje žmogus*

ruošiamas teisėtai atsakomybei už savo ir kitų elgesį. Civilinės teisės žinių nežinojimas neatleidžia nuo atsakomybės.

6 lentelė

Kategorija: *Teisinis išprusimas – prielaida pasirinkti profesionalią teisinę pagalbą*

Kategorija	Subkategorija	Interviu ištrauka
2.Teisinis išprusimas – prielaida pasirinkti profesionalią teisinę pagalbą	Teisinių žinių turėjimas – prielaida pasirinkti reikiamą teisinę pagalbą iš specialistų suvokiant savo situaciją	„...netgi pačia struktūra teisinę, kur kreiptis iškilus tam tikru atveju, kokios pagalbos galima tikėtis iš teisininkų. Todėl kad tų teisinių žinių nebuvimas, kartais žmogui užkerta kelią ieškoti teisybės...‘‘[1]
	Teisinės žinios – prielaida kreiptis tikslingos pagalbos į specialistus	„Galėtų apimti pagrindinius teisinius dalykus. Ką daryti, kur kreiptis jeigu nukentėjai. Pavyzdžiui apimti tokias temas, kaip mes ir kabame per pamoką apie Europos sąjunga, teismus Strasbūre, Hagoje...‘‘[5]

Teisinis švietimas apima teisinį išprusimą, kaip prielaidą pasirinkti profesionalią teisinę pagalbą. Teisinių žinių turėjimas padeda teisingai pasirinkti reikiamą teisinę pagalbą: *„...kur kreiptis iškilus tam tikru atveju, kokios pagalbos galima tikėtis iš teisininkų‘‘* (Interviu Nr. 1). Teisinių žinių žinojimas įtakoja atsiradusių problemų efektyvius sprendimo būdus. Žmogus turėdamas teisinių žinių, lengviau suvokia susidariusią situaciją ir jos sprendimą: „Ką daryti, kur kreiptis jeigu nukentėjai‘‘ (Interviu Nr. 5). Teisinės žinios padeda išlikti stipriam ieškant tinkamos teisinės pagalbos. Pvz., *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas* (Žin., 2006, Nr. 63-2853) orientuotas į besimokantį asmenį, siekiantį žinių, bei savarankiškai gebanti kurti savo gyvenimą. *Vadinasi, besimokanti asmenybė siekianti gauti naudingos informacijos, gauna teisinių žinių. Teisinis žmogaus išprusimas padeda savarankiškai pasirinkti profesionalią teisinę pagalbą.*

7 lentelė

Kategorija: *Poreikis keisti teisinio švietimo didaktiką ir turinį*

Kategorija	Subkategorija	Interviu ištrauka
3.Poreikis keisti teisinio švietimo didaktiką ir turinį	Teisinių žinių suvokimas, kaip kasdienio gyvenimo praktikos, dalis	„Manau, kad jisai galėtų apimti tokias sritis, su kuriomis žmonės susiduria kasdieniniame gyvenime. Galbūt darbo santykius, jų teises, nes manyčiau, kad pirmiau būtų prasminga, jeigu tai būtų siejama su plačiąja prasme. Teisinis švietimas galėtų būti naudojamas per praktinę veiklą ir kasdieniniame žmonių gyvenime, negu moksliniais arba labai rimtais, siaurais profesiniais dalykais...‘‘[2]
	Poreikis orientuoti teisinio švietimo temas į gyvenimiškus kontekstus	„..temos galbūt galėtų būti darbo teisė, valstybės valdymo kažkokie tai principai, institucijų veikla, vartotojo teisės galėtų būti. Į praktinę veiklą turi būti labiau orientuota...‘‘[2]

	Aktyvuojantys mokymo metodai – prielaida mokiniams prasmingai įsisavinti teisines žinias	„Mes galėtume norėti rezultatų nepriklausomai, o rezultatas geresnis būtų naudojant aktyvesnius metodus. Manau tai būtų didelis pliusas. Man atrodo turi būti teisės pagrindai ir tai turėtų būti praktiškai negu teoriškai...‘‘[3]
		„Galėtų būti organizuojami apsilankymai, vykdomos ekskursijos, edukacinės programos, kad mokytojai galėtų vykti nemokamai. Čia taip pat būtų didelis pliusas. Todėl kad, ne visur mokytojai yra įleidžiami ekskursijos metu nemokamai...‘‘[3]

*Teisinis švietimas apima poreikį keisti teisinio švietimo didaktiką ir turinį***.** Teisinis švietimas turėtų apimti tokias sritis, su kuriomis žmonės susiduria kasdieniniame gyvenime: *„Galbūt darbo santykius, jų teises, nes manyčiau, kad pirmiau būtų prasminga, jeigu tai būtų siejama su plačiąja prasme‘‘* (Interviu Nr. 2). Kasdien žmonės atsiduria įvairiausiose gyvenimo situacijose. Kiekviena situacija reikalauja skirtingų teisinių žinių žinojimą. Todėl teisinis švietimas galėtų būti naudojamas praktinėje veikloje. Per praktinę veiklą žmogus lengviau pasisemia teisinių žinių. Teisinis švietimas turėtų būti orientuotas į gyvenimišką kontekstą: *„...temos galbūt galėtų būti darbo teisė, valstybės valdymo kažkokie tai principai, institucijų veikla, vartotojo teisės galėtų būti. Į praktinę veiklą turi būti labiau orientuota‘‘* (Interviu Nr. 2). Aktyvieji mokymosi metodai galėtų įtakoti geresnių rezultatų atsiradimą: „Mes galėtume norėti rezultatų nepriklausomai, o rezultatas geresnis būtų naudojant aktyvesnius metodus. Manau tai būtų didelis pliusas‘‘ (Interviu Nr. 3). Aktyvuojantys mokymo metodai turėtų paskatinti prasmingų teisinių žinių įsisavinimą. Teisinės žinios duoda didesnę naudą, kai yra pateikiamos praktine prasme. Būtent *2003-2012 metų Švietimo strategija* (Žin., 2003, Nr. 71-3216) numato, kad švietimas turi būti plėtojamas atsižvelgiant į Lietuvos visuomenei tenkančius naujus iššūkius ir atsiveriančias naujas galimybes: informacijos gausą, sparčią kaitą, visuomenės išsiskaidymą. Tam būtini esminiai Lietuvos švietimo sistemos pokyčiai. *Taigi, išauga poreikis keisti teisinio švietimo didaktiką ir turinį, kuris padėtų didinti švietimo sistemos efektyvumą, išplėstų švietimo prieinamumą.*

8 lentelė

Kategorija: *Poreikis mažinti mokytojų darbo apkrovas*

Kategorija	Subkategorija	Interviu ištrauka
4. Poreikis mažinti mokytojų darbo apkrovas	Didelės mokytojų apkrovos – kokybiško teisinio mokinių švietimo trukdys	„Problema ta, kad mūsų mokykloje ir egzaminų centre yra tokia struktūra, kad kūrybiškam darbui mes neturim laiko, o turim tik dirbti pagal programą tam, kad paruoštume čia slegiamus galutinius rezultatus, kaip jie išlaikys egzaminus. Toks režimas, tokia struktūra trukdo tokiam korektiškam darbui...‘‘[3]

Teisinis švietimas apima poreikį mažinti mokytojų darbo apkrovas. Didelės mokytojų darbo apkrovos trukdo kūrybiškos veiklos formavimuisi: *,,Problema ta, kad mūsų mokykloje ir egzaminų centre yra tokia struktūra, kad kūrybiškam darbui mes neturim laiko, o turim tik dirbti pagal programą tam, kad paruoštume čia slegiamus galutinius rezultatus...''* (Interviu Nr. 3). Mokytojų darbo apkrovos neleidžia universaliai dirbti, siekiant mokinių teisinio švietimo kokybės užtikrinimo: *,,Toks režimas, tokia struktūra trukdo tokiam korektiškam darbui...''* (Interviu Nr. 3). Teisinių žinių formavimuisi per kūrybišką veiklą trukdo studijų programose esanti informacijos gausa. *2003-2012 m. Švietimo strategija* (Žin., 2003, Nr. 71-3216) orientuota į saugią žinių visuomenę. Čia svarbus vaidmuo skiriamas švietimui, kuris sudarytų prielaida stiprinti visuomenės kūrybines galias. *Vadinasi, švietimas turi sudaryti prielaidą kūrybiškam darbo didinimui. Siekiant geresnių mokymosi rezultatų reikia mažinti mokytojų darbo apkrovas, didinant kūrybišką vaikų užimtumą.*

9 lentelė

Kategorija: *Teisinis švietimas – piliečio ugdymosi prielaida*

Kategorija	Subkategorija	Interviu ištrauka
5.Teisinis švietimas – piliečio ugdymosi prielaida	Teisinis švietimas – prielaida asmens pilietiniam formavimuisi	,,...pagrindinė tema būtų tokia, kad žmogus, jaunas žmogus, kuris išeina iš ugdymo institucijos, turėtų integruotis. Turi būti pasiruošęs tam, kad aktyviai dalyvautų toje veikloje. Turėtų savo pilietines pareigas...''[3]

Žmogus dalyvaudamas visuomenės teisiniame švietime, gauna suvokimą apie pagrindines savo, kaip piliečio teises ir pareigas: *,,...turėtų savo pilietines pareigas...''* (Interviu Nr. 3). Žinodamas pagrindinius teisės principus, žmogus tampa atsakingų valstybės piliečių. Tam svarbi asmens integracija į visuomenę: *,,...žmogus, kuris išeina iš ugdymo institucijos, turėtų integruotis''* (Interviu Nr.3). Jaunas žmogus tapęs piliečių turėtų būti gerai konkuruojantys valstybės sistemoje: *,,Turi būti pasiruošęs tam, kad aktyviai dalyvautų toje veikloje''* (Interviu Nr. 3). Būtent teisinis švietimas sudaro prielaidą asmens pilietiniam formavimuisi. Gaunamos teisinės žinios formuoja atsakingą valstybės pilietį. D. Rowe (1994) teigimu, piliečiai neturi būti teisės specialistai, tačiau jie turi įgyti žinių ir gebėjimų, padedančių įgyvendinti teisės normas. Gaunamos teisinės žinios turi būti integruotos į visą, jaunimo ugdymo procesą.. Remiantis R. Burridge (2005), dėstant teisinį švietimą mokykloje, mokiniai turi būti supažindinti su pagrindinėmis sąvokomis ir normomis, kad vėliau galėtų jų laikytis. *Taigi, tyrėjai daro prielaidas, kad teisinės žinios prisideda prie piliečio ugdymo/si. Pagrindinės teisinės žinios turi apimti žmogaus teises, kaip piliečio ugdymo/si galimybes. Tolesniame gyvenime gautos teisinės žinios, turėtų būti atnaujinamos.*

„Teisinio švietimo klausimai mokykloje“ teminėje srityje išskirtos penkios kategorijos: Lietuvos Respublikos Konstitucija – tiesioginė/taikomoji teisinio švietimo mokymo programos sudedamoji dalis (10 lentelė); teisinės žinios – prielaida didinti jaunimo užimtumo galimybes atsižvelgiant į jaunimo interesus ir poreikius (11 lentelė); poreikis turėti praktinių gebėjimų teisės specialistą (12 lentelė); teisinis išmokimas – prielaida pasirinkti socialinę pagalbą (13 lentelė); teisinis švietimas – prielaida apginti tautinės mažumos teises (14 lentelė).

10 lentelė

Kategorija: *Lietuvos Respublikos Konstitucija – tiesioginė/taikomoji teisinio švietimo mokymo programos sudedamoji dalis*

Kategorija	Subkategorija	Interviu ištrauka
1. Lietuvos Respublikos Konstitucija – tiesioginė/taikomoji teisinio švietimo mokymo programos sudedamoji dalis	Lietuvos Respublikos Konstitucija - pagrindinio valstybės įstatymo žinojimas	,,Svarbiausia aišku Konstitucija, ką reglamentuoja Lietuvos Respublikos Konstitucija. Vaikai turėtu žinoti Konstitucija, kaip pagrindinį šalies dokumentą...‘‘[1]
	Teisinis švietimas – prielaida pažinti pagrindinius teisės principus	,,Mokykloje teisinis švietimas moksleiviams padėtų susipažinti su teisės pagrindais, kur yra dėstomi tokie kursai...‘‘[2]

Teisinis švietimas mokykloje apimtų Lietuvos Respublikos Konstituciją, kaip tiesioginę, taikomąją teisinio švietimo mokymo programos sudedamąjį dalį. Respondentų teigimu, teisinis švietimas mokykloje, turėtų apimti Lietuvos Respublikos Konstituciją: *,,Svarbiausia aišku Konstitucija, ką reglamentuoja Lietuvos Respublikos Konstitucija...‘‘* (Interviu Nr. 1). Vaikai turėtų puikiai išmanyti pagrindinius šalies teisės principus, kuriuos reglamentuoja Lietuvos Respublikos Konstitucija: *,,...žinoti Konstitucija, kaip pagrindinį šalies dokumentą...‘‘* (Interviu Nr. 1). Žinodami pagrindinį šalies dokumentą, vaikai galėtų lengviau orientuotis šalies teisės sistemoje. Tai padėtų formuluoti vaikų pagrindines teises ir pareigas, atsakomybę prieš valstybės įstatymą. Pvz., *Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas* (Žin., 2006, Nr. 68-2758) propaguoja plėtoti atvirumą ir atsakomybę prieš visuomenę. Atsakomybė prieš visuomenę tai įstatymo laikymasis, kuris grindžiamas tinkamu visuomenės teisinių elgesių, kuris ateina per visuomenės švietimą. *Taigi, teisinis švietimas akcentuoja pagrindines žmogaus teisines žinias. Lietuvos Respublikos Konstitucija apima tiesioginę, taikomąją teisinio švietimo mokymo programos sudedamąjį dalį, kurioje žmogus ruošiamas atsakomybei prieš valstybės įstatymus.*

Teisinis švietimas mokykloje apimtų teisines žinias, kaip prielaidą didinti jaunimo užimtumo galimybes, atsižvelgiant į jaunimo interesus ir poreikius. Teikiamos teisinės žinios turėtų orientuotis į jaunimui aktualias gyvenimiškas problemas: *,,Teisinis švietimas galėtų būti siejamas su tomis*

temomis, kurios jaunimui yra aktualios...‘‘ (Interviu Nr. 2). Aktualios temos jaunimui, padėtų sudominti jaunus žmones domėtis ateities planais: „..studijos, jaunimo įsidarbinimo galimybės, kaip reglamentuojamas nepilnamečių tarpas...‘‘(Interviu Nr. 2).

11 lentelė

Kategorija: *Teisinės žinios – prielaida didinti jaunimo užimtumo galimybes atsižvelgiant į jaunimo interesus ir poreikius*

Kategorija	Subkategorija	Interviu ištrauka
2. Teisinės žinios – prielaida didinti jaunimo užimtumo galimybes atsižvelgiant į jaunimo interesus ir poreikius	Teisinis švietimas – prielaida didinti vaikų užimtumą	„Teisinis švietimas galėtų būti siejamas su tomis temomis, kurios jaunimui yra aktualios. Galbūt tai studijos, jaunimo įsidarbinimo galimybės, kaip reglamentuojamas nepilnamečių tarpas...‘‘[2]
	Poreikis orientuoti teisinį švietimą į gyvenimiškas, jaunimui aktualias temas	„Turėtu būti labiau orientuotas į tai, kas žmogui praverstų gyvenime, o ne plačioje sferoje. Orientuotas į jaunimo problemas, į bendruosius teisės principus mokykloje...‘‘[2]
	Jaunimui aktualių teisinių klausimų pateikimo poreikis	„Man atrodo, kad klausimai turėtų būti aktualus 16-18 metų jaunimui, kadangi jie eina į savarankišką gyvenimą. Tam, kad jie žinotų savo teises. Jeigu jiems yra 16 metų kokie jų teisės objektai, jeigu jiems yra 17-18 metų tai dar didesnės teisės, pareigos prasideda...‘‘[3]

Jaunimui turėtų būti pateikiami jų amžiaus tarpui reikšmingi teisės aspektai: *„...Jeigu jiems yra 16 metų kokie jų teisės objektai, jeigu jiems yra 17-18 metų tai dar didesnės teisės, pareigos prasideda...‘‘* (Interviu Nr. 3). Perteikiamos teisinės žinios turėtų padėti vaikams drąsiai žengti į savarankišką gyvenimą. Tai įtakotų jaunimo užimtumo didinimą. Tuo tarpu *2003-2012 m. Švietimo strategija* (Žin., 2003, Nr. 71-3216) svarbų vaidmenį skiria švietimui, kuris padėtų brandinti pilietinę visuomenę, didinti žmonių užimtumą. *Vadinasi, teisinis švietimas orientuojasi į jauną žmogų ir jo užimtumą. Skleidžiamos teisinės žinios padeda didinti jaunimo užimtumo galimybes, atsižvelgiant į jaunimo interesus ir poreikius.*

12 lentelė

Kategorija: *Poreikis turėti praktinių gebėjimų teisės specialistą*

Kategorija	Subkategorija	Interviu ištrauka
3. Poreikis turėti praktinių gebėjimų teisės specialistą	Poreikis perteikti mokytojų, vaikų teises ir pareigas mokykloje	„Mokytojų teisės, nes mes mokytojai žinome tik pareigas. Vaikai atvirkščiai, žino savo teises, o nežino pareigų...‘‘[4]
	Teisinių žinių pateikimas vaikams suprantama kalba	„Viskas naudinga tik viskas turi būti pritaikyta vaikams. Reikalingas geras specialistas, kuris sugebėtų kalbėti ne teisine kalba. Vaikams galėtu priimtinai paaiškinti...‘‘[5]

Teisinis švietimas apimtų poreikį turėti praktinių gebėjimų teisės specialistą. Mokytojai dirbantis mokykloje susiduria su problema - savo teisių nežinojimų. Vaikai susiduria su problema - savo pareigų nežinojimu: *,,...mes mokytojai žinome tik pareigas. Vaikai atvirkščiai, žino savo teises, o nežino pareigų...''* (Interviu Nr. 4). Todėl teisinės žinios mokykloje turėtų apimti vaikų ir mokytojų teisių ir pareigų skleidimą. Tam reikalingas patyręs teisės specialistas, kuris galėtų pateikti teisines žinias vaikams suprantama žodine kalba: *,,Reikalingas geras specialistas, kuris sugebėtų kalbėti ne teisine kalba. Vaikams galėtu priimtinai paaiškinti...''* (Interviu Nr. 5). Specialistas turėtų teikti teisines žinias per praktinius mokymus. Galėtų būti praktiniai užsiėmimai, tiesiogiai bendradarbiaujant mokytojui su vaikais, naudojant praktinius gebėjimus. Taip vaikai tinkamai suprastų ir įsisavintų gaunamas teisines žinias. J. Webb (2008) teigimu, siekiant teisinio švietimo ir siekiant turėti aukštos kvalifikacijos darbuotojų, reikia bendrų pagrindinių profesinių žinių. Norint tai pasiekti svarbu žinoti, kaip teisingai parengti žmones, kur pakeisti sudėtingumą ir neapibrėžtumą. *Taigi, išauga poreikis turėti praktinių gebėjimų teisės specialistą, kuris gebėtų priimtinai vaikams paaiškinti teisinės sistemos turinį.*

13 lentelė

Kategorija: *Teisinis išmokimas – prielaida pasirinkti socialinę pagalbą*

Kategorija	Subkategorija	Interviu ištrauka
4. Teisinis išmokimas – prielaida pasirinkti socialinę pagalbą	Teisinių žinių turėjimas – prielaida žinoti apie prevencinę pagalbą	,,Mokykloje kas yra pagal programa, tai įeina tam tikros temos. Pavyzdžiui išsiaiškinti apie prekybą žmonėmis...''[6]
	Teisinės žinios – prielaida gauti tikslinę socialinę pagalbą	,,Dažnai žmonės elgiasi principingai, įrodinėja, kad turi savo teises, o kai reikia jomis pasinaudoti pasimeta, nes nežino nei kur kreiptis, nei ką daryti. Taigi mokykla turi pateikti vaikams tuos pagrindinius žingsnius...''[6]

Teisinis švietimas mokykloje apimtų teisinį išmokimą, kaip prielaidą pasirinkti socialinę pagalbą. Teisinių žinių turėjimas padeda teisingai pasirinkti prevencinę pagalbą: *,,Pavyzdžiui išsiaiškinti apie prekybą žmonėmis...''* (Interviu Nr. 6). Žmonės nežinodami atitinkamų teisės žinių jaučiasi bejėgiai ir gali sunkiai nukentėti: *,,Dažnai žmonės elgiasi principingai, įrodinėja, kad turi savo teises, o kai reikia jomis pasinaudoti pasimeta, nes nežino nei kur kreiptis, nei ką daryti...''* (Interviu Nr. 6). Teisinis išprusimas formuoja žmogaus suvokimą kur gauti reikiamos pagalbos, kur kreiptis nukentėjus. Neužtenka žinoti savo teises ir pareigas, reikia mokėti jomis pasinaudoti skirtingose situacijose. Tuos pagrindinius žingsnius, vaikams turi pateikti mokykla. Būtent *XI-XII klasių bendrosios programos ir išsilavinimo standartai* (2002), išskiria šiandieniniam gyvenimui ir ateičiai reikalingas kompetencijas, asmeninę, socialinę, pilietinę, komunikacinę, darbo ir veiklos. Lietuvos mokykla, siekdama parengti

jaunąją kartą sparčiai besikeičiančiam socialinės tikrovės aplinkybių gyvenimui, įsipareigoja padėti kiekvienam įgyti kiekvieną šią kompetenciją. *Vadinasi, teisinis švietimas propaguoja naudingos prevencinės informacijos skleidimą. Besimokanti asmenybė gauna teisines žinias ir tai sudaro prielaidą kaip teisingai pasirinkti reikiamą socialinę pagalbą.*

14 lentelė

Kategorija: *Teisinis švietimas – prielaida apginti tautinės mažumos teises*

Kategorija	Subkategorija	Interviu ištrauka
5.Teisinis švietimas – prielaida apginti tautinės mažumos teises	Tautinių mažumų teisių perteikimas vaikams	„Taip pat tautinių mažumų teisės, pavyzdžiui kalbėti savo gimtąja kalba. Sunku kada žmogus tikrai nežino savo teisių ir ne gali apsiginti. Mokykloje apie tai reikėtų kalbėti...“[4]

Teisinis švietimas mokykloje apimtų teisinį švietimą, kaip prielaidą apginti tautinės mažumos teises. Respondentu teigimu, mokykloje mažai kalbama apie tautinės mažumos teises: *„Sunku kada žmogus tikrai nežino savo teisių ir ne gali apsiginti...“* (Interviu Nr. 4). Teikiamos teisinės žinios mokykloje turėtų apimti tautinės mažumos teises: *„...tautinių mažumų teisės, pavyzdžiui kalbėti savo gimtąja kalba...“* (Interviu Nr. 4). Vaikai, mokytojai turėtų žinoti tautinių mažumų teises. Žinodami tas teises, jie galėtų apsiginti ir būti nevaržomi tiek mokykloje, tiek už jos ribų. Išaugtu pasitikėjimas savimi, pasitikėjimas savo turimomis žiniomis. Žmonės nebijotų kalbėti viešai. Perteikiamos teisinės žinios turėtų visa tai aprėpti savo turiniu. Pvz., *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas* (Žin., 2006, Nr. 63-2853) akcentuoja vaikų, mokytojų savo teisių žinojimą. Šiuo klausimu švietimo sistema yra socialiai teisinga, nes tokiu atveju švietimo sistema užtikrina visų asmenų lygybę. *Taigi, kiekvienas turi teisę į švietimo prieinamumą, nekreipiant dėmesio į žmonių lytį, rasę, tautybę, kalbą, kilmę, socialinę padėtį, tikėjimą, jų įsitikinimus ar pažiūras. Teikiamas teisinis švietimas padeda apginti tautinės mažumos teises.*

„Teisinio švietimo klausimai universitete“ teminėje srityje išskirtos keturios kategorijos: teisinis išprusimas – prielaida (galimybė) sėkmingai konkuruoti visuomeniniame gyvenime (15 lentelė); teisinis švietimas – prielaida ruošti atitinkamos studijų programos specialistus (16 lentelė); poreikis keisti teisinę sistemą (17 lentelė); poreikis didinti seminarinių/praktinių užsiėmimų skaičių (18 lentelė).

Teikiamos teisinės žinios universitete, turėtų apimti įvairius dėstomus teisės dalykus: *„...apimti visus dalykus. Pradedant civiline teise baigiant baudžiamąja teise...“* (Interviu Nr. 1). Dėstomi teisės dalykai padėtų suvokti skirtingas teisės šakas. Žmogus susipažintų su pagrindiniais teisės principais, kurie padėtų orientuotis teisinėje sistemoje. Jaunimas gautų naudingos informacijos, kuri galėtų praversti kasdieniniame gyvenime: *„Kokios yra jaunimo galimybės įsidarbinant. Kokios yra teisinės*

galimybės naudotis įvairiausiomis jauniems žmonėms ir studentams, taikomomis lengvatomis...‘‘ (Interviu Nr. 2).

15 lentelė

Kategorija: *Teisinis išprusimas – prielaida (galimybė) sėkmingai konkuruoti visuomeniniame gyvenime*

Kategorija	Subkategorija	Interviu ištrauka
1.Teisinis išprusimas – prielaida (galimybė) sėkmingai konkuruoti visuomeniniame gyvenime	Tikslių teisinių žinių aktualumas kasdieniniame gyvenime	,,Universitete... jeigu apie teisinius dalykus kalbėti, tai manau turėtų apimti visus dalykus. Pradedant civiline teise baigiant baudžiamąja teise...‘‘[1]
	Teisinės informacijos suvokimas, kaip kasdienio gyvenimo praktikos dalis	,,Kokios yra jaunimo galimybės įsidarbinant. Kokios yra teisinės galimybės naudotis įvairiausiomis jauniems žmonėms ir studentams, taikomomis lengvatomis. Manyčiau apimtu tai, kas turėtų duoti praktinę naudą...‘‘[2]
	Teisinis švietimas – prielaida bendram asmens išprusimui	,,Universitete manau reikėtų kalbėti apie viską. Daugiau kalbėti apie istoriją, tarptautinę teisę...‘‘[4]
		,,...universitete jau suaugę žmonės ir kai jie žinos apie save viską, jie galės spręsti viską apie pasaulį...‘‘[4]

Tokia teisinė informacija padėtų bendram asmens išprusimui: *,,...universitete jau suaugę žmonės ir kai jie žinos apie save viską, jie galės spręsti viską apie pasaulį...‘‘* (Interviu Nr. 4). Suaugęs žmogus žinodamas pagrindines savo teises, galėtų jomis naudotis sprendžiant įvairius klausimus gyvenime. Remiantis I. Ward (2009), praeitis, dabartis ir ateitis rodo, kad teisinis švietimas turėtų būti vykdomas apgalvojus kritiškai. Turi būti rengiami tokie žmones, kurie galėtų labiau keisti, kurti ir formuoti, integruotą visuomenę. Tuo tarpu *Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas* (Žin., 2006, Nr. 68-2758) akcentuoja universitetus, bei sėkmingą integraciją į valstybės ir visuomenės gyvenimą. *Vadinasi, jaunas žmogus turėtų būti teisiškai išsilavinęs tam, kad galėtų sėkmingai integruotis į visuomeninį, politinį ir kultūrinį Lietuvos gyvenimą. Būtent teisinis išprusimas suteikia prielaidą, galimybę sėkmingai konkuruoti visuomeniniame gyvenime.*

16 lentelė

Kategorija: *Teisinis švietimas – prielaida ruošti atitinkamos studijų programos specialistus*

Kategorija	Subkategorija	Interviu ištrauka
2. Teisinis švietimas – prielaida ruošti atitinkamos studijų programos	Išsamių teisinių žinių perteikimo profesionalėms teisininkams poreikis	,,Priklausomai koks tai yra universitetas. Kai kalbame apie profesionalių teisininkų rengimą, tai jie turi išmanyti įvairias subtilybes...‘‘[2]

specialistus	Teisinių žinių poreikis ruošiant socialinių ir humanitarinių studijų studentus	,,Kalbant apie socialinių ar humanitarinių mokslų studijų programas, tai turėtų apimti tai, kas aktualu tos srities studentams. Pavyzdžiui, kaip reglamentuojamos galimybės studijuoti užsienyje, mainų programos...‘‘[2]
	Teisinės žinios – prielaida aukštesnių teisės principų pasiekimui	,,Universitete.... jau suaugę žmonės. Manau galėtų apimti tuos svarbesnius, aukštesnius teisės principus. Pavyzdžiui tarptautinė taisė, darbo teisė...‘‘[6]

Respondentų teigimu, teisinis švietimas turėtų apimti išsamių teisinių žinių perteikimą: *,,Kai kalbame apie profesionalių teisininkų rengimą, tai jie turi išmanyti įvairias subtilybes...‘‘* (Interviu Nr. 2). Teisinės žinios turėtų būti nukreipiamos į skirtingas dėstomas studijų programas: *,,Kalbant apie socialinių ar humanitarinių mokslų studijų programas, tai turėtų apimti tai, kas aktualu tos srities studentams...‘‘* (Interviu Nr. 2). Teisinių žinių nukreipimas, atsižvelgiant į tam tikrus programos požymius, suteiktų galimybę siekti aukštesnių mokymosi rezultatų. Tai lemtu profesionaliai paruoštų studentų išleidimą. Kaip pastebi J. Webb (2008), aktualu ieškoti mokymosi metodų, kurie galėtų padidinti galimybes gauti norimą profesiją. Besimokantysis turėtų pats nusistatyti mokymosi kryptį ir jausti atsakomybę už savo mokymąsi. *Taigi, siekiant būti profesionalių darbuotojų, reikia suvokti elementarias teisines žinias ir įgūdžius. Teisinis švietimas sudaro prielaidą ruošti atitinkamos studijų programos specialistus.*

17 lentelė

Kategorija: *Poreikis keisti teisinę sistemą*

Kategorija	Subkategorija	Interviu ištrauka
3. Poreikis keisti teisinę sistemą	Netobula teisinė sistema – kokybiško teisininkų rengimo trukdys	,,Mūsų teisinė sistema nėra tobula, daug turim teisininkų ir daug turim neišnarpliotų bylų, kurios tęsiasi metų metus...‘‘[3]

Mūsų teisinė sistema, kuria sudaro teisėsaugos subjektai, teisinės organizacijos, teisinė kultūra ir kitos sudėtinės sistemos dalis, nėra tobula: *,,...daug turim teisininkų ir daug turim neišnarpliotų bylų, kurios tęsiasi metų metus...‘‘* (Interviu Nr. 3). Kiekvienais metais teisinį išsilavinimą turinčių žmonių gretas papildo nauji teisės specialistai. Lietuvoje teisės specialybės diplomai kasmet įteikiami daugiau nei tūkstančiui teisės studijų absolventų. Šalies darbdaviai tvirtina šios srities specialistų perteklių. Todėl reikėtų mažinti išleidžiamų specialistų skaičių, didinti teisininkų rengimo kokybę. Pvz., *Švietimo ir mokslo 2008 metų veiklos ataskaita* (2009) fokusuojasi į tai, jog kuriant tęstinę ir visiems prieinamą švietimo sistemą, siekiama tobulinti mokymosi sąlygas, atnaujinti mokymo programas. Toliau stiprinti partnerystę, gerinti mokymo ir šalies ūkio poreikių atitiktį. *Vadinasi, teoriškai sudaroma prielaidą*

keisti mokymo programas. Tačiau gyvenimiškoji patirtis rodo, kad sukurta teisinė sistema trukdo kokybiškam teisininkų rengimui. Todėl išauga poreikis keisti teisinę sistemą.

18 lentelė

Kategorija: *Poreikis didinti seminarinių/praktinių užsiėmimų skaičių*

Kategorija	Subkategorija	Interviu ištrauka
4. Poreikis didinti seminarinių/praktinių užsiėmimų skaičių	Poreikis orientuoti teisinį švietimą į konkrečias praktiškas temas	,,Man atrodo spragos yra universitete. Universitete yra mažiau praktiškų dalykų negu teoriškų...‘‘[3]
	Praktinių teisinių patarimų aktualumas kasdieniniame gyvenime	,,..pagrindai visur turi būti. Dabar viskas keičiasi ir mes nežinome pagrindinių dalykų. Reikėtų praktinių patarimų. Jeigu skriaudžia kas vaiką, kur jisai galėtų kreiptis....‘‘[5]
	Tikslinių projektų poreikis mokiniams ir jaunimui, siekiant įgyti gyvenimui aktualių teisinių žinių	,,Pas mus mokykloje vyksta *OLWERUS* programa prieš patyčias ir smurtą. Ten kalbama apie įvairiausius išnaudojimo būdus, kur vaikai gali kreiptis. Reikia tokių pagrindų, o teorijos, tai daug jos nereikia...‘‘[5]

Respondentų teigimų, universitetas pasiruošęs teikti teorines žinias: *,,Universitete yra mažiau praktiškų dalykų negu teoriškų...‘‘* (Interviu Nr. 3). Teorinės žinios užima didesnį paskaitų skaičių. Mažiau laiko lieka seminariniams užsiėmimams: *,,Reikėtų praktinių patarimų. Jeigu skriaudžia kas vaiką, kur jisai galėtų kreiptis....‘‘* (Interviu Nr. 5). Seminariniai užsiėmimai padėtų gauti praktinių gyvenimo patarimų. Studentai galėtų diskutuoti, bendrauti vienas su kitu atliekant praktinę užduotį. Busimieji specialistai gautų praktinių patarimų, kaip tinkamai atlikti savo pareigas, susilaikyti nuo poelgių, kurie galėtų pakenkti gerai žmogaus reputacijai. R. Burridge (2005) teigimu, tinkamai suprasti teisės reikšmę ir jos vaidmenį visuomenėje galima tik tuomet, kai studijuojant ar mokantis sudaromos galimybės kritinėms diskusijoms, reflektavimui, interpretacijoms. *Taigi, teikiamos teisinės žinios turėtų būti derinamos su praktiniais užsiėmimais, kurie suteiktų galimybę nuolat tobulintis ir būti pakankamai išprusus. Todėl siekiant tobulumo ir išprusimo reikia didinti seminarinių, praktinių užsiėmimų skaičių.*

,,Teisinio švietimo klausimai verslo organizacijose“ teminėje srityje išskirtos trys kategorijos: teisinis švietimas – verslo teisės žinių bei įgūdžių suteikimo/įgijimo prielaida (19 lentelė); poreikis plėtoti verslui reikalingas teisines žinias (20 lentelė); teisinis išprusimas – verslo organizacijų paramos prielaida (21 lentelė).

Teisinės žinios verslo organizacijoje turėtų būti orientuotos į verslo santykius: *,,Turėtų apimti teisę, kuri susijusi su verslo santykiais...‘‘* (Interviu Nr. 1). Žmonės dirbdami versle turėtų žinoti visus

pagrindinius su verslu susijusius privalumus, bei trūkumus. Verslo atstovas turėtų žinoti bendrus verslo organizacijos sistemos bruožus: *,,Pavyzdžiui skolininkai, kaip spręsti skolininkų apmokėjimo problemas. Žmonės turi turėti bendrą supratimą...''* (Interviu Nr. 5).

19 lentelė

Kategorija: *Teisinis švietimas – verslo teisės žinių bei įgūdžių suteikimo/įgijimo prielaida*

Kategorija	Subkategorija	Interviu ištrauka
1.Teisinis švietimas – verslo teisės žinių bei įgūdžių suteikimo/įgijimo prielaida	Poreikis orientuoti teisinio švietimo temas į komercinę teisę	,,Man atrodo verslo organizacijose galima siaurinti tuos dalykus. Turėtu apimti teisę, kuri susijusi su verslo santykiais...''[1]
	Tikslių įgyjamų teisinių žinių poreikis kiekvienam verslininkui, siekiant išvengti neigiamų pasekmių versle	,,...manau, kaip gauti tą kelią, verslo organizacijoje, turėtų būti susietas su veiklos specifika. Tai būtų verslo teisė, įvairiausi įstatymai, mokesčiai, kurie reikalingi, kad ne kiltų kažkokie dalykai, dėl nežinojimo...''[2]
	Teisinių žinių turėjimas – prielaida susipažinti su bendrais verslo organizacijų sistemos bruožais	,,Turėtų apimti visa verslo organizacijų sistemą. Pavyzdžiui skolininkai, kaip spręsti skolininkų apmokėjimo problemas. Žmonės turi turėti bendrą supratimą...''[5]

Bendras supratimas padėtų stipriau konkuruoti versle, spręsti iškilusius sunkumus. Verslininkas priimdamas sprendimą turėtų visada gerai žinoti verslo situaciją, išmanyti valstybėje galiojančius įstatymus. Įgyjamos teisinės žinios padėtų išvengti neigiamų pasekmių versle: *,,Tai būtų verslo teisė, įvairiausi įstatymai, mokesčiai, kurie reikalingi, kad ne kiltų kažkokie dalykai, dėl nežinojimo...''* (Interviu Nr. 2). Gaunamos verslui reikalingos teisinės žinios sustiprintų verslo atstovų gebėjimus. Verslininkas išmoktų būti atsakingu už savo verslą ir visa, kas su tuo verslu susiję. Būtent *Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas* (Žin., 2006, Nr. 68-2758) akcentuoja globalinę konkurenciją ir laisvos rinkos santykių įdiegimą mokslo ir studijų srityje. Svarbu ugdyti išsilavinusią, atsakingą, savarankišką ir verslią asmenybę. *Vadinasi, teisinės žinios orientuojasi į visiškai atsakingą, gebančią konkuruoti darbo rinkoje, verslią asmenybę. Teisinis švietimas sudaro prielaidą suteikti, įgyti verslo teisės žinių bei įgūdžių.*

20 lentelė

Kategorija: *Poreikis plėtoti verslui reikalingas teisines žinias*

Kategorija	Subkategorija	Interviu ištrauka
	Teisinių žinių poreikis, siekiant nustatyti verslo sėkmę lemiančius veiksnius	,,Su tam tikromis teisinėmis struktūromis, kurios gali padėti verslininkams arba sutrukdyti verslininkams vykdyti veiklą...''[1]

	Poreikis verslininkams turėti tvirtas teisines žinias apie verslui reikalingus (palankius) įstatymus	„Dirbantys žmonės versle turėtų būti profesionalais savo srityje ir žinoti visus įstatymų reikalavimus, atitikti juos. Turėtų žinoti visas įstatymais apibrėžtas galimybes jų verslui, verslo plėtotei...‘‘[2]
	Poreikis turėti stiprias tarptautinės teisės žinias, siekiant apginti savo pareigas ir galimybes versle	„...bendrai tarptautinę teisę, savo pareigas ir savo galimybes versle...‘‘[4]
	Teisinių žinių poreikis verslo organizacijoje, siekiant užtikrinti teisinę atsakomybę už padarytą veiklą	„Verslo organizacijose galėtų būti teisinė atsakomybė už savo padarytą veiklą...‘‘[6]

Žmonės dirbantis versle turėtų žinoti visus su verslu susijusius įstatymus: *„Dirbantys žmonės versle turėtų būti profesionalais savo srityje ir žinoti visus įstatymų reikalavimus, atitikti juos...‘‘* (Interviu Nr. 2). Įstatymų žinojimas ir laikymasis jų, užtikrintų verslo atstovų ir vartotojų interesus, bei sąlygotų nuolatinę verslo plėtrą. Verslininkai turėtų susipažinti su teisine struktūra, kuri lemia verslo sėkmę: *„...su tam tikromis teisinėmis struktūromis, kurios gali padėti verslininkams arba sutrukdyti verslininkams vykdyti veiklą...‘‘* (Interviu Nr. 1). Žinodami teisinę struktūrą verslo atstovai galėtų numatyti preliminarius ateities žingsnius, prognozuoti ateinančius pasikeitimus. Versle teisinis švietimas galėtų apimti tarptautinės teisės žinias, siekiant apginti savo pareigas ir galimybes versle: *„...bendrai tarptautinę teisę, savo pareigas ir savo galimybes versle...‘‘* (Interviu Nr. 4). Siekiant užtikrinti teisėtą elgesį, taip pat reikėtų teisinių žinių: *„Verslo organizacijose galėtų būti teisinė atsakomybė už savo padarytą veiklą...‘‘* (Interviu Nr. 6). Teisinė atsakomybė padėtų pasiekti socialinį ir ekonominį teisingumą. *Švietimo ir mokslo 2008 metų veiklos ataskaita* (2009) fokusuojasi į tarptautinę švietimo veiklą ir tarptautinius susitarimus. Įmonių ir aukštųjų mokyklų mokslinį bendradarbiavimą. Kuriamos geros darbo sąlygos, darbo aplinka, kvalifikacijos tobulinimo galimybės. *Taigi, visuomenėje sudaromos galimybės norintiems žmonėms visapusiškai dalyvauti versle, plėtojant verslui reikalingas teisines žinias. Įgyjant teisinių žinių ir gebėjimų, susipažindinant asmenis su galiojančių teisinių reguliavimų.*

21 lentelė

Kategorija: *Teisinis išprusimas – verslo organizacijų paramos prielaida*

Kategorija	Subkategorija	Interviu ištrauka
3. Teisinis išprusimas – verslo organizacijų paramos prielaida	Teisinis švietimas – prielaida paremti ir suinteresuoti verslo organizacijų veiklą	„Verslo organizacijoje teisinis švietimas galėtų paremti kažką tai. Suinteresuoti verslo organizacijas...‘‘[3]

Respondentų teigimu, teisinis švietimas galėtų paremti ir suinteresuoti verslo organizacijų veiklą: *„Verslo organizacijoje teisinis švietimas galėtų paremti kažką tai. Suinteresuoti verslo organizacijas...‘‘* (Interviu Nr. 3). Teisinis švietimas turėtų siekti suinteresuoti verslo organizacijas pradėti ir plėtoti sąžiningą verslą, nes tai garantuotų abejonių nebuvimą. Verslo organizacijos turėtų jausti saugumą ir žinoti, kad turi galimybę ir pasirinkimo laisvę. Teisinės žinios galėtų gerinti esamą verslo aplinką, užtikrinant paslaugų kokybę ir verslo formavimąsi. Verslo organizacijoms turėtų būti sudaroma galimybė dalyvauti šalies visuomeniniame, politiniame, kultūriniame gyvenime. Pvz., *XI-XII klasių bendrosios programos ir išsilavinimo standartai* (2002) išskiria šiandieniniam gyvenimui ir ateičiai reikalingą darbo ir veiklos kompetenciją. Siekiama padėti ugdyti pilietinę kultūrą, kuri nusako kaip elgtis tam tikroje susiklosčiusioje situacijoje, bei tuo tarpu leidžia suvokti teisinius dalykus, su kuriais susiduriama kiekviena diena, atliekant tam tikras pavestas pareigas. *Vadinasi, teisinis švietimas propaguoja visuomenės galimybes atitinkančias, bei verslo organizacijų suinteresuotumą užtikrinančias dalyvavimo bendruomenėje sąlygas. Tuo tarpu teisinis išprusimas sudaro verslo organizacijų paramos prielaidą.*

„Teisinio švietimo klausimai nevyriausybinėse organizacijose“ teminėje srityje išskirtos trys kategorijos: teisinis švietimas – prielaida teisėtam dalyvavimui nevyriausybinėje veikloje (22 lentelė); poreikis keisti teisinio švietimo turinį (23 lentelė); poreikis didinti nevyriausybinių organizacijų aktyvumą (24 lentelė).

22 lentelė

Kategorija: *Teisinis švietimas – prielaida teisėtam dalyvavimui nevyriausybinėje veikloje*

Kategorija	Subkategorija	Interviu ištrauka
1.Teisinis švietimas – prielaida teisėtam dalyvavimui nevyriausybinėje veikloje	Teisinių žinių poreikis, siekiant vykdyti nevyriausybinės organizacijos veiklą	„Priklauso nuo to, kokia veiklą vykdo nevyriausybinė organizacija. Turėtų būti kažkokie specifiniai dalykai tai organizacijai. Organizacijai kuri vykdo tam tikra veiklą tam tikros rūšies ir teisinis švietimas...‘‘[1]
		„...priklausomai nuo to, kokio pobūdžio yra nevyriausybinė organizacija ir kokia veiklą jinai vykdo...‘‘[2]
	Poreikis turėti teisinių žinių pagrindus, siekiant padėti kitiems žmonėms	„...jeigu nevyriausybinė organizacija nori kažką pakeisti, padėti, tai būtinai reikia žinoti tuos pagrindus. Žinoti per kokią veiklą, ką galima stengtis keisti...‘‘[5]
		„...kaip galima organizuoti nevyriausybinę veiklą. Kokios yra organizavimo sąlygos...‘‘[6]
	Teisinių žinių turėjimas – prielaida dalyvauti nevyriausybinės organizacijos veikloje, suvokiant teisinę	„Dalyvaujantis nevyriausybinės organizacijos veikloje, turėtų žinoti kokios yra galimybės, teisės normomis apibrėžtos ribos...‘‘[2]

	organizacijos sistemą	
	Bendrų įgyjamų teisinių žinių poreikis tėvams ir vaikams, siekiant užtikrinti savo teises ir pareigas	,,Manau apimtų bendrai... Tėvai, jų teisės. Vaikai, jų teisės, pareigos...‘‘[4]

Respondentų teigimu, teisinis švietimas nevyriausybinėje organizacijoje galėtų apimti teisines žinias, kurios atitinka nevyriausybinės organizacijos vykdomą veiklą: *,,Priklauso nuo to, kokia veiklą vykdo nevyriausybinė organizacija. Turėtų būti kažkokie specifiniai dalykai tai organizacijai. Organizacijai kuri vykdo tam tikra veiklą tam tikros rūšies ir teisinis švietimas...‘‘* (Interviu Nr. 1). Teisinis švietimas turėtų orientuotis į skirtingas nevyriausybinės organizacijos veiklas. Siekiant suteikti teisinės pagalbos žmonėms, nevyriausybinės organizacijos darbuotojai turėtų žinoti esminius teisinės pagalbos principus: *,,...jeigu nevyriausybinė organizacija nori kažką pakeisti, padėti, tai būtinai reikia žinoti tuos pagrindus. Žinoti per kokią veiklą, ką galima stengtis keisti...‘‘* (Interviu Nr. 5). Skirtingai vykdoma nevyriausybinės organizacijos veikla reikalauja skirtingų teisinių žinių. Laisva piliečių valia įkurta organizacija, kuri siekia tarnauti visuomenės ar jos grupių labui, turėtų gerai išmanyti, kaip galima steigti nevyriausybinę organizaciją: *,,...kaip galima organizuoti nevyriausybinę veiklą. Kokios yra organizavimo sąlygos...‘‘* (Interviu Nr. 6). Reikia turėti tvirtas teisines žinias, kurios padėtų efektyviai vykdyti nevyriausybinę veiklą. Turimos teisinės žinios padėtų sužinoti apie teikiamą finansinę pagalbą tokio pobūdžio įkurtoms organizacijoms. Nevyriausybinių organizacijų atstovai turėtų žinoti įkurtos organizacijos galimybes ir sąlygas Lietuvoje: *,,...turėtų žinoti kokios yra galimybės, teisės normomis apibrėžtos ribos...‘‘* (Interviu Nr. 2). Pagrindinių teisės principų žinojimas didintų nevyriausybinės organizacijos teikiamą naudą gyventojams, bei jų užimtumo galimybių užtikrinimą. Skatintų bendradarbiavimą su kitomis visuomenės organizacijomis. Žmonės, kurie gauna teikiama nevyriausybinės organizacijos pagalbą, turėtų taip pat turėti bendrų įgyjamų teisinių žinių: *,,...Tėvai, jų teisės. Vaikai, jų teisės, pareigos...‘‘* (Interviu Nr. 4). Turimos teisinės žinios padėtų tėvams ir vaikams suvokti savo teises ir pareigas nevyriausybinėje veikloje. G. Sakalausko (2000) teigimu, žmonių bendrija šiandien ragina savanoriškas organizacijas, pripažinti vaiko teises ir jas ginti teisinėmis ir kitomis priemonėmis. Minėta pareiga ir atsakomybė tenka kiekvienam asmeniui, ne vien nevyriausybinėms organizacijoms, kurių veiksmai bei sprendimai gali turėti įtakos vaiko interesams, jo laimingai vaikystei bei visam gyvenimui. *Vadinasi, siekiant dalyvauti nevyriausybinėje veikloje reikia nevyriausybinės organizacijos darbuotojų teisinio išprusimo. Tai padėtų užtikrinti atliekamos veiklos specifiką, sudarant prielaidą teisėtam dalyvavimui nevyriausybinėje veikloje.*

23 lentelė

Kategorija: *Poreikis keisti teisinio švietimo turinį*

Kategorija	Subkategorija	Interviu ištrauka
2. Poreikis keisti teisinio švietimo turinį	Poreikis orientuoti teisinį švietimą į praktinius dalykus	,,Teisinis švietimas turėtų būti orientuotas į praktinę naudą, kas jų veikloje tiesiogiai galėtų praversti...‘‘[2]

Teisinis švietimas nevyriausybinėje organizacijoje apimtų poreikį keisti teisinio švietimo turinį. Teisinis švietimas nevyriausybinėje organizacijoje galėtų apimti praktinius dalykus: *,,Teisinis švietimas turėtų būti orientuotas į praktinę naudą, kas jų veikloje tiesiogiai galėtų praversti...‘‘* (Interviu Nr. 2). Būtent praktinių teisinių žinių nebuvimas sudaro prielaidą ne kokybiškam nevyriausybinių organizacijų darbui. Praktinės žinios padėtų nuosekliai plėtoti teisinio švietimo sistemą, gerinti teisinės informacijos prieinamumą ir kelti gyventojų teisinių žinių lygį. Reikėtų tokios teisinio švietimo programos, kuri padėtų nevyriausybinių organizacijų darbuotojams gauti teisinių žinių. Gaunamos teisinės žinios padėtų ugdyti teisinę sąmonę, užtikrintų didesnį nevyriausybinių organizacijų stabilumą. Pvz., *2003-2012 metų Švietimo strategija* (Žin., 2003, Nr. 71-3216) propaguoja tai, kad būtini esminiai Lietuvos švietimo sistemos pokyčiai. Pokyčiai, kurie padėtų didinti švietimo sistemos efektyvumą, išplėsti švietimo prieinamumą. *Taigi, išauga poreikis keisti teisinio švietimo turinį, kuris galėtų užtikrinti šiuolaikinės Lietuvos visuomenės poreikius atitinkančią švietimo kokybę.*

24 lentelė

Kategorija: *Poreikis didinti nevyriausybinių organizacijų aktyvumą*

Kategorija	Subkategorija	Interviu ištrauka
3. Poreikis didinti nevyriausybinių organizacijų aktyvumą	Nevyriausybinių organizacijų aktyvumas – prielaida mokiniams gauti naudingų teisinių žinių	,,Galėtų būti aktyvesnės nevyriausybinės organizacijos, jų mes beveik nematome mokykloje...‘‘[3]
		,,Mokiniams galėtų būti kažkokie nurodymai. Galėtų būti glaudesnis bendravimas mūsų bendrame reikale, padedant mūsų jaunimui...‘‘[3]

Nevyriausybinėse organizacijose trūksta aktyvumo: *,,Galėtų būti aktyvesnės nevyriausybinės organizacijos, jų mes beveik nematome mokykloje...‘‘* (Interviu Nr. 3). Aktyvumo trūkumas įtakoja nevyriausybinių organizacijų augimą, aktyvios pilietinės visuomenės kūrimą. Pačių nevyriausybinių organizacijų atstovų aktyvumo trūkumas įtakoja nevyriausybinių organizacijų plėtrą Lietuvoje. Aktyvumo stoka apsunkina mokyklų ir nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimą: *,,Mokiniams galėtų būti kažkokie nurodymai. Galėtų būti glaudesnis bendravimas mūsų bendrame reikale, padedant mūsų jaunimui...‘‘* (Interviu Nr. 3). Nevyriausybinės organizacijos galėtų didinti bendradarbiavimo

galimybes, skatinant ir telkiant jaunimą dalyvauti visuomeninių organizacijų, visuomeninėje veikloje. Glaudesnis bendradarbiavimas suteiktų prielaidą mokiniams gauti teisinių žinių. Jaunimas galėtų įsitraukti į siūlomą papildomą, visuomenei naudingą veiklą. Didėtų mokinių užimtumas, gaunamų teisinių žinių įsisavinimas. Būtent *2003-2012 metų Švietimo strategija* (Žin., 2003, Nr. 71-3216) numato skatinti žmonių užimtumą. Propaguojama remtis strategijos nuostatomis, telkiant nevyriausybinių organizacijų pastangas siekiant įgyvendinti ilgalaikius švietimo modernizavimo siekius. Tuo tarpu *2008 metų Švietimo ir mokslo veiklos ataskaitoje* orientuojamasi siekti geresnės, veiksmingesnės mokslo ir studijų sistemos. Matoma daug pozityvių siekių, kurie galėtu pagerinti visuomenės švietimo strategijos modeliavimą. *Vadinasi, siekiama veiksmingesnės studijų programos, kuri skatintų žmonių užimtumą. Tuo tarpu aktyvus nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimas skatina teisinių žinių atsiradimą. Todėl išauga poreikis didinti nevyriausybinių organizacijų aktyvumą.*

„Teisinio švietimo klausimai savivaldybėje“ teminėje srityje išskirtos keturios kategorijos: teisinis švietimas – prielaida (su)teikti profesionalią teisinę pagalbą žmonėms (25 lentelė); teisinis išmokimas – prielaida efektyviau orientuotis savivaldybės veikloje (26 lentelė); tvirtų teisinių žinių turėjimas – prielaida glaudesniam savivaldybių ir mokyklų bendradarbiavimui (27 lentelė); poreikis remti projektų vykdymą, užtikrinant neformalumą dalyvaujant projekte (28 lentelė).

25 lentelė

Kategorija: *Teisinis švietimas – prielaida (su)teikti profesionalią teisinę pagalbą žmonėms*

Kategorija	Subkategorija	Interviu ištrauka
1. Teisinis švietimas – prielaida (su)teikti profesionalią teisinę pagalbą žmonėms	Platus teisinio švietimo suvokimas – prielaida kiekvienam savivaldybės darbuotojui tvirtai žinoti teisinius dalykus	„Savivaldybėje turėtų apimti visus klausimus. Todėl, kad savivaldybės darbuotojai, kaip niekas kitas turi labai gerai žinoti teisinius dalykus. Plačiai gali apimti. Platus teisinio švietimo spektras...“[1]
	Poreikis turėti profesionalesnes teisines žinias, priimant savivaldybei svarbius sprendimus	„....natūralu, kad profesionalams, kurie dirba savo darbą, reikėtų daugiau profesionalesnių žinių, nes nuo jų priimamu sprendimų didele dalimi priklauso ir visos savivaldybės gyvenimas...“[2]
		„...kartu su bendromis žiniomis reikėtų gilesnių ir profesionalesnių teisinių žinių. Žinių, kurie atitinka veiklos specifiką...“[2]
	Poreikis orientuoti teisinį švietimą į bendrus gyvenimiškus savivaldybės klausimus	„Manau apimtų bendrai, bendrus savivaldybės klausimus...“[4]
	Teisinių žinių turėjimas – prielaida konsultuoti žmones kasdieninio gyvenimo klausimais	„Manau savivaldybėje pagrinde yra konsultavimas. Tai apimtų įvairiausius kasdieninio žmogaus gyvenimo klausimus. Klausimai, kurie išsprendžiami specialisto konsultacijos pagalba...“[6]

Respondentų teigimu, teisinis švietimas savivaldybėje galėtų apimti įvairius klausimus: *,,Savivaldybėje turėtų apimti visus klausimus. Todėl, kad savivaldybės darbuotojai, kaip niekas kitas turi labai gerai žinoti teisinius dalykus...''* (Interviu Nr. 1). Savivaldybės darbuotojai tvirtai išmanydami teisinius dalykus, gali padėti kompetentingai išspręsti asmeniui rūpimus klausimus. Norėdami padėti kitiems, savivaldybės darbuotojai turėtų turėti profesionalių žinių: *,,....natūralu, kad profesionalams, kurie dirba savo darbą, reikėtų daugiau profesionalesnių žinių, nes nuo jų priimamu sprendimų didele dalimi priklauso ir visos savivaldybės gyvenimas...''* (Interviu Nr. 2). Profesionalios darbuotojų teisinės žinios garantuotų išsamios teisinės pagalbos teikimą savivaldybės klientams. Tokių būdu didėtų klientų pasitenkinimas savivaldybės teikiamų paslaugų kokybe. Teisinis švietimas savivaldybėje turėtų apimti kasdienius gyvenimo klausimus: *,,Manau savivaldybėje pagrinde yra konsultavimas. Tai apimtų įvairiausius kasdieninio žmogaus gyvenimo klausimus. Klausimai, kurie išsprendžiami specialisto konsultacijos pagalba...''* (Interviu Nr. 6). Turimos savivaldybės darbuotojų teisinės žinios, padėtų konsultacijų metu suteikti reikalingą, kiekvienam žmogui individualią savivaldybės informaciją. Tokia klausimų sprendimo procedūra didintų rūpimų klausimų išnagrinėjimo procesą. Pvz., *2003-2012 metų Švietimo strategija* (Žin., 2003, Nr. 71-3216) numato švietimo pagalbą, kuri padėtų visuomenės gyvenime. Propaguojama telkti valstybės institucijų pastangas, siekiant įgyvendinti ilgalaikius švietimo modernizavimo siekius. *Vadinasi, siekiama teisinio švietimo, kuris būtų naudingas kasdieniniame visuomenės gyvenime. Teisinės žinios turėtų teikti informaciją apie reikalingos pagalbos suteikimo galimybes. Tuo tarpu teisinis išprusimas sudaro prielaidą (su)teikti profesionalią teisinę pagalbą žmonėms.*

26 lentelė

Kategorija: *Teisinis išmokimas – prielaida efektyviau orientuotis savivaldybės veikloje*

Kategorija	Subkategorija	Interviu ištrauka
2. Teisinis išmokimas – prielaida efektyviau orientuotis savivaldybės veikloje	Poreikis atsakingai už švietimą šaliai žinoti visus su švietimu susijusius teisės aktus	,,...pagal darbo pobūdį. Tie, kurie yra atsakingi už švietimą turėtų žinoti visus teisės aktus, kurie reglamentuoja švietimą, kad optimaliai atliktų savo pareigas...''[2]
	Poreikis ekonomikos skyriuje dirbantiems darbuotojams tiksliai orientuotis ekonomika reglamentuojančiose teisės sistemose	,,Tie, kurie dirba ekonomikos skyriuje, turėtų orientuotis tuose teisės šakose, kurios reglamentuoja ekonomika ir pabrėžia tai...''[2]

Teisinės žinios reikalingos visiems savivaldybės darbuotojams: *,,...pagal darbo pobūdį. Tie, kurie yra atsakingi už švietimą turėtų žinoti visus teisės aktus, kurie reglamentuoja švietimą, kad optimaliai atliktų savo pareigas...''* (Interviu Nr. 2). Kiekvienas savivaldybės skyriaus atstovas turėtų žinoti darbo

specifika reglamentuojančius teisės aktus. Darbuotojai dirbantis švietimo skyriuje, turėtų išmanyti su švietimų susijusius teisės aktus. Toks teisinis išprusimas padėtų teisingai, savarankiškai atlikti darbuotojui paskirtą darbą. Darbas įvairiose savivaldybės skyriuose reikalauja skirtingos teisinės informacijos turėjimą: *„Tie, kurie dirba ekonomikos skyriuje, turėtų orientuotis tuose teisės šakose, kurios reglamentuoja ekonomika ir pabrėžia tai...‘‘* (Interviu Nr. 2). Teisinė informacija, kuri orientuota į konkrečią atliekamą veiklą suteikia pozityvaus darbuotojų nusiteikimo ir supratingų klientų aptarnavimo sferoje. Savivaldybės atstovai dirbantis ekonomikos skyriuje, turėtų žinoti tas teisės šakas, kurios susijusios su ekonomikos koordinavimu. Tai padėtu užtikrinti kokybiškos pagalbos teikimą ekonomikos rūpimais klausimais. Tokia turima skirtingų savivaldybės skyriaus darbuotojų teisinių žinių bazė garantuotu turimų specialistų pusiausvyrą šalyje. Būtent *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas* (Žin., 2006, Nr. 63-2853) apibūdina sąveiką su kitomis institucijomis, švietimas apima visą visuomenės švietimą. Siekiama, kad švietimo sistema būtų integruojama, kaip lanksti, atvira institucijų sąveika, bei sudarytų pagrindines sąlygas mokytis visą gyvenimą. *Taigi, teisinės žinios suteikia galimybę geriau orientuotis sudėtingame ir sparčiai kintančiame pasaulyje. Teisinis išmokymas sudaro prielaidą efektyviau orientuotis savivaldybės veikloje.*

27 lentelė

Kategorija: *Tvirtų teisinių žinių turėjimas – prielaida glaudesniam savivaldybių ir mokyklų bendradarbiavimui*

Kategorija	Subkategorija	Interviu ištrauka
3. Tvirtų teisinių žinių turėjimas – prielaida glaudesniam savivaldybių ir mokyklų bendradarbiavimui	Teisinis švietimas – prielaida didinti savivaldybių ir mokyklų bendradarbiavimą	„Savivaldybė galėtų daugiau bendradarbiauti su įvairiomis mokyklomis, kurios yra toje rajoninėje savivaldybėje...‘‘[3]
	Poreikis turėti tvirtas teisines žinias, apie vykdomą visuomeninę veiklą, siekiant padėti kitiems	„...jeigu žmogus užsiima kažkokia vykdoma veikla, pavyzdžiui visuomenine, tai apimtų klausimus, kaip jisai galėtų padėti. Jeigu ne žino ką gali daryti pagal tuos įstatymus, tai negalės niekam padėti...‘‘[5]

Respondentų teigimu**,** teisinis švietimas galėtų paskatinti savivaldybių ir mokyklų bendradarbiavimą: *„Savivaldybė galėtų daugiau bendradarbiauti su įvairiomis mokyklomis, kurios yra toje rajoninėje savivaldybėje...‘‘* (Interviu Nr. 3). Savivaldybių bendradarbiavimas padėtų mokykloms išmokti kolegialiai atrasti ir spręsti susidariusias problemas. Plėtoti draugystės ryšius tarp dviejų įstaigų, dalintis žiniomis ir patirtimi, kas padėtų kasdienio darbo organizavime. Taip pat tai kurtu bazę įvairiai vietinei savivaldybių ir mokyklų veiklai. Tam reikalingos teisinės žinios, kurios suteiktų galimybę padėti kitiems: *„...jeigu žmogus užsiima kažkokia vykdoma veikla, pavyzdžiui visuomenine, tai apimtų klausimus, kaip jisai galėtų padėti. Jeigu ne žino ką gali daryti pagal tuos įstatymus, tai negalės niekam padėti...‘‘* (Interviu Nr. 5). Siekiant padėti kitiems, savivaldybės darbuotojai turėtų

žinoti įstatymus, kurie reglamentuoja bendradarbiavimą ir abipusės pagalbos teikimą. Svarbu skatinti užimtumą, kuris įvairiomis bendravimo ir bendradarbiavimo formomis ir būdais padėtų rasti problemų sprendimus. Visa tai suteiktų naujų idėjų, sukurtų palankią naujovių įgyvendinimo aplinką. Jaunimas galėtų išbandyti save projektų vykdyme, plačiau susipažinti su teisine sistema. Pvz., *I-X klasių bendrosios programos ir išsilavinimo standartai* (2002), kreipia dėmesį į teisinį švietimą, siekiant visuomenėje teisiškai išsivysčiusios kartos. Bendrosios programos nusako ugdymo kryptį, ko ir kaip turėtų būti mokomi moksleiviai tam, kad palaipsniui įgytų jiems būtiną žinojimą ir supratimą, išsiugdytų esminius gebėjimus bei vertybines nuostatas. Anot I. Ward (2009), Reikėtų liberaliau parengtų teisinio išsilavinimo piliečių. Turi būti rengiami tokie žmones, kurie galėtų labiau keisti, kurti ir formuoti, integruotą visuomenę. *Vadinasi, teoriškai siekiama teisiškai išsivysčiusios kartos, kuri galėtų kurti bendradarbiaujančią integruotą visuomenę. Tačiau gyvenimiškoji patirtis rodo, kad mes gyvename tik savo asmeniniais įsitikinimais pagrįstoje aplinkoje. Todėl reikia turėti tvirtų teisinių žinių, kurios sudarytų prielaidą glaudesniam savivaldybių ir mokyklų bendradarbiavimui.*

28 lentelė

Kategorija: *Poreikis remti projektų vykdymą, užtikrinant neformalumą dalyvaujant projekte*

Kategorija	Subkategorija	Interviu ištrauka
4. Poreikis remti projektų vykdymą, užtikrinant neformalumą dalyvaujant projekte	Teisinės žinios – prielaida remti ir vykdyti visuomenei naudingus projektus	„Galėtų savivaldybė paremti ir bendrai vykdyti kažkokius projektus. Paskatintų projekto vykdymą, kad vyktų glaudžiau, gyviau...‘‘[3]

Savivaldybės galėtų skatinti projektų vykdymą: „Galėtų savivaldybė paremti ir bendrai vykdyti kažkokius projektus. Paskatintų projekto vykdymą, kad vyktų glaudžiau, gyviau...‘‘ (Interviu Nr. 3). Projektų rėmimas leistų užmegzti ilgalaikius santykius, kurie padėtų organizuoti projektų vykdymą. Bendrai įgyvendinami projektai galėtų pasižymėti sąlygų ir partnerių patikimumu, bei pastarųjų glaudžiu bendradarbiavimu. Tai sustiprintų pačią asmenybę, leistų sėkmingai integruotis į visuomenę. Neišvengiamai didėtų atsakomybė prieš visuomenės narius, bei jų interesus. Neformalumo užtikrinimas dalyvaujant projekte, didintų dalyvaujančiųjų skaičių. Žmonės galėtų laisvai pasirinkti dalyvauti visuomenei naudinguose projektuose. Konfidencialumo užtikrinimas garantuotų asmeninės informacijos konfidencialumą. *2003-2012 m. Švietimo strategija* (Žin., 2003, Nr. 71-3216) svarbų vaidmenį skiria švietimui, kuris siejamas su investicijomis į žmones ir jų išsilavinimą. Dėmesys skiriamas žmonių užimtumo didinimo gairėms. Tuo tarpu *Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas* (Žin., 2006, Nr. 68-2758) akcentuoja mokslo ir studijų finansavimą, valstybinį reguliavimą,

kokybės užtikrinimą, bei institucijų steigimą ir valdymą. Siekiama atitinkamo mokslo ir studijų finansavimo. *Taigi, ypatingas dėmesys skiriamas mokslo ir studijų finansavimui, siekiant akademinės bendruomenės narių bendradarbiavimo, bei pačių studentų asmeninio suinteresuotumo. Todėl išauga poreikis remti projektų vykdymą, užtikrinant neformalumą dalyvaujant projekte.*

Apibendrinant galima pažymėti, kad teisinis švietimas siekia visuomenės teisinės sąmonės tobulėjimo ir teisinės informacijos prieinamumo visiems. Teisinis švietimas sudaro prielaidą kiekvienam piliečiui turėti tvirtas ir tikslias teisinias žinias užimant atitinkamas pareigas kiekvienoje valstybės organizacijoje, bei švietimo ir mokslo institucijoje. Tai sąlygoja teisiškai išprususios visuomenės formavimąsi, kadangi teisė palaiko socialinę tvarką ir reguliuoja žmonių santykius. Tokiu būdu sudaroma galimybė tiksliai pasirinkti profesionalią teisinę pagalbą. Žmonės turėdami teisinių žinių gali sėkmingai konkuruoti visuomeniniame gyvenime, priimant sprendimus ir atstovaujant tiek savo, tiek visos šalies interesus. Pati teisės paskirtis yra orientuota į patį žmogų ir jo veiklą. Teisės funkcijos tiesiog sukonkretina teisės vaidmenį visuomenės gyvenime ir parodo jos galingumą. Todėl galima teigti, kad teisiniu švietimu yra siekiama išsaugoti ir apginti kiekvieno žmogaus orumą, jisai sudaro prielaidą mokytis gerbti kito žmogaus teises ir laisves. Teisinis švietimas mokyklose sudaro dalį jaunų žmonių pasirengimo gyventi daugelį požiūrių toleruojančioje demokratinėje visuomenėje. Todėl Lietuva turi suteikti savo žmonėms lygias galimybes pasiekti reikalingą ir visavertį išsilavinimą, didinti jaunimo užimtumo galimybes atsižvelgiant į jaunimo interesus ir poreikius. Tam, kad jaunuoliai jaustųsi tikrais Lietuvos ir Europos Sąjungos piliečiais. Taip pat svarbu pabrėžti, jog šioje situacijoje ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas glaudesniam savivaldybių ir mokyklų bendradarbiavimui. Kadangi tikslingas šių institucijų veiklos organizavimas didintų teisinių žinių perdavimą kiekvienam mokyklos atstovui, tiek mokiniams, tiek ir visiems mokyklos darbuotojams.

3. TEISINIO VISUOMENĖS ŠVIETIMO STRATEGIJOS ĮGYVENDINIMO MODELIS

Apibendrinus teorinės literatūros analizę bei atlikus empirinį tyrimą galima konstruoti teisinio švietimo užtikrinimo sistemą. Formuojant teisinio visuomenės švietimo modelį (5 pav.) reikia remtis teisės sistemos struktūra. Teisės sistema – tai teisės normų visumos egzistavimo ir veikimo būdas, kur visos teisės normos suorganizuotos į teisės institutus, pošakius, šakas. Teisės šakos sudaro teisės sistemą: *integruojamosios* (užtikrina asmens laisvės priemones valstybėje, visuomenės ir asmens santykius sistemoje); *pagrindinės* (konstitucinė, administracinė) ir *specializuotos* (šeimos, švietimo); *viešoji teisė* (reguliuoja santykius, kur vienas iš subjektų yra valstybė, atstovaujama kompetentingų institucijų).

Modelis kuriamas vadovaujantis Lietuvos Respublikos švietimo įstatymu (2006); Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. spalio 29 d. nutarimu Nr. 1120 „Dėl visuomenės teisinio švietimo 2009-2012 metų programos patvirtinimo“ (Žin., 2008, Nr. 130-4981) ir Lietuvos patirtimi įgyvendinant švietimo sistemoje kokybės užtikrinimo veiklas. Siūlomas teisinio švietimo modelis konstruojamas atsižvelgiant į keturis jo kokybės užtikrinimo elementus: *planavimą* (siejamas su aiškių ir išmatuojamų tikslų nustatymu); *įgyvendinimą* (apima skirtingų socialinių institutų dalyvavimą, jų platų veiklų spektrą; socialinių organizacijų lygmeniu įgyvendinimas tiesiogiai siejasi su švietimo, konsultavimo, informavimo funkcija); *įvertinimą* (nustatoma, kokiu laipsniu yra pasiekti teisinio švietimo strategijos tikslai, ir išsiaiškinama, kokie yra pasiekti rezultatai individo bei sistemos lygmenimis; šiame etape taip pat yra atskleidžiamos veiklos stiprybės ir silpnybės, kurios tampa gairėmis teisinio švietimo kokybei tobulinti); *peržiūrą* (pasiekiama dalyvaujant visoms suinteresuotoms šalims).

Įvardijami teisinio švietimo dalyviai ir išskiriamos institucijos, kurioms tenka ypatingas vaidmuo įgyvendinant šią strategiją. Nurodomos priemonės, kuriomis siekiama užtikrinti teisinio švietimo kokybę. Kartu aptariamos teisinio švietimo sistemos dalyvių funkcijos. Jas sudaro du komponentai: teisės žinių formavimas, susijęs su formaliuoju mokykliniu ugdymo turiniu (įgyjamos formaliojo švietimo institucijose); nesusijusios su formaliuoju švietimu (įgyjamos saviugdos, socialinio išmokimo būdu, šeimoje ir kitoje artimoje aplinkoje) bendrosios žinios.

Kuriant teisinio visuomenės švietimo modelį bus remiamasi bendraisiais Lietuvos strateginiuose dokumentuose įvardytais švietimo principais: *humaniškumo principu* (į žmogų orientuotas, jo poreikius tenkinančias švietimo programas); *demokratiškumo principu* (pripažįsta įsisąmonintų demokratinių vertybių prioritetą, teisėtų santykių kūrimą ir jų laikymąsi); *nacionalumo principu* (identiteto ir

istorinio tęstinumo išsaugojimas, daugialypės nacionalinių mažumų kultūros puoselėjimas); *atsinaujinimo principu* (nurodo atvirumą kaitai, racionalumu ir dorovės normomis grindžiamam bendradarbiavimui ir keitimuisi).

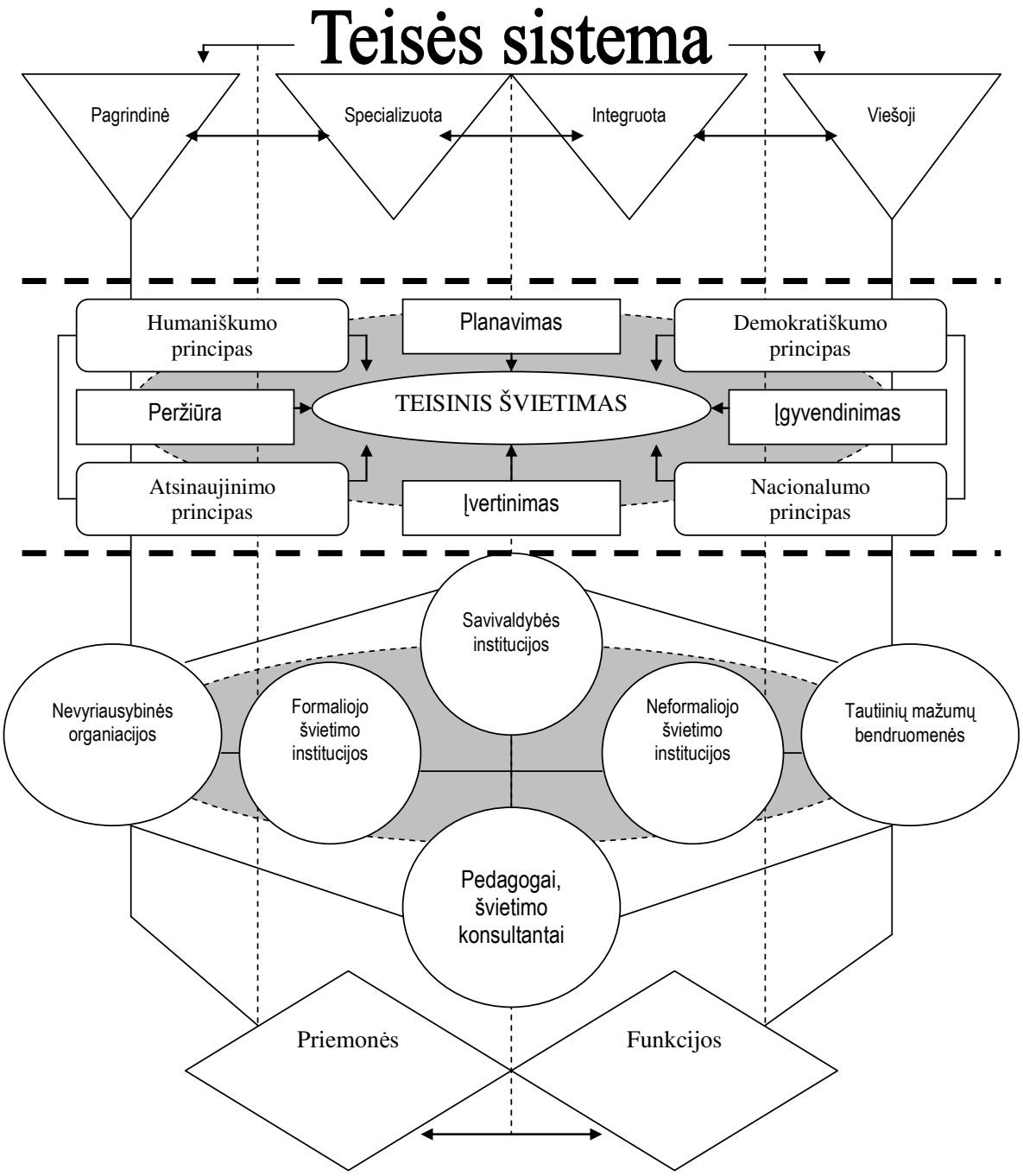

5 pav. *Teisinio visuomenės švietimo modelis*

3.1. Teisinio visuomenės švietimo strategijos įgyvendinimo priemonės

3.1.1. Profesionali teisinė pagalba kaip teisinio švietimo tobulinimo prielaida

Teisinis švietimas pirmiausia prasideda nuo teisės pagrindų mokymo disciplinos, bet jis taip pat yra grindžiamas kasdieniu ugdymu, atsakingais poelgiais ir gyvenimo taisyklių laikymusi mokyklos bendruomenėje. Teisinis išprusimas padeda žmogui apginti savo teises bei jas įgyvendinti. Turėdami tvirtas teisines žinias žmonės gali tikėtis gauti profesionalią, jiems reikalingą teisinę pagalbą. Deja, ne kiekvienas Lietuvos gyventojas sugeba gauti profesionalią teisinę pagalbą. Tai priklauso nuo pačių žmonių teisinių žinių neturėjimo. Žmogus patekęs į nemalonią situaciją, patyręs nuoskaudas tiesiog užsidaro, būna vienatvėje, nes nežino savo teisių, nežino kur gali kreiptis, kad galėtų gauti reikiamos pagalbos. Dažnai su tokia problema susiduria vaikai, jaunimas, mokytojai mokykloje ir už jos ribų. Vaikai patirdami nemalonų bendraamžių elgesį, užgauliojimą, grasinimus ar užpuolimus rasiniu pagrindu, niekur nesikreipia, nes nežino, kad turi teisę į visapusišką apsaugą. Vaikai, bijodami būti atstumti ir nesuprasti, lieka vieni su savo mintimis. Jie mano, kad niekas negali padėti išspręsti tokį bendraamžių elgesį ir bijo pabloginti situaciją, todėl niekam neprasitaria. Vaikai baiminasi, jog skriaudėjai kerštaus, jaučiasi sutrikę, bijo prarasti draugus, nenori būti skundikais. *Tai lemia teisinių žinių stoka mokyklos programoje.* Vaikai nėra supažindinami su pagrindinėmis jų teisėmis ir pareigomis, kurios yra svarbios visuomeniniame žmonių gyvenime.

P. Baguškos (2008) nuomone, šiandien gyvename tokiame laikmetyje, kuomet nežinodamas įstatymo raidės, esi bejėgis. Todėl svarbu padėti visuomenei ugdyti teisinę sąmonę, suteikti bent minimalius teisinių žinių pagrindus. *Turime kurti teisiškai išprususią visuomenę, kuri galėtų ginti savo teises.* Tai ypač aktualu jaunimui, nes jaunimas patirdamas fizinį smurtą, atvirą bendraamžių puolimą, šiurkščią jėgą jaučiasi nedrąsiai ir sunkiai. Psichologiškai pergyvendami stresą dėl dalykų, kurių negali kontroliuoti, jauni žmonės taip pat lieka vieni su savo patirtais išgyvenimais. Jie nežino kur galėtų kreiptis nukentėjus, patyrus tam tikro pobūdžio ne tik fizinius, bet ir psichologinius sužalojimus. Taip jaunimas lieka kartu su smurtaujančių ir tas smurtas kartojasi vėl ir vėl. Auka kiekviena karta randa smurtaujančiajam vis naują pasiteisinimą. Tokiu būdu asmuo aukojasi dėl kitų žmonių tikslų, siekdamas išvengti pasikartojančios žalos, grėsmės gyvybei. Tokį jauno žmogaus pasiaukojimą, įtakoja *teisinių žinių nepateikimas arba blogas tokių žinių pateikimas švietimo ir mokslo institucijose.* Kitaip tariant tokiose susiklosčiusiose situacijose išlieka stipriausi, kurie sugeba įvertinti ir išanalizuoti situaciją, kurie gali apginti save teisiškai. Tai žmonės, kurie išmano įstatymus ir gerai žino savo teises ir pareigas visuomenėje.

Paplitusi klaidinga nuostata, kad įvairus užgauliojimai, patyčios, psichologinis smurtas gali padėti vaikams, jaunimui įgyti tinkamų socialinių įgūdžių. Klaidinga manyti, jog toks bendraamžių elgesys skatina vaikus, jaunimą būti stipresniais, tvirtesniais. Toks elgesys sukelia įvairių padarinių ir aukai, ir skriaudėjui, ir visam švietimo ir mokslo institucijų psichologiniam klimatui. Bebėjo poveikis yra neigiamas. Kiek neigiamų padarinių sukels netinkamas elgesys, tai smarkiai priklauso nuo aplinkinių reakcijos į šį reiškinį. Priklauso, kaip jie sugebės pagelbėti nukentėjusiajam. Vėlgi, jeigu žmogus, norintys padėti aukai neturės teisinių žinių, tai bebėjo tinkamai suteikti pagalbos jisai negalės. *Vadinasi, siekiant gauti, suteikti profesionalią teisinę pagalbą išauga tvirtų teisinių žinių poreikis.*

A. Zdanevičius (2009) teigia, kad universitetas turi tris svarbiausias misijas. Pirma, kurti žinias, antra, jas perduoti visuomenei, trečia, ugdyti demokratiškai ir kritiškai mąstančius piliečius. Gera teorija tai pats praktiškiausias dalykas, tačiau reikia pridurti, kad studentai turi būti mokomi, kaip taikyti gautą teoriją praktiškai. Deja gaila, kad ne retas Lietuvos universiteto ar mokyklos pedagogas dėl savo naivumo, kurį sukelia vidinis užsidarymas, pamiršta šią idėją. Šiandieninio gyvenimo kontekste trečioji universitetų misija yra beveik visiškai ignoruojama pačių akademinės bendruomenės narių požiūriais į dalyko dėstymą. Nes mokyti vertybių, kurių patys neturime yra sunku, kartais netgi neįmanoma. *Patys mokytojai, švietimo įstaigų darbuotojai, aukštųjų mokyklų dėstytojai taip pat turi turėti teisinį išprusimą.* Turėdami teisinių žinių, jie galės spręsti apie savo atsakomybę prieš jaunimą, vaikus. Mokytojai žinos savo teises ir pareigas mokykloje, nes dažnai susiduriama su problema, kad mokytojai nežino savo teisių darbe. Taip pat mokytojai padės rasti tinkamos teisinės pagalbos, kuri suteiktų psichologinę paramą, moralinį palaikymą.

Kaip teigia F. Anzalone (2006), teisės specialistai turėtų atspindėti savo teisišką elgesį dirbant su klase. Tam, kad besimokantis jaunas žmogus galėtų imti tinkamą pavyzdį iš pažįstamų žmonių ir tą pavyzdį panaudoti savo kasdieniniame gyvenime. Vadinasi teikiamas teisinis švietimas turėtų būti teikiamas geru pavyzdžiu praktiškai. Todėl *reikia tobulinti teisinį švietimą.* Galbūt reikėtų daugiau dėmesio skirti praktiniams dalykams, negu teoriniams. Teorija galėtų apimti praktinį žmonių gyvenimą, kuri padėtų suformuluoti tinkamos teisinės pagalbos teikimą kitiems ir gavimą patiems žmonėms.

P. Jones (2000) teigimu, teisinės žinios turėtų apimti praktinius gyvenimo argumentus, kurie praverstų kiekvienoje valstybės institucijoje. Dirbantis tiek švietimo institucijose, tiek verslo organizacijose privalo žinoti pagrindinius teisės principus tam, kad galėtų vadovautis jais ir padėti kitiems gauti reikalingą teisinę pagalbą. Nėra būtina būti teisės specialistais, svarbu teisingai suvokti teisinius dalykus ir laikantis jų išlikti stipriais tam tikrose situacijose. Stipriais ne tik fiziškai, bet ir morališkai. Kadangi galėdami apginti save teisiškai žmonės gali jaustis stipriais fiziškai. Tokiu būdu užtikrinant savo ir kitų teisių nepažeidžiamumą. Taigi nebūtina būti fiziškai aktyviais, svarbu būti

teisiškai apsišvietusiais žmonėmis. Kadangi trūksta deramo tobulumo teisės specialisto profesinėje kvalifikacijoje, vadinasi *reikia gerų teisinių žinių pateikėjų, kurie tinkamai pateiktų teisines žinias. Reikėtų skirti daugiau dėmesio teisiniam visuomenės švietimui.*

E. Vėgėlytė (2008) teigia, jog žmonėms trūksta teisinių žinių, jie nežino, kur kreiptis, jei pažeidžiamos jų teisės. Tačiau jos nuomone dažniausiai institucinė bazė teisiniam švietimui yra puikiai paruošta, tiesiog Lietuvos gyventojai nežino, kuri iš tų institucijų turėtų bei galėtų jiems pagelbėti. Vadinasi vėl susiduriama su problema, kad nėra teikiama tiksli informacija, kur galima būtų gauti reikalingą teisinę pagalbą. Todėl vėlgi reikia atkreipti dėmesį ne tik į teisinio švietimo pateikimo gausą, bet ir *tinkamai paruoštą tikslių teisinių žinių skleidimo specialistą.*

F. Anzalone (2006) akcentuoja, kad teisės specialistai turėtų naudoti analitinę praktiką, kaip mokymo metodą, kuris skatintų pačių besimokančiųjų susidomėjimą išmokti teikti profesionalią teisinę pagalbą. Tai padėtų mokiniams, studentams suprasti savo unikalias turimas savybes, stipriąsias ir silpnąsias puses, kurios pagerintų teisinių žinių įsisavinimą.

P. Jones (2000) teigimu, kompetenciją turintis teisės specialistai, kurie geba atlikti tam tikrą konkretų darbą, randa kelią į teisinio švietimo organizavimą. Tačiau retai įgyvendina teisinio švietimo paskirtį, skleisti teisines žinias praktiškai. Taip *išryškėja teisinio švietimo tobulinimo prielaidą, nes žmonės negali sulaukti profesionalios teisinės pagalbos iš teisės specialistų.*

Gyvenime nuolat trūksta taikaus ginčų sprendimo prioriteto. Žmonės spręsdami konfliktus linkę panaudoti agresija, negu elgtis teisiškai remiantis įstatymais. Taip atsitinka todėl, kad žmonės nelinkę rinktis teisinių priemonių ir jomis vadovautis gyvenime. Jie tokiu atveju nežino įstatymais saugomų interesų, nieko nenutuokia apie teikiamą teisinę pagalbą. Todėl *žmonėms trūksta bendrojo teisinio išprusimo.* Jų turimos teisinės žinios yra žemo lygio, nes jie nežino kur kreiptis dėl vienokio ar kitokio teisės pažeidimo, nekalbant apie valstybės garantuojamą teisinę pagalbą. Žmonės net negalvoja, kad bendradarbiavimas su teisės specialistais galėtų būti vienintele abipusio laimėjimo strategija, sprendžiant gyvenimiškas problemas. Kaip pastebi A. Raišienė (2005), konflikto pusės ieško sprendimo ne prisiderindamos, bet išsiaiškindamos tikruosius poreikius, interesus, motyvus. Taip abi pusės žinodami pagrindinius teisės principus susiklosčiusią problemą ne atideda ir ne augina jos, o teisiškai gerbdami vienas kito įsitikinimus išsprendžia ją. Vadinasi *vėl atsiranda teisinio švietimo poreikis, kuris padėtų tikslios teisinės pagalbos teikimui.* Būtent Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo pakeitimo įstatymas (Žin., 2005, Nr. 18-572) propaguoja valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimą asmenims, tam, kad jie galėtų tinkamai ginti pažeistas ar ginčijamas savo teises ir įstatymų saugomus interesus.

Lietuvos gyventojai, kurie nori gauti patarimą jiems rūpimu teisinių klausimų, turi būti teisiškai apsišvietusiais piliečiais. Jie privalo žinoti pagrindinius Lietuvos valstybės įstatymus, žmogaus teises ir laisves reglamentuojančius įstatymus. Tai padėtų jiems esant reikalingumui apginti savo teises ir nepažeisti kitų žmonių teises. Tokie teisiškai apsišvietusieji žmonės galėtų būti gerų pavyzdžių kitiems. Jie tauriai spręstų ne tik savo bet ir kitų gyvenimiškas problemas, patys galėtų teikti teisinę pagalbą nukentėjusiems. Padėtų suteikti profesionalią teisinę pagalbą tiems, kurie patys neišgali kreiptis pagalbos. Teisinis išmokymas galėtų įtakoti tai, kad būtų išspręstos kiekvieno žmogaus problemos ir įgytas pasitikėjimas savimi. Tam *reikia tobulinti teisinį švietimą*, kad jisai būtų prieinamas kiekvienam. Teisinės žinios turėtų teikti tinkamus sprendimo būdus į žmonių iškeltas egzistuojančias teisines problemas.

Įstatymų žinojimas, gilios teisinės žinios pravers kiekvienam valstybės piliečiui. Taigi *visuomenės teisinis švietimas išlieka labai aktualus.* Todėl profesionali teisinė pagalba reikalauja mokymosi visą gyvenimą, profesinio tobulėjimo ir savęs atradimo. Tai *rodo teisinio švietimo poreikį,* kuris įtakotų galimybę tiksliai teikti Lietuvos piliečiams reikalingą teisinę pagalbą.

3.1.2. Socialinis konstravimas kaip būdas išspręsti bendruomenės teisinio švietimo problemas

Pilietinės visuomenės kūrimosi procesas yra labai reikšmingas Lietuvos ateičiai, o jo sėkmė priklausys nuo aktyvaus grupių, bendruomenių, institutų dalyvavimo socialiniame, ekonominiame ir politiniame šalies gyvenime. Netobuli įstatymai, nacionalinės bendruomenių plėtros programos nebuvimas įvardijami kaip pagrindinės priežastys, stabdančios bendruomenių veiklą ir judėjimą. Dėl to visuomenės teisinio švietimo klausimams spręsti būtinas kompleksinis požiūris, priemonių planas ir sprendimų priėmimas. Siekiant įgyvendinti minėtus uždavinius, labai svarbu bendradarbiavimas ir partnerystė tarp institucijų, bendruomenių, nevyriausybinių ir verslo organizacijų, vietos valdžios ir valstybės institucijų, kitų suinteresuotų institucijų.

Bendruomenė – žmonių grupė, kurią jungia tam tikros bendro naudojimo vertybės, turinti vieningas tarnybas, įstaigas ir interesus ar geografinį artumą (I. Leliūgienė, 1997). Lietuvoje kuriasi vis daugiau bendruomenių, tad galima daryti prielaidą, kad jos susiformuoja skatinamos aiškaus, konkretaus intereso. Svarbiausias bendruomenės elementas yra žmonės, turintys tą patį interesą. Gali būti tautinių mažumų bendruomenės, siekiančios reikšti savo tautiškumą ir kitos. Bendruomeninė

veikla paprastai yra vykdoma pačių žmonių iniciatyva, skatinama jų vidinio saviugdos bei saviraiškos poreikio, naudojantis bendruomenės centrais arba institutais (V. Baršauskienė, I. Leliūgienė, 2001).

Vienas svarbiausių bendruomenės vaidmenų yra individo socialinės kompetencijos ugdymas. Bendruomenės ugdymo metodą padeda geriau suvokti šios teorinės sąvokos: *įgalinimas, ryšio palaikymas, teisinis reguliavimas ir bendravimo veikla*. Įgalinimą labai taikliai iliustruoja Heber-Suffrin (1998) (cit. V. Baršauskienė, I. Leliūgienė, 2001) pasikeitimo žiniomis teorija, kurios pagrindas yra principas, kad kiekvienas turi kokių nors žinių, ir tai, ką žino, gali perduoti kitiems. Taigi ir vietinės bendruomenės ugdymas, teisinis švietimas turi būti organizuotas taip, kad kiekvienas galėtų pats perduoti savo žinias, o mainais gauti žinių iš artimos aplinkos (pvz. švietimo, konsultavimo institutų). Pasak Bolle de Bal (1996) (cit. V. Baršauskienė, I. Leliūgienė, 2001), ryšio palaikymas yra bendruomenės ugdymo organizavimo pagrindas. Juo siekiama nustatyti ryšį su aplinka, kuris turėtų prasmės individui. Pasak autoriaus, žmonija gyvena visuomenėje, kurioje nėra palaikomas ryšys tarp individų, kur vyrauja atsiskyrimas, racionalistinis šiuolaikiškumas. Būtina vengti socialinio ryšio nutraukimo: reikia kurti naujus ryšius ir naujas struktūras, pavyzdžiui, bendravimo sistemas, teisinio bendruomenės švietimo centrus ir įvairias kitas įstaigas, kurios suartina žmones, formuoja jų socialinę kompetenciją. Šioje veikloje svarbu pasitikėjimas žmogumi ir lygiaverčiai santykiai. Šiuo elementu remiasi trečioji bendruomeninio ugdymo, teisinio visuomenės švietimo sąvoka – bendravimas per veiklą (I. Leliūgienė, 2001). Remiantis A. Mudrik (2002) pateikiamomis svarbiausiomis mikrosociumo charakteristikomis, galima apibrėžti pagrindines teisinio švietimo problemų bendruomenėje grupes: *socialinių paslaugų sferos išvystymo problemos*. Susijusios su tuo, kiek yra socialines paslaugas teikiančių institucijų, ar jų skaičius patenkina bendruomenės narių poreikius, koks paslaugų lygis. *Gyventojų sudėties problemos*. Žmonių amžius, jų išsilavinimo lygis ir pan.

L. Johnson (2003) išskiria tokias bendruomenių problemas: stokojama reikiamų išteklių ir paslaugų teisinio švietimo organizavimui, trūksta konsultavimo paslaugų koordinavimo. Kartu akcentuojamos ir kitos problemos: bendruomenės negebėjimas savarankiškai spręsti kylančių sunkumų, nes žmonės neskatinami dalyvauti kuriant ir teikiant paslaugas, o tik jomis naudojasi; nėra skatinamas atsakomybės jausmas vienas kitam; skirtingų interesų nepripažinimas ir negebėjimas jų derinti bendruomenėje; teisinio švietimo vertybių ir normų nesuderinamumas; tarpusavio ir bendradarbiavimo poreikis labai menkas.

Socialinio konstruktyvizmo idėjos yra paremtos specifinėmis prielaidomis apie realybę, žinias, išmokimą. Norint suprasti ir vartoti šiuos mąstymo modelius, kurie turi labai tvirtas socialinio konstruktyvizmo perspektyvas, svarbu žinoti prielaidas, sudarančias teisinio visuomenės švietimo pagrindą. *Realybė*: socialinio konstruktyvizmo atstovai tiki, jog realybė konstruojama per aktyvią

žmonių veiklą. Visuomenės nariai kartu formuoja teisinio švietimo nuostatas (A. Kukla, 2000). Šios teorijos šalininkai teigia, kad realybė nėra atrandama ir nėra svaresnė už socialinius išradimus. *Žinios*: pasak socialinio konstruktyvizmo teoretikų, žinios, išmanymas yra žmonių produktas, sukurtas socialiai (P. Ernest, 1999; M. Gredler, 1997). Individai kuria prasmes tarpusavio sąveikos metu ir veikiami aplinkos, kurioje gyvena. *Išmokimas*: suprantąs kaip socialinis procesas, kuris negali vykti vien individualiai ar vien per pasyvią elgesio raidą (M. McMahon, 1997). Reikšmingas išmokimas įvyksta, kada individai yra užimti socialine veikla.

Individas negimsta visuomenės nariu. Jis gimsta turėdamas polinkį į socialumą ir tampa visuomenės nariu, socializuojasi. Todėl kiekvienas individas savo gyvenime tam tikru laiku pradeda dalyvauti mokydamasis visuomeniškai veikti, disponuoti savo teisėmis ir pareigomis. Čia mokymąsi suprantame plačiai kaip subjekto socialinės elgsenos keitimąsi, žmogiškojo ir socialinio kapitalo kokybės formavimąsi. Sąvokos „socialinis kapitalas“ vartojimo tradicija siejama su J. Colemano, P. Bourdieu, R. Putnamo (cit. J. Coleman, 2005) vardais. R. Putnamas yra vienas iš tų autorių, kurie mano ir vertina socialinio kapitalo reikšmę įvairiomis visuomeninio gyvenimo sritimis. Jo teigimu: „Politiniam stabilumui, valdymo veiksmingumui socialinis kapitalas gali būti netgi svarbesnis už fizinį ir žmogiškąjį kapitalą (J. Coleman, 2005, p. 241).

Žmogiškasis kapitalas – tai visų gebėjimų visuma, kuria disponuoja individas ir kuri yra išteklius kuriant socialines gėrybes. Deja, tokiais atvejais dažniausiai turima galvoje privačios gėrybės ir nekalbama apie žmogiškąjį kapitalą kaip veiksnį, išteklių kuriant viešąsias gėrybes. Visi autoriai pripažįsta, kad žmogiškasis kapitalas yra investicijų į žmogų rezultatas. Investuoja į žmogiškus gebėjimus pirmiausia pats individas, tačiau investuotojai gali būti ir valstybė, nevyriausybinė organizacija ir pan. Švietimas, mokymas, konsultavimas – dažniausiai minimos tokio investavimo formos. Perspektyvus yra kompleksinis socialinio ir žmogiškojo kapitalų vertinimas, nes, pavyzdžiui, viena vertus, geras socialinis kapitalas (teisinis švietimas), kurio sąlygomis veikia individas, yra geros kokybės žmogiškojo kapitalo, formavimosi prielaida. Ir atvirkščiai. Taip sakant būtina turėti omenyje, kad socialinis kapitalas, būdamas holistinė, su bendrumu susijusi teisinio švietimo kategorija, yra įvairus – šeimos, valstybės ir kt. lygio. Taigi socializacija, teisinis švietimas, socialinis ir žmogiškasis kapitalas yra glaudžiai susiję.

Holistinė paradigma suteikia galimybę socializaciją pateikti kaip hierarchinį procesą. Kaip hierarchinis pagal šią paradigmą suvokiamas ir pats socialumas, visuomeniškumas. Individas priklauso daugeliui grupinių, kolektyvinių darinių (šeimai, valstybei, grupei ir t.t.). Tie dariniai priklauso skirtingiems visuomeninės tikrovės lygmenims, pakopoms. Veikdamas juose individas perima jų (teisinę) kultūrą ir taip socializuojasi perimdamas iš jų vertybes. Dalis žmonių patiria ne tik šeimos,

bendruomeninę, bet ir globalią socializaciją. Dabar, nors ir yra daug trikdžių, formuojasi aukščiausias, globalus, teisinės kultūros lygis – globalios teisinės vertybės, požiūriai, normos, taisyklės. Kitaip sakant, atsiranda specifinė teisinės kultūros terpė, kurioje formuojasi žmonių asmenybės savybės. Jeigu veikiant šiai aplinkai vis daugiau žmonių ima save laikyti savo šalies piliečiais, jeigu tie žmonės dalyvauja kuriant teisinės valstybės globalią kultūrą, vadinasi yra pagrindas kalbėti apie globalų socialumą, teisinio švietimo modeliavimą. Subjektai socializuodamiesi išmoksta veikti politiškai, teisiškai. Kitaip sakant, ir mokosi veikti politinėje, ekonominėje, teisinėje ir kitoje aplinkoje. Daugiaaspektė, daugiadimensė yra visos (visuomeninių) subjektų hierarchijos teisinio švietimo forma, besifokusuojanti į individą ir jo socializaciją. Toks socialinis konstravimas sudaro pagrindą atsirasti problemoms. Naujos visuomenės iškeliamos idėjos, tikslai, vertybės lemia naują socialinio konstravimo kūrimąsi. Šio proceso metu žmogus kuria tikrovę ir kartu kuria ir pats save.

Taigi Lietuvoje kuriasi vis daugiau bendruomenių, todėl galima daryti prielaidą, kad jos susiformuoja skatinamos aiškaus, konkretaus intereso. Vienas svarbiausių bendruomenės vaidmenų yra individo socialinės kompetencijos ugdymas. Socialinio konstruktyvizmo idėjos yra paremtos specifinėmis prielaidomis apie realybę, žinias, išmokimą. Norint suprasti ir vartoti šiuos mąstymo modelius, kurie turi labai tvirtas socialinio konstruktyvizmo perspektyvas, svarbu žinoti prielaidas, sudarančias teisinio visuomenės švietimo pagrindą. Teisinis švietimas turi būti organizuotas taip, kad kiekvienas galėtų pats perduoti savo žinias, o mainais gauti žinių iš artimos aplinkos.

3.1.3. Bendruomenės kaip „galinčios“ institucijos veiklos strategija

Žmogus, gyvendamas visuomenėje, perima jos patirtį, žmonijos kultūrą ir tampa visuomenės nariu. Kartu visuomenė tarsi globoja savo narį, sudarydama palankias sąlygas jam vystytis, tobulėti. Pačiam individui tiesiogiai dalyvaujant visuomenėje, bendraujant su kitais asmenimis vyksta socializavimas (V. Baršauskienė, I. Leliūgienė, 2001).

Bendruomenė – tai organizuotas politinis ar socialinis darinys; toje pat vietoje gyvenančių žmonių grupė ar kitokios ypatybės vienijamų žmonių grupė (C. Sutton, 1999). Siekiant, kad visuomenės atstovai dalyvautų šalies valdymo, pertvarkos procesuose, skatintų demokratišką vystymąsi, turėtų galimybę išsakyti savo nuomonę ir pasiūlymus vietos ar centrinės valdžios institucijoms, labai svarbu, kad žmonės jungtųsi bendrai veiklai, disponuotų savo teisėmis. Bendruomenių veiklos tikslas yra skatinti gyventojus, kad šie stengtųsi pagerinti savo gyvenimo sąlygas, skatinti jų saviugdą ir kultūrinę saviraišką.

C. Sutton (1999) teigimu, bendruomenės apibūdinamos kaip socialinės sistemos, turinčios savo struktūras bei funkcijas: produkto kūrimą, vartojimą, socializaciją, socialinę kontrolę, socialinį dalyvavimą, tarpusavio pagalbą. Tai, kaip bendruomenė veikia, kokių rezultatų ji gali pasiekti, priklauso nuo pačios bendruomenės narių iniciatyvos. Galima skirti du neoficialius bendruomenių tipus (valdymo strategijas) – tai aktyvios („galinčios“) ir pasyvios („laukiančios“) bendruomenės. Pirmosios pačios imasi iniciatyvos, ieškodamos pagalbos iš kitų. Tuo tarpu antrosios laukia aplinkinių palaikymo, tikisi, kad jų problemas išspręs kiti. Ko reikia, kad bendruomenė tinkamai funkcionuotų, produktyviai dirbtų ir pasiektų efektyvių rezultatų?

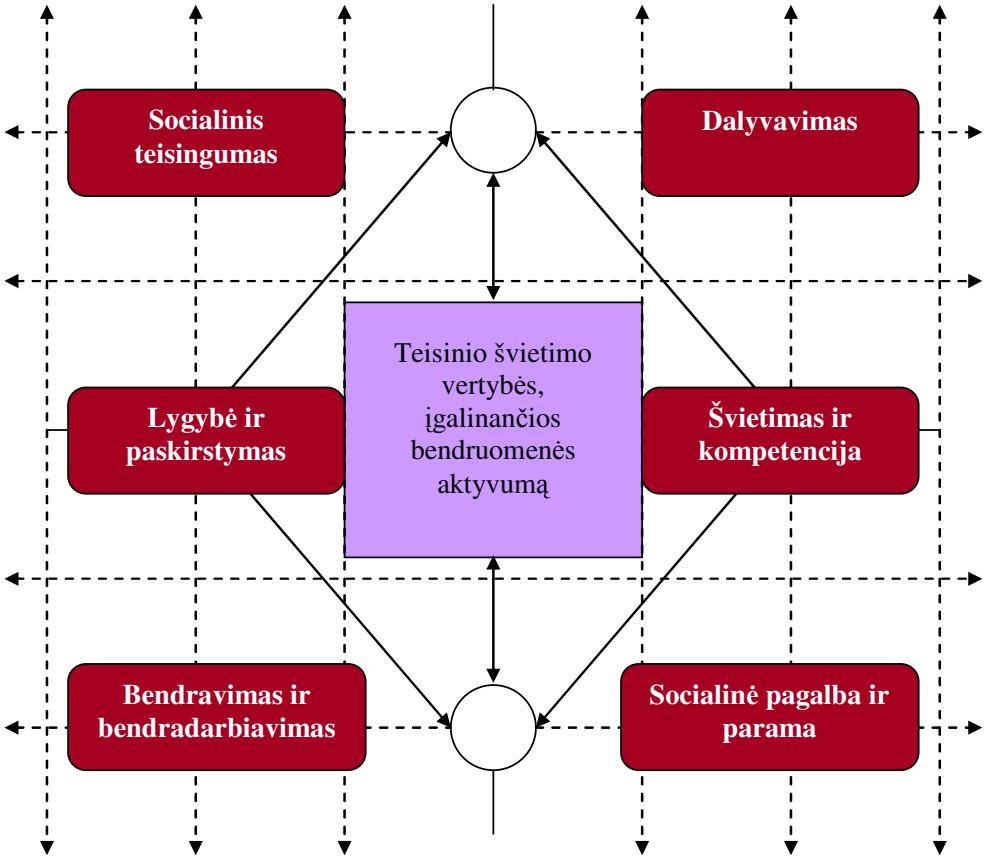

6 pav. Bendruomenės kaip „galinčios“ institucijos vertybių sistema

Užsienio patirtis rodo, kad bendruomenė turi turėti tam tikrą įgalinančią ją kompetenciją. Kompetencija teisės, politikos, socialinių mokslų srityje kuria tvirtos bendruomenės pagrindus. Išskiriamos vertybės, kuriomis turi vadovautis bendruomenė (6 pav.): *socialinis teisingumas* – pagrindinių žmogaus teisių ir poreikių užtikrinimas kiekvienam bendruomenės nariui; *dalyvavimas* –

bendruomenės žmonės turi dalyvauti sprendžiant jiems aktualias problemas ir priimant svarbius sprendimus; *lygybė ir paskirstymas* – galios ir galimybės paskirstytos visiems bendruomenės nariams; *mokymasis, švietimas ir kompetencija* – tai žinių ir įgūdžių, kuriuos naudoja žmonės spręsdami įvairias socialines, ekonomines problemas, pripažinimas ir įvertinimas; *bendravimas ir bendradarbiavimas* – geranoriškas bendravimas su aplinkiniais, kitomis organizacijomis; *socialinė pagalba ir parama* – jų užtikrinimas tiems, kuriems labiausiai to reikia (Bendruomenės plėtra: praktinis vadovas, 2004).

Taigi norint, kad bendruomenė būtų „galinti" institucija, atliktų savo funkcijas ir tenkintų žmonių poreikius, reikia išlaikyti savo autonomiškumą, surasti galimybių ir pastangų išspręsti susidariusias problemas, ji turi būti aktyviai bendradarbiaujanti su kitomis organizacijomis, institucijomis, jos nariai privalo turėti įvairių įsipareigojimų ir būti atsakingi, bendruomenė turi būti vieninga, o jos nariai lygiaverčiai; reikalingi socialiniai ir žmogiškieji ištekliai.

3.1.4. Tautinių mažumų ugdymosi galimybės

Tautinę mažumą galima apibrėžti, kaip asmenų bendriją, kuri gyvena konkrečioje valstybėje arba tam tikroje teritorijoje, bei priklausančią atitinkamai rasei, kuri išpažįsta atitinkamą religiją ir kalba viena kalba. Taigi tarpusavyje šios grupės narius sieja rasė, religija, kalba ir tradicijos. Taip pat juos sieja solidarumo jausmas tam, kad jie palaikytų tradicijas, įvairias apeigas, bei užtikrintų savo vaikų mokymą ir auklėjimą atsižvelgiant į savo rasę ir prireikus galėtų teikti tarpusavio pagalbą.

Lietuva, kaip ir daugelis demokratinių šalių suinteresuota, kad visi tautinių mažumų mokyklas lankantys mokiniai įgytų gerą išsilavinimą, kad socializuotųsi ir taptų aktyviais piliečiais, savo šalies patriotais. Todėl ir Lietuvos valstybės nacionalinė politika yra formuojama taip, kad padėtų tautinėms mažumoms išlaikyti savo tautinį tapatumą, bei leistų sėkmingai integruotis į ekonominį ir kultūrinį šalies gyvenimą (I. Zaleskienė, N. Antonceva, 2007, p. 7).

Ilgalaikėje pilietinio ir tautinio ugdymo programoje (Žin., 2006, Nr. 102-3939) akcentuojama, kad reformuojant švietimo sistemą, pilietiniam ir tautiniam ugdymui bendrojo lavinimo mokyklose nuolat buvo skiriamas dėmesys. Lietuvos mokykloje sudaromos sąlygos pilietinei ir tautinei savimonei ugdyti. Vadinasi mokiniai įgyja žinių apie šių dienų pilietinę visuomenę, demokratinę valstybę, asmens dalyvavimo tautos gyvenime būdus ir galimybes, bei susipažįsta su kultūrine savo tautos patirtimi. *Taigi Lietuvos mokyklose yra sudaromos palankios tautinių mažumų ugdymo/si galimybės.*

R. Motuzo (2005) teigimu, tautinis ir patriotinis ugdymas mokyklose vyksta ir dabar, kai kuriuose ugdymo įstaigose itin patraukliomis jaunimui formomis, tačiau matome, kad to šiandien

nepakanka. Tikimasi, kad parengta ilgalaikė pilietinio ir tautinio ugdymo programa, bei numatytas priemonių finansavimas iš valstybės biudžeto leis pilietinį ir ypač tautinį ugdymą mokyklose padaryti kryptingesnį, patrauklesnį, bei bus parūpinta naujų tokio ugdymo šaltinių.

Kiekvieno individo ir jo gimtosios kultūros sąveika sudaro tautinio ugdymo pagrindą mokykloje. Todėl mokykla turėtų orientuotis į visuotines vertybes, partnerišką bendravimą su įvairiomis kultūromis, pagrįstai gilinant nacionalinį orumą, bei savigarbą. Reikėtų į žmogų žiūrėti kaip į absoliučią vertybę, puoselėti jo psichinę, fizinę prigimtį, siekiant padėti įgyti tvirtus dorovės pagrindus, bei ugdyti žmogaus pilietiškumą. Tai turėtų padėti tautinei mažumai suprasti savo pareigas ir teises visuomenėje, bei valstybėje. Jie galėtų laisvai įsijungti į krašto kultūrinę, visuomeninę, bei politinę veiklą, vadovaujantis aukščiausiais žmogiškumo kriterijais. *Tokiu būdu, tautinėms mažumoms būtų sudaryta galimybė ugdyti ir atnaujinti bendruosius gebėjimus, kurie reikalingi sėkmingam darbui, mokymuisi, profesiniam pasirengimui ir gyvenimui.*

N. Kasatkina (1998) teigia, kad sukurtos palankios sąlygos mažumoms integruotis į daugumos visuomenę yra rimtas valstybės stabilumo ir jos piliečių lojalumo garantas. Kadangi tokiu būdu tautinės mažumos galėtų lengviau įsitvirtinti visuomenėje ir tikėtina, kad tai įtakotų jų pačių saugumo ir pasitikėjimo savimi, valstybe jausmą. Taigi reikėtų propaguoti tautinių mažumų integraciją į šalies gyvenimą. Turėtų būti kuriamos geros sąlygos mažumų integracijai, kurios būtų priimtinos įvairių tautų kultūrų žmonėms. *Taip valstybė išsaugotu savo tapatumą ir stabilumą prieš valstybės gyventojus, bei suteiktų šalies piliečių bendradarbiavimo prielaidą, kuri padėtų sėkmingam tautinių mažumų ugdymuisi stiprioje ir stabilioje valstybėje.*

Tautinių mažumų ugdymo/si aplinkai taip pat svarbus tėvų įsitraukimas į mokyklos veiklą. Kadangi tėvai gali padėti savo vaikams išsiugdyti, įgyti pasitikėjimo savimi, bei skiepyti pareigos ir atsakomybės jausmą. Tautinių mažumų mokinių tėvai dalyvaudami mokyklos veikloje galėtų būti mokomi, kaip elgtis su vaikų, kad būtų sudarytos visos įmanomos vaiko ugdymuisi palankios sąlygos. Pvz. tėvai turėtų žinoti, kad svarbu mokėti vaiką suprasti ir palaikyti, kadangi tai leidžia vaikui jaustis saugiau. Bebėjo tėvai gali skirtingai elgtis ir auklėti vaikus, bet reikėtų leisti vaikams elgtis savarankiškai ir patiems patirti savo elgesio pasekmes. Taigi tautinių mažumų tėvų įsitraukimas į mokyklos veiklą padėtų gauti praktinių patarimų dėl jų teigiamos įtakos vaikams. *Tai padėtų sudaryti tamprų ryšį tarp mokyklos ir tėvų, kuris galėtų įtakoti tautinių mažumų prieinamas ugdymo/si galimybes.*

S. Redding (2000) nuomone, yra galimos klaidos ir problemos, kurios gali trukdyti tikėtis sklandžių tautinių mažumų santykių, bei sėkmingo tėvų įtraukimo į mokyklos veiklą. Pvz. pedagogų pasirengimo stoka, jie nemoka tautinių mažumų vaikų tėvų sutelkti taip, kad jų įsitraukimas teigiamai

įtakotų ugdymo procesą. Taip pat nesugebėjimas tiksliai planuoti laiką. Dėl užimtumo tėvai dažnai negali susitikti tokiu laiku, kuris yra patogus mokytojui. Taigi per siaurai yra suprantamas tėvų įtraukimas, apsiribojama nuostata, kad įsitraukimas tai tiesiog susirinkimų ar mokyklos renginių lankymas. Todėl siekiant išlaikyti gerus klasės bendruomenės santykius, kurie padėtų tautinių mažumų ugdymuisi, reikėtų vengti išvardintų nesklandumų, o jeigu jie iškyla, mokytojas privalo numatyti tinkamas priemones ir pasistengti kuo greičiau pašalinti šias kliūtis.

Tautinių mažumų ugdymas turėtų būti grindžiamas tokiu turiniu, kuris leistų asmenybei visapusiškai išsiskleisti, išsiugdyti vertybines nuostatas, įgūdžius, įgyti tokias žinias, kurios yra būtinos prasmingai veiklai šeimoje ir visuomenėje. Ugdymo turinys ir procesas turėtų derinti fizinį, psichinį ir sociokultūrinį individo puoselėjimą, ugdant žinias, vertybes, bei įgūdžius. *Tautinių mažumų atstovai taip pat turėtų būti supažindinami su teisiniais šalies principais. Kadangi, būdami teisiškai išprusę, jie galėtų dalyvauti sprendžiant valstybės teisinius klausimus. Tai sudarytų prielaidą visapusiškai tautinių mažumų ugdymo/si galimybei.*

A. Petrausko (2002) nuomone, tautinių mažumų padėtis vienoje ar kitoje šalyje yra svarbus rodiklis, parodantis demokratijos, kultūros lygį. Tautinių mažumų teisių apsauga padeda palaikyti politinį stabilumą valstybėje, kurti pilietinę visuomenę, išvengti konfliktų, įtampos. Tautinėms mažumoms svarbu išsaugoti savo gimtąją kalbą, puoselėti kultūrą, tradicijas, papročius, bei išpažinti savo religiją. Vadinasi pasiekti šių tikslų tautinėms mažumoms turėtų padėti valstybė, kadangi reikalinga materialinė bazė, finansai, atitinkamų sričių specialistai. Taigi tautinių mažumų padėtis, kaip ir kiekvieno žmogaus teisės nėra tik atskiros šalies vidaus reikalas. *Todėl svarbu garantuoti tautinių mažumų teises, tenkinti jų teisėtus poreikius ir interesus, bei sudaryti palankias sąlygas jų ugdymuisi.*

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (Žin., 2006, Nr. 63-2853, 30 str.) įtvirtina teisę mokytis valstybine ir gimtąja kalba. Kiekvienam Lietuvos Respublikos piliečiui ir užsieniečiui, turinčiam teisę nuolat gyventi ar laikinai apsigyventi Lietuvos Respublikoje, garantuojamas mokymas valstybine lietuvių kalba ir valstybės lietuvių kalbos mokymasis. Bendrojo lavinimo ir neformaliojo švietimo mokykloje, kurios veiklos nuostatuose, atsižvelgiant į tėvų, bei mokinių pageidavimą, įteisintas mokymas tautinės mažumos kalba, bei tautinės mažumos kultūros puoselėjimas, ugdymo procesas vykdomas arba kai kurie dalykai mokomi tautinės mažumos kalba. Tokiose mokyklose valstybinės lietuvių kalbos dalykas yra sudėtinė ugdymo programos dalis.

Valstybės švietimo strategijos 2003 – 2012 m. gairėse (Žin., 2003, Nr. 71-3216) nurodoma, kad švietimo turinyje ypatingas dėmesys yra skiriamas asmens patriotizmui, pilietiniam, kultūriniam ir tautiniam tapatumui ugdyti. Vadinasi siekiama, kad būtų gerbiamas ir priimtinai suprantamas tautinis

identitetas. Tai pozityvus rodiklis kiekvienam valstybės piliečiui, kuris padėtų suprasti ir gerbti tautinės mažumos atstovą.

Bendroji pilietinio ugdymo programa (Žin., 2004, Nr. 108-4058) reglamentuoja, kad Lietuvos bendrojo lavinimo mokykla siekia ugdyti sąmoningus piliečius, suprantančius savo teises ir pareigas, gebančius konstruktyviai dalyvauti nuolat kintančios visuomenės gyvenime. Mokykla, kaip ugdymo institucija padeda įsisamoninti, kad demokratijos kūrimas šeimoje, tautoje, bendruomenėje, valstybėje, bei pasaulyje – tai asmeninė kiekvieno iš mūsų rimta užduotis, rūpestis ir atsakomybė. Mokiniams taip pat yra puoselėjama tautinė savigarba, bei pagarba pagrindinėms demokratinėms vertybėms. Demokratinės vertybės apima žmogaus orumą, laisvę, lygybę, teisingumą, teisėtumą, toleranciją ir solidarumą. Taigi mokykloje būtina sudaryti sąlygas mokiniams ugdytis vidinį poreikį aktyviai veikti, ugdytis gebėjimą analizuoti kultūrinę, etninę, politinę, socialinę įvairovę. *Mokykla turi sudaryti palankias tautinių mažumų ugdymosi galimybes, bei ieškoti taikaus dėl tautinių mažumų galinčių kilti konfliktų sprendimo būdų.*

Teoriškai mokykla rūpinasi tautinio tapatumo išsaugojimu, tautos kultūra ir jos istoriniu tęstinumu. Praktiškai tam turi būti sudarytas tinkamas mokyklos klimatas, kurį sieja ypatingi mokyklos bendruomenės narių santykių įvairovė. Todėl svarbus mokytojo vaidmuo, bei tarpusavio santykiai su mokyklos aplinka. *Mokytojas kartu su mokykla turėtų sudaryti prielaidą tautinių mažumų ugdymuisi. Jis turėtų skatinti tautinių mažumų bendradarbiavimą, kuriant ugdymuisi palankią aplinką, pasirenkant tinkamas ugdymo priemones ir būdus.*

Siekiant tautinių mažumų ugdymo/si galimybių, reikia tobulinti Lietuvos ir užsienio lietuvių pilietinio ir tautinio ugdymosi sistemą, stiprinti demokratinę mokyklų kultūrą, didinti visuomeninį ir politinį žmonių aktyvumą, bei gerinti mokytojų kompetenciją pilietinio ir tautinio ugdymo srityse. Tai padėtų įtraukti jaunimą į politinę veiklą, būtų sukurtos geresnės sąlygos tautiniam ugdymuisi, pagerėtų sąlygos užsienio lietuvių tapatumui ugdytis, bei *sustiprėtų visuomenės teisinis išprusimas.* Būtent ilgalaikė pilietinio ir tautinio ugdymo programa (Žin., 2006, Nr. 102-3939) propaguoja siekti remiantis šiuolaikinėmis švietimo, kultūros, mokslo ir žiniasklaidos galimybėmis sukurti palankias sąlygas Lietuvos (tarp jų ir užsienio lietuvių) vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų pilietiniam ir tautiniam ugdymuisi, visuomenės pilietinei ir tautinei raiškai, aktyviam pilietiniam dalyvavimui, taip pat stiprinti socialinę partnerystę, tautinį ir pilietinį solidarumą.

Lietuva yra ratifikavusi svarbiausius Europos Tarybos dokumentus, kurie yra skirti tautinių mažumų teisių apsaugai. Pvz. Europos Tarybos tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija (Žin., 2000, Nr. 20-497) yra vienas svarbiausių dokumentų, kuris užtikrina švietimo galimybes tautinių mažumų atstovams. Konvencijos 12 straipsnyje teigiama, kad šalys įsipareigoja sudaryti vienodas

galimybes tautinėms mažumoms priklausantiems asmenims įgyti visų lygių išsilavinimą. Prireikus šalys imasi priemonių švietimo ir mokslinių tyrimų srityse informacijai apie savo tautinių mažumų ir daugumos kultūrą, istoriją, kalbą, bei religiją skleisti. Taip pat šalys sudaro reikiamas sąlygas mokytojams rengti ir naudotis vadovėliais, bei sukuria sąlygas ryšiams tarp skirtingų bendruomenių studentų ir mokytojų palaikyti.

Laikantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos (Žin., 1992, Nr. 33-1014), įstatymų ir kitų teisės aktų (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (Žin., 2006, Nr. 63-2853), Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija (Žin., 2000, Nr. 20-497), Valstybės švietimo strategijos gairės 2003 – 2012 (Žin., 2003, Nr. 71-3216)), *Lietuvos tautinėms mažumoms yra suteiktos plačios kalbos vartojimo, švietimo, kultūros teisės ir laisvės.* Pvz. Teisė kurti ir išlaikyti savo organizacijas, teisė į informacijos, religijos ir tikėjimo laisves, teisė į kultūrinius ryšius su kitais visuomenės nariais ir tautiečiais už valstybės ribų. Taip pat teisė į politinį atstovavimą, teisė užimti valstybines pareigas, bei įtvirtinti konkretūs valstybės įsipareigojimai saugant tautinių mažumų teises. Taigi galima teigti, kad Lietuvoje nemažai padaryta užtikrinant tautinių mažumų teises. Tai padeda stiprinti Lietuvoje gyvenančių tautų santarvę, savitarpio supratimą ir pagarbą. *Tautinės mažumos gali dalyvauti visuomeniniame gyvenime, kartu sprendžiant savo ugdymo/si galimybes, siekiant užsibrėžtų ugdymosi tikslų.*

Kiekviena tautinė mažuma skiriasi savitomis objektyviomis savybėmis – kalba, kultūra, religija, etnine kilme. Tai atskleidžia tautinėms mažumoms priklausančių asmenų savitumą, jų tautinį identitetą (A. Račkauskaitė, 2010, p. 306). Todėl tautinėms mažumoms priklausantiems asmenims turėtų būti užtikrintos ne tik pagrindinės žmogaus teisės, bet ir specialios teisės, kurios pripažįsta šių asmenų identitetą, bei jį saugo. Vadinasi žmonėms turėtų būti garantuojama visapusiška apsauga. *Šiuo atveju taip pat svarbus pačių tautinių mažumų teisinis išmokymas.* Jie turėtų žinoti ir laikytis valstybės įstatymų, nepažeidžiant kitų teisių. *Atsiranda poreikis tautines mažumas supažindinti su pagrindinėmis teisinėmis žiniomis. Vadinasi tautinėms mažumoms reikėtų sudaryti ir teisinio švietimo ugdymo/si galimybes.* Kadangi jie, kaip ir visi valstybės piliečiai privalo žinoti Lietuvos Respublikos Konstituciją, kaip aukščiausią teisinę galią turintį valstybės dokumentą. Taip pat vadovaudamiesi šiuo dokumentu visi šalies atstovai, nepriklausomai nuo tautybės, bet kokiu atveju privalo atsakyti už savo padaromus veiksmus.

G. Alfredsono (2005) teigimu, tautinių mažumų apsauga turi būti teikiama pritaikius vienos kartos kriterijų, kai šių asmenų vaikai baigia mokyklą. Tai rodo mažumos integracijos laipsnį visuomenėje. Taigi tautinių mažumų apsauga turi būti garantuojama asmenims, kurie konkrečioje valstybėje išgyveno tam tikrą laiko tarpą, nes imigrantų pabėgėlių, asmenų be pilietybės ir kitų užsieniečių teises gina kiti tarptautiniai dokumentai. Vadinasi apsauga tautinėms mažumoms turi būti

garantuojama, atsižvelgiant į jų išgyventą laiko tarpą konkrečioje valstybėje. Tai pozityvus rodiklis valstybei, kuri siekia apginti tautinių mažumų teises. Kadangi pabėgėliams, imigrantams yra taikomi kiti įstatymai, tai jų apsaugą garantuojama pagal kitus kriterijus. Taigi svarbu atskirti tautinių mažumų asmenis nuo pabėgėlių, imigrantų, asmenų be pilietybės. Kadangi jiems yra taikomos skirtingos buvimo šalyje sąlygos.

E. Gelumbausko (2004) teigimu, viena iš prioritetinių Lietuvos užduočių – gilinti supratimą, pasitikėjimą ir nenutrūkstamą kultūrinį dialogą tarp lietuvių ir Lietuvos tautinių mažumų atstovų. Vadinasi reikia ugdyti palankų požiūrį į Lietuvos istoriją, bei jos kultūrinį paveldą, kuris skatintų pagarbą kultūrų įvairovei ir pabrėžtų įvairių religijų, etninių grupių, bei idėjų teigiamą tarpusavio įtaką Lietuvos istorijos raidoje. Tai sudarytų prielaidą lietuviams ir Lietuvos tautinei mažumai kartu bendradarbiaujant, pažinti Lietuvos istorijos paveldą. Tokiu būdu būtų puoselėjama pagarba šalies tradicijoms, teisinės valstybės vertybėms. Taip pat pagarba žmogui ir visai tautai. Kadangi žmogus negerbdamas savęs, savo kultūros, savo tautos, nesugebės pažinti, vertinti ir gerbti kitų tautų kultūros, papročių ir tradicijų. Todėl svarbu domėtis savo gimtojo krašto miesto istorija, tradicijomis, šiuolaikinio gyvenimo realijomis.

Siekiant sudaryti tautinių mažumų mokymuisi priimtinas ugdymo/si galimybes, reikėtų inicijuoti ir remti mokyklų bendruomenių kuriamus ir įgyvendinamus pilietinio ir tautinio ugdymo projektus. Sukurti reikalingų mokymosi šaltinių, vaizdinių priemonių, mokyklas aprūpinti valstybine ir tautine simbolika. Šios priemonės padėtų tautinių mažumų ugdymui tapti kryptingesniu, nuoseklesniu ir patrauklesniu. Todėl svarbu teisingai teikti mokymosi turinį tautinių mažumų ugdymui.

Atsižvelgiant į tautinių mažumų jaunimo poreikius, reikia stengtis vaikų grupėms sudaryti sąlygas kartu mokytis ir gimtosios kalbos, savo tautos istorijos, bei kultūros. Taip pat reikėtų suteikti galimybę lietuvių kalbos mokytis, kaip negimtosios valstybinės kalbos, bet mokytis jos intensyviai ir papildomai. *Taigi reikia gerinti sąlygas mokytis ir studijuoti tautinių mažumų vaikams* tam, kad jie be baimės jausmo galėtų išsakyti savo nuomonę. Tai užtikrintų žmogaus teisių apsaugą, diskriminacijos nebuvimą, toleranciją, pagarbą įvairovei.

Taigi nepriklausomai nuo žmonių tautybės, turėtų būti sudarytos visiems valstybės piliečiams lygios politinės, ekonominės ir socialinės teisės, bei laisvės. Tokiu būdu tautinėms mažumoms priklausantys asmenys galėtų veiksmingai dalyvauti kultūriniame, visuomeniniame ir politiniame gyvenime. *Turėtų būti sukuriamos realios galimybės efektyviai ugdytis įvairių gebėjimų, religijos ir įsitikinimų vaikams. Mokymosi sistema turėtų būti prieinama kiekvienos tautos atstovų piliečiui. Tai sudarytų tautinių mažumų ugdymo/si galimybės patenkinimo prielaidą.*

3.1.5. Nevyriausybinių organizacijų veiklos teisinis pagrindas – teisinio švietimo sistemos elementas

Nevyriausybinė organizacija tai laisva valia įkurta demokratinė organizacija, kuri tarnauja visuomenės ar jos grupių labui, nesiekia pelno ar tiesioginio dalyvavimo valstybės valdyme. Taip pat nevyriausybinės organizacijos yra vadinamos ,,trečiojo sektoriaus‘‘ organizacijos, susijusios su skurdo mažinimu, žmogaus teisėmis ir aplinkosaugos dalykais (D. Lewis, 2007, p. 233). Pastaruoju metu gana plačiai vartojamas ,,trečiojo sektoriaus‘‘ terminas, kuris remiasi organizacijų suskirstymo į tris sektorius. Pirmasis valdžia, savivalda, bei jų institucijos, antrasis privataus verslo subjektai ir trečiasis nevyriausybinės organizacijos. Taigi nevyriausybinės organizacijos priklauso trečiojo sektoriaus organizacijoms. Lietuvoje yra žinomi kelių tipų nevyriausybinės organizacijos. Pvz. profesinės sąjungos, asociacijos, visuomeninės organizacijos, paramos ir labdaros fondai, religinės organizacijos, bei daugelis viešųjų įstaigų.

Lietuvos Respublikos Visuomeninių organizacijų įstatymas (Žin., 1998, Nr. 18-400) visuomeninės organizacijos sampratą apibrėžia, kaip Lietuvos Respublikos piliečių ir (ar) užsieniečių, nuolat gyvenančių Lietuvos Respublikoje, savanoriškas susivienijimas, sudarytas bendriems narių poreikiams ir tikslams, kurie nėra priešingi Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams, tenkinti, bei įgyvendinti.

Žmonės dalyvaujantis nevyriausybinėje veikloje yra vadinami savanoriais, kadangi jie laisva valia aukoja savo laiką kitų žmonių labui. Nesitikintis už tai atlyginimo, tačiau patiriantis dvasinę naudą, kuria dalijasi su bendruomene, bei prisiima atsakomybę už savo atliekama veiklą.

Nevyriausybinių organizacijų veikla yra kolektyviniai veiksmai, kurie reikalauja telktis, derinti interesus, orientuotis į viešąsias gėrybes. Tokių organizacijų veikla yra orientuota į įvairias socialines ir kultūrines sritis: sveikatos, vaikų, jaunimo ir vyresnio amžiaus žmonių, kultūros ir meno, sporto, ekologijos, švietimo ir mokslo, lygių galimybių, žmogaus teisių apsaugos, bendruomenių telkimo ir kt. (V. Baršauskienė, E. Butkevičienė, E. Vaidelytė, 2008, p. 17). Taigi nevyriausybinės organizacijos telkia įvairių sričių mėgėjus. Todėl žmonės laisvai gali pasirinkti, kurioje srityje save realizuoti. Tai puiki galimybė išmokti bendradarbiaujant įveikti įvairias kliūtys, bei gauti papildomų žinių apie konkrečią sritį. Vadinasi nevyriausybinės organizacijos vaidina svarbų vaidmenį ne tik gerinant piliečių gyvenimo sąlygas, taip pat ir didinant užimtumą, bei skatinant ekonominį augimą.

Nevyriausybinių organizacijų veiklą reglamentuoja specifiniai, atskirą organizacijų rūšį apibrėžiantys įstatymai. Taip pat Lietuvos teisinėje sistemoje galima rasti įstatymų, reglamentuojančių

ne organizacijos rūšį, bet konkrečią organizaciją, kuri steigiama pagal įstatymą. Tokias organizacijas galima būtų vadinti pusiau valstybinėmis, kadangi įstatymas nustato, kokia būtent organizacija bus kuriama ir kokioje teritorijoje veiks. Šiuo metu, veikiančių nevyriausybinių organizacijų veiklą reglamentuoja Lietuvos Respublikos (LR) Konstitucija (Žin., 1992, Nr. 33-1014), Lietuvos Respublikos Visuomeninių organizacijų įstatymas (Žin., 1998, Nr. 18-400) , Lietuvos Respublikos Asociacijų įstatymas (Žin., 2004, Nr. 25-745), Lietuvos Respublikos Labdaros ir paramos įstatymas (Žin., 2005, Nr. 21-506), Lietuvos Respublikos Labdaros ir paramos fondų įstatymo pakeitimo įstatymas (Žin., 2004, Nr. 7-128), Lietuvos Respublikos Viešųjų įstaigų įstatymo pakeitimo įstatymas (Žin., 2004, Nr. 25-752), bei Lietuvos Respublikos Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas (Žin., 1995, Nr. 89-1985).

L. Dromantienės (2003) teigimu, valstybės institucijos Lietuvoje, kaip ir kitose šalyse, vienos negali patenkinti nuolat didėjančių, bei atsirandančių naujų žmogaus socialinių paslaugų poreikių. Todėl svarbu, sprendžiant socialines ir kitas problemas, į pagalbą pasitelkti aktyviausią visuomenės dalį – nevyriausybines organizacijas, kurios rodydamos savo iniciatyvą pirmosios nustato poreikius ir visuomenėje esančias socialines problemas, bei taiko netradicinius jų sprendimo būdus.

Kiekviena nevyriausybinė organizacija atlieka vieną ar daugiau iš šių funkcijų: paslaugų teikimą, kai savo nariams arba klientams teikiamos tokios paslaugos, kaip socialinė rūpyba, informacinės paslaugos, konsultacijos ar parama. Taip pat gali atlikti interesų atstovavimo arba aktyvaus dalyvavimo visuomeniniuose reikaluose funkcija. Viena iš svarbiausių funkcijų tai savitarpio pagalba ar pagalba sau. Tai funkcija, kuri padeda suteikti įvairių poreikių žmonėms savitarpio pagalbą, informaciją, paramą ir bendradarbiavimo galimybę.

R. Šimašiaus (2003) nuomone, nevyriausybinės organizacijos leidžia pasiekti viešais laikomus tikslus efektyviau nei tai daro valstybės institucijos. Gali padėti dorotis su rinkos trūkumų problema, bei prisideda prie infrastruktūros rinkai plėtotės palaikymo. Taigi nevyriausybinių organizacijų indėlis daromas įvairia veikla. Pradedant nuo tarpininkavimo bendraujant atskiroms visuomenės dalims su valstybės institucijomis, teisės aktų ir viešosios politikos pakeitimų propagavimu, pagalbos teikimu. Baigiant priemonių asmeniniam pasitenkinimui ir tikslams pasiekti suteikimu, bei bendrų interesų gynimu ir skatinimu.

Ne pelno siekiančios organizacijos savo veikloje suteikia galimybę plėtoti žmonių gyvenimo patirtį ir žinias. Įtakoja demokratijos plėtra, bei skatina bendruomeniškumą. Žmonės gauna naudingos patirties tarpininkaudami su tarptautinėmis organizacijomis. Dalyvavimas savanoriškoje veikloje padeda savanoriams įgyti bendrų jų veiklą reguliuojančių teisės dokumentų žinių, kurių jie privalo laikytis kasdien. Taip pat savanoriai palaipsniui mokosi valdyti savo lūkesčių sistemą, tampa

kompetentingais ir sukaupia elementarių teisinių žinių bagažą. Sukauptos teisinės žinios padeda žmogui geriau orientuotis savanoriškoje veikloje ir kasdieniniame gyvenime. Pvz. nevyriausybinių organizacijų veikloje, siekiant padėti kitiems, savanoris privalo žinoti kokia pagalba ir kaip jisai gali suteikti. Kasdieniniame gyvenime atliekant įvairius vaidmenis, savanoris taip pat turėtų žinoti teisinius dalykus. Pvz. kokios yra jo teisės ir pareigos visuomeniniame gyvenime, kokia atsakomybę jisai turi prieš valstybę, šeimą, savo draugus. *Taigi nevyriausybinė veikla padeda žmogui teisiškai sustiprėti, būti atsakingu ir pavyzdingu Lietuvos valstybės piliečiu.*

Nevyriausybinės organizacijos atlieka esminį vaidmenį užtikrinant demokratinę santvarką (M. Howard, 2002, p. 161-165). Todėl svarbu skatinti žmonių dalyvavimą nevyriausybinėje veikloje. Kadangi žemas dalyvavimo lygis, o kartu ir pilietinės visuomenės silpnumas *sudaro prielaidą ugdytis teisinio švietimo elementui. Taigi siekdami stiprios demokratinės visuomenės, reikėtų organizuoti įvairią su teisiniu švietimu susijusią veiklą, kuri padėtų stiprinti teisinių žinių įsisavinimą, bei gerintų teisinio švietimo kokybę.*

Socialinis – politinis nevyriausybinių organizacijų vaidmuo pasireiškia bent trimis būdais. Pirma, nevyriausybinės organizacijos leidžia individams išreikšti savo nuomonę. Antra, nevyriausybinės organizacijos sukuria pliuralistinę įvairovę ir toleranciją pagrįstą aplinką. Trečia, nevyriausybinės organizacijos sukuria stabilumą ir sudaro sąlygas viešpatauti teisei (R. Šimašius, 2007, p. 28). Taigi nevyriausybinės organizacijos tiksliau nei valstybinės institucijos gali reaguoti į visuomenės poreikius. Vadinasi ne pelno organizacijos gali padėti įveikti tolerancijos, stabilumo, viešosios nuomonės, bei teisės problemą. Dalyvaudami nevyriausybinėje veikloje žmonės įgyja pasitikėjimą savimi, bei pripranta viešai kalbėti kolegų akivaizdoje. Taip pat išmoksta netoleruoti aplinkinių žmonių. Ne pelno organizacijų veikla suteikia stabilumo jausmą, kai savanoriai gali jaustis tvirtai, bei reguliuoti savo vidinę būseną. Bebėjo vienas iš svarbiausių nevyriausybinių organizacijų vaidmenų tai teisės viešpatavimas. Ne pelno siekiančiose organizacijose yra teikiamos teisinės žinios apie visuomeninius santykius ne tik savo bendruomenėje, bet ir už jos ribų. *Organizacijos siekia išugdyti teisiškai stiprius nevyriausybinių organizacijų atstovus, kurie galėtų atstovauti savo, bei kitų interesus teisinių lygių. Vadinasi ne pelno organizacijos sudaro prielaidą teisinio švietimo sistemos elementui.*

Žmonės dalyvaudami nevyriausybinių organizacijų veikloje įgyja atsakomybės, savarankiškumo, iniciatyvos įgūdžių, mokosi priimti teisingus sprendimus. Vaikai yra ugdomi, kaip įgytas žinias taikyti kasdieniniame gyvenime, bei spręsti iškylančias problemas. Tokiu būdu vaikai, suaugusieji dalyvaujantis nevyriausybinių organizacijų veikloje tampa teisiškai stipriais valstybės atstovais, kurie tvirtai suvokia savo teises, pareigas, bei jų ginimo būdus. Vadinasi nevyriausybinės organizacijos

padeda asmenybei įsitvirtinti visuomenėje, surasti savo vietą ir tapti doru valstybės piliečiu. *Taigi nevyriausybinių organizacijų veikla skatina teisinį žmonių švietimą.*

Savanorių veiklą nevyriausybinėse organizacijose galima būtų traktuoti, kaip bendradarbiavimą su trečiuoju sektoriumi. Svarbu, kad šiuo atveju sutaptų organizacijos ir savanorių veiklos tikslai. Tikslai nevyriausybinėje organizacijoje yra ypač svarbūs, kadangi jie yra visos veiklos organizacijoje pagrindas (S. Frolov, 2000, p. 200-202). Todėl yra išskiriami šie svarbiausi tikslai organizacijoje: užduoties (veiklos), orientacijos (organizacijoje dirbančių asmenų kolektyviniai ir asmeniniai tikslai), bei sistemos (veržimasis išsaugoti organizaciją, kaip savarankišką vienetą). Taigi kiekvienas organizacijos narys privalo turėti tam tikrų savybių ir kompetencijų, bei užimti tam tikrą padėtį socialinėje organizacijos struktūroje.

S. Dapkienės (2006) teigimu, savanorių veikla nevyriausybinėse organizacijose suteikia jiems galimybę įgyti praktinių ir teorinių žinių. Tokiu būdu nevyriausybinės organizacijos vykdo mokinių saviugdą, tai lemia jaunų žmonių asmenybės tobulėjimą. Kadangi saviugda tai vienas svarbiausių ugdymo rezultatų, tai saviugdos galimybės nevyriausybinėse organizacijose tampa svarbios kiekvienam žmogui. Tai skatina visapusišką asmenybės ugdymąsi.

T. Rotolo, J. Wilson (2006) nuomone, nevyriausybinės organizacijos moko jaunus savanorius gyventi, spręsti problemas socialiai priimtinais būdais, asmeniškai tobulėti įgyjant naujų žinių, gyvenimo įgūdžių. Taigi toks pozityvus laisvalaikis veikiant nevyriausybinėse organizacijose padeda žmogui doroviškai tobulėti, sudaro sąlygas kūrybinėms galioms ir svarbiausiai sudaro prielaidą pilietinei iniciatyvai plėtotis. Vadinasi savanoriai gali tobulinti savo socialinius gebėjimus, bei išreikšti save patrauklioje veikloje. *Ugdyti pilietiškumą, stiprinti pilietinį ir teisinį išprusimą. Tai svarbus visos visuomenės veiksnys, kuris sudaro prielaidą teisinio švietimo tobulinimui ir teisinės sąmonės plėtimui.*

C. Johnson, A. Vanneman (2001) nuomone, savanoriškas darbas atveria jaunimui tobulėjimo galimybes. Pirma, padeda tobulinti specialiuosius sugebėjimus. Antra, suteikia asmens ugdymo ir saviugdos galimybes. Taigi dalyvaujant nevyriausybinėje veikloje jaunas žmogus užmezga socialiai vertingus santykius su bendraamžiais ir suaugusiais, organizacijos veikloje dalyvaujančiais specialistais, kurie tiesiogiai dalijasi savo patirtimi. Vadinasi žinių ir gebėjimų savanoriai įgyja praktinėje, savarankiškoje, bei tikslingoje socialinėje veikloje, bendradarbiaudami su skirtingo amžiaus, skirtingais požiūriais į gyvenimą žmonėmis. Taip jaunas žmogus gauna įvairių žinių ir idėjų, ugdo reikiamus įgūdžius, kurie reikalingi kasdieniniame gyvenime. *Tobulėja jų turimą gyvenimo patirtis, bei teisinių žinių įsisavinimas. Todėl galima teigti, kad nevyriausybinių organizacijų veikla sudaro prielaidas ateityje turėti stiprią ir teisiškai išprususią, paklusnią įstatymams visuomenę.*

Kiekvienam žmogui gali kilti klausimas kodėl apskritai kuriasi ne pelno siekiančios organizacijos, jei nevyriausybinių organizacijų veikla paremta savanorišku darbu ir jos negali gauti pelno. Kadangi Lietuva demokratinė valstybė, kurios valdymas paremtas demokratiniu principu, visos visuomenės nuomonės išraiška, bei laisvais ir demokratiniais rinkimais, atsižvelgiant į kiekvieno piliečio pasiūlymus bendruomenės nariams rūpimais valstybės klausimais. Todėl siekiant, kad visuomenės atstovai aktyviau dalyvautų šalies valdymo pertvarkos procesuose, skatintų demokratijos vystymąsi, bei turėtų galimybę išsakyti savo nuomonę ir pasiūlymus vietos ar centrinės valdžios institucijoms, yra būtina, kad žmonės jungtųsi į grupes, bendrai veiklai. Kadangi bendruomenės jungimasis į tam tikras tikslines grupes suteikia galimybę bendrai spręsti kylančias problemas tiek bendruomenės viduje, tiek atstovaujant savo interesus valdžios institucijose. Taigi nevyriausybinės organizacijos suteikia tokią galimybę tiek jaunimui, tiek senyvo amžiaus žmonėms, susiburti bendram reikalui, spręsti kylančias problemas, atstovauti savo pačių interesus įvairiose institucijose, bei tarpininkauti ir teikti abipuse pagalbą vienas kitam.

S. Buškevičiaus (2009) teigimu, nevyriausybinės organizacijos yra ta jėga, kuri gali padėti visuomenei susikalbėti. Todėl reikia pasinaudoti jų žiniomis, patirtimi, noru padėti. Svarbu sudaryti tokias sąlygas, kurios padėtų palaikyti dialogą tarp suinteresuotų pusių. Taigi reikia bendromis jėgomis ieškoti išeities, kaip palaikyti nenutrūkstamą bendradarbiavimą. Kadangi dalyvavimas nevyriausybinės organizacijos veikloje leidžia ne tik padėti kitam, bet kartu ir pačiam augti, tobulėti, realizuoti save.

D. Cymbaliuk (2009) nuomone, stipri valstybė laikosi ant trijų sektorių – valstybinio, privataus ir bendruomeninio. Kai visi jų nariai elgsis pilietiškai ir bendradarbiaus įvairiose srityse, galėsime būti tikri, kad gyvename demokratiškoje valstybėje. Tačiau kol kas tai vyksta sunkiai ir lėtai. Žmonės nenori prisiimti atsakomybės už save ir bendruomenę, kurioje gyvena, dažnai jaučiasi bejėgiai, nežinodami, kaip pakeisti situaciją. Viena iš svarbiausių ir galingiausių priemonių, galinčių padėti ugdyti pilietiškumą, bendruomeniškumą ir demokratiškumą tai *piliečių teisinis švietimas, kurį Lietuvoje vykdo įvairios institucijos, įskaitant ir nevyriausybines organizacijas.*

Taigi nevyriausybinės organizacijos tai svarbi demokratizacijos proceso dalis. Pilietinė visuomenė yra išankstinė demokratijos sąlyga. Vadinasi kuo daugiau žmonių priklauso nevyriausybinėms organizacijoms, tuo stipresnė pilietinė visuomenė. *Stipri pilietinė visuomenė įtakoja teisinės sąmonės raidą, formuoja visuomenės narių teisėtą požiūrį į gyvenimą.*

R. Čiupaila (2006) nuomone, demokratija gyvuos, jei dauguma piliečių jausis turį sąlygas ir galimybes aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime. Kadangi per nevyriausybines organizacijas piliečiai gali organizuotai atstovauti visuomenės interesams ir lūkesčiams, bei daryti įtaką priimant sprendimus. Todėl nevyriausybinės organizacijos turėtų organizuoti savo veiklą taip, kad joje

dalyvaujantis žmonės galėtų jaustis pilietiškai atsakingais visuomenės piliečiais. Taigi reikėtų ne pelno organizacijų veiklą orientuoti teisiniu pagrindu, tai padėtų sukurti teise pagrįstus visuomeninius tarpusavio žmonių santykius. *Organizacijų veikla galėtų propaguoti teisinių žinių skleidimą, kurios įtakotų teisinį savanorių išprusimą, savo teisių, bei laisvių žinojimą. Tokiu būdu nevyriausybinių organizacijų veiklos teisinis pagrindas sudarytų teisinio švietimo sistemos poreikio patenkinimo sąlygą.*

P. Baguška (2008) džiaugiasi, kad Teisingumo ministerija, vykdydama Visuomenės teisinio švietimo programą, turi galimybę bendradarbiauti ir paremti nevyriausybinių organizacijų teisinio švietimo projektus, kurie tikimasi padės Lietuvos gyventojams gauti daugiau reikalingų teisinių žinių ir konsultacijų. *Tai teigiamas rodiklis judant teisinio visuomenės išmokymo link. Kadangi teisinių žinių gavimas nevyriausybinių organizacijų veikloje sustiprintų teisinio švietimo sistemos elementą.*

Žvelgiant į nevyriausybinių organizacijų veiklą reglamentuojančius teisės aktus (Lietuvos Respublikos (LR) Konstitucija (Žin., 1992, Nr. 33-1014), LR Visuomeninių organizacijų įstatymas (Žin., 1998, Nr. 18-400), LR Asociacijų įstatymas (Žin., 2004, Nr. 25-745), LR Labdaros ir paramos įstatymas (Žin., 2005, Nr. 21-506), LR Labdaros ir paramos fondų įstatymo pakeitimo įstatymo pakeitimo įstatymas (Žin., 2004, Nr. 7-128), LR Viešųjų įstaigų įstatymo pakeitimo įstatymas (Žin., 2004, Nr. 25-752), bei LR Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas (Žin., 1995, Nr. 89-1985), galima teigti, kad nevyriausybinės organizacijos svarbios visos valstybės gyvenime, nes jos skatina demokratinius procesus, identifikuoja visuomenės problemas ir jų sprendimą. Nevyriausybinių organizacijų efektyvumas, bei jų vieta visuomenėje stipriai priklauso nuo gerai paruoštos įstatymų bazės. *Todėl išauga teisinio švietimo sukūrimo ir vystymo poreikis visoje valstybėje, kadangi nevyriausybinių organizacijų veikla reikalauja teisinio organizacijos išprusimo.* Taigi reikėtų skirti daugiau dėmesio tarpusavio bendradarbiavimui, bei ieškoti kompromisų ir rodyti iniciatyvą rengiant teisinius aktus.

Reikia užtikrinti, kad visi individai dalyvaujantis visuomeninėje veikloje dirbtų siekdami bendrų tikslų, tačiau būtina juos įtraukti į planavimo ir sprendimų priėmimo procesą tam, kad jie pajaustų nors šiek tiek valdžios savo darbe (S. McCurley, R. Lynch, 2001, p. 58). Vadinasi nevyriausybinių organizacijų veikla turėtų būti organizuojama siekiant visų organizacijos narių bendro rezultato. Taip pat turėtų būti sudaroma galimybė kiekvienam visuomeninės organizacijos atstovui pačiam organizuoti savo veiklą, tuo tarpu ir priimti svarbius su veikla susijusius sprendimus. Tai padėtų žmogui pasijusti svarbiu organizacijos nariu ir būti atsakingam už visos veiklos organizavimą, bei atlikimą. Savanoris turėtų įsivaizduoti save nevyriausybinės organizacijos veiklos vadovu. Taip pat svarbu pabrėžti, kad atliekant vadovo vaidmenį savanoris turėtų teisiškai elgtis, nepažeidžiant nevyriausybinių organizacijų veiklos reglamentuojančių teisės dokumentų. *Vadinasi galima teigti, kad vadovo vaidmuo*

visuomeninėje organizacijoje reikalauja teisinio asmens išprusimo. Taigi sudarant palankias sąlygas organizacijos atstovui pasijusti vadovu, turėtų būti sudaromos priimtinos sąlygos gauti šiai veiklai reikalingų teisinių žinių. Todėl svarbu organizuoti visuomeninę veiklą taip, kad ji būtų produktyvi ir naudinga kiekvienam šios organizacijos nariui.

Taigi nevyriausybinių organizacijų veiklos teisinis pagrindas sudaro prielaidą teisinio švietimo sistemos elementui. Kadangi atliekama su teisiniu švietimu susijusi nevyriausybinė veikla, padeda stiprinti teisinių žinių įsisavinimą, bei gerina teisinio švietimo kokybę. Tokiu būdu yra propaguojamas teisinių žinių skleidimas, kuris įtakoja teisinį savanorių išprusimą, kurie tvirtai suvokia savo teises, pareigas, bei jų ginimo būdus kasdieniniame gyvenime. Tai skatina būti atsakingais ir teisiškai stipriais Lietuvos valstybės piliečiais.

Apibendrinant galima pastebėti, kad kiekvienas individas negimsta visuomenės nariu. Jis gimsta turėdamas polinkį į socialumą ir tampa visuomenės nariu, socializuojasi. Todėl kiekvienas individas savo gyvenime tam tikru laiku pradeda dalyvauti mokydamasis visuomeniškai veikti, disponuoti savo teisėmis ir pareigomis.

3.2. Teisinio visuomenės švietimo modelio įgyvendinimo dalyvių funkcijos

3.2.1. Mokytojų darbas komandoje įtraukiant teisininkus praktikus

Demokratinėje visuomenėje kolektyvinio darbo grupės modelį keičia atviresnis, demokratiškesnis komandos modelis. Darbo grupės formavimosi į komandą proceso metu susikuria komandos vidiniai ir išoriniai santykiai, bei kokybiški nauji tarpusavio sąveikos procesai (L. Sapežinskienė, J. Guščinskienė, 2002, p. 62). Taigi tokioje komandoje žmonės tarp savęs yra lygūs ir turi teisę patys rūpintis savo reikalais. Todėl laikui bėgant komandos nariai gali pakeisti savo nusistatymą dėl visumos ir jos kiekvieno nario gerovės. Kadangi vykdant bendrą veiklą išmoksta gerbti kitus žmones, jų nuomonę, bei pažiūras į gyvenimą. Vadinasi nusistatymas pasikeis ir bus toks pat, koks yra žmogaus nusistatymas dėl paties savęs ir dėl savo gerovės. Tai pozityvus ženklas, gerinantis visuomenės tarpusavio bendravimo situaciją.

M. Dromanto (2007) teigimu, komandinis darbas, kaip reiškinys yra daugelio socialinių mokslų (žmogiškųjų išteklių vadybos, organizacijų psichologijos, edukologijos ir kitų) objektas. Kiekvienas iš šių mokslų kuria savitą požiūrį į komandinio darbo reiškinį. Pavyzdžiui, edukologija komandinį darbą aiškina, kaip kompetenciją, kuri gali būti ugdoma ir vystoma, psichologija – kaip individų sąveiką. Tačiau ne vienas iš minėtų socialinių mokslų atskirai nesukuria universalaus ir visapusiško komandinio

darbo teorinio modelio, kuris būtų tinkamas tarpdisciplininiams tyrimams vykdyti ir plėtoti žmogiškųjų išteklių valdymo praktiką.

V. Žydžiūnaitė (2003) komandos apibūdinime išskiria dvi prielaidas. Pirma, komandos sąvoka yra reikšminga situacijose, kai būtinas žmonių sutelktumas, orientuotas į konkrečios užduoties realizavimą. Antra, komandos sąvoka yra tarsi autokratinio vadovavimo stiliaus veidrodinis atspindys. Pirmoji prielaida išreiškia žmonių sutelktumo ir pasirengimo konkrečiam darbui lygį, tikslo, bei atsakomybės požiūriais. Todėl komanda yra reikšminga darbinėse situacijose. Antroji prielaida akcentuoja autokratinį vadovavimo stilių. Tai reiškia, kad vadovas problemas sprendžia pats, o savo pavaldiniams pateikia paliepimus ir įsakymus. Šioje situacijoje vyrauja darbuotojų priklausomybė nuo savo vadovo. Taigi komandos sampratą galima formuluoti ir suprasti skirtingai. Tačiau jos reikšmė visada akcentuoja darbo turinį.

T. Davenport (1999) nuomone, komandų kūrimas remiasi veikla, kuri didina komandos efektyvumą, kurdama geresnius darbo ir bendravimo santykius, ugdydama komandos narių supratimą, pasitikėjimą ir atsakomybę. Gera komanda sujungia savyje bendradarbiavimo ir konkurencijos elementus, tokiu būdu didindama organizacijos veiklos efektyvumą. *Vadinasi, mokytojų darbą komandoje įtraukiant teisininkus praktikus, galima būtų apibūdinti, kaip efektyviai veikiančią susitelkusią grupę, kurios sėkmę lemia mokytojų ir teisininkų vaidmenų pasiskirstymas, bei tarpusavio bendradarbiavimas.*

Kalbant apie komandinį darbą švietimo ir mokslo institucijose, R. Želvio (1999) teigimu, mokyklose sunkiausiai sekasi mokytis dirbti kolektyve, suvokti „žmogiškąjį tinklą‘‘ ir būti jo dalimi. Nors pati sąvoka aiški, vienas žmogus ne ką gali padaryti, tačiau šio principo įgyvendinimas švietime yra gan sudėtingas, mokyklos bendruomenių nariams išmokti bendrauti ir bendradarbiauti nelengva. Taigi šiandieninėje modernioje mokykloje yra būtina greita orientacija, lankstumas, organizuotumas ir gebėjimas išklausyti, bei išgirsti. Taip pat yra svarbus viešojo kalbėjimo, bei strateginio planavimo įgūdžiai. *Kadangi šių įgūdžių dėka, būtų galima sutelkti mokytojus ir teisininkus praktikus dirbti komandinį darbą, kuris suteiktų didesnių saviraiškos ir savirealizacijos galimybių.*

Mokytojas yra svarbiausias asmuo siekiant švietimo kokybės. Nuo mokytojų pastangų daugiau nei nuo kitų veiksnių priklauso ugdymo rezultatai (V. Kaminskienė, 2007, p. 10). Todėl mokykla turėtų orientuotis į mokymosi mokytis veiklą ir aktyvų pačių mokinių mokymąsi. *Mokytojas turėtų tapti mokymosi galimybių kūrėju, svarbiausiu ekspertu ir sprendimų priėmėju, kuris bendradarbiaudamas su teisininku praktiku pasiektų aukštų mokymosi turinio pateikimo rezultatų. Taigi mokytojui, dirbant komandoje su teisininkais, turėtų būti suteikta didesnė laisvė ir atsakomybė parinkti mokymo turinį ir*

metodus. Taip pat sudaryta galimybė realiai dalyvauti mokyklos valdyme. Tam turėtų įtakos pasikeitęs jų rengimas ir kvalifikacijos tobulinimas.

Per mokytojų rengimą ir kvalifikacijos tobulinimą, reikėtų keisti požiūrį į mokymosi mokytis formavimąsi. Mokytojas turėtų suprasti savo vaidmenį klasėje, bei įsiminti, kad aktyvus praktinis mokinių darbas grupėse gali padėti pasiekti aukštesnių mokymosi rezultatų. Vadinasi reikėtų stengtis organizuoti pamokų veiklą taip, kad mokiniams būtų įdomu ir naudinga dalyvauti ugdymosi procese, bei tai padėtų ugdytis tarpusavio bendravimo, pasitikėjimo, savarankiškumo vertybes.

Mokytojų tarpusavio bendradarbiavimas tai svarbus veiksnys, kuris skatina nenutrūkstamą mokytojų profesinės kompetencijos tobulinimą. Mokytojų darbas komandoje sudaro palankias sąlygas mokytojams tobulėti kartu ieškant veiksmingesnių vertinimo ugdymo procese būdų, bei plėsti vertinimo kaitą mokykloje. Todėl ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas mokytojų darbui, įtraukiant į jų komandą kitus specialistus. Pvz. *mokytojai bendradarbiaudami su teisininku, tobulintų savo profesinę kompetenciją nuolat mokydamiesi ir dalydamiesi turima patirtimi.* Tai skatintų tobulinti komunikacinius gebėjimus, kryptingai ieškoti informacijos, ją analizuoti, apibendrinti ir perteikti kitiems. *Taip pat mokytojai įgytų naujų žinių apie šiuolaikinį teisinio mokymo ir mokymosi supratimą. Mokytojai įvertintų teisinių žinių svarbą šiandieniniame gyvenime, bei išmoktų šias žinias pritaikyti praktikoje.*

Mokytojų darbas komandoje, įtraukiant teisininkus skatintų mokyklų tobulėjimą, gerintų tarpusavio ryšius su savivaldybių švietimo padaliniais, mokytojų švietimo centrais. Vadinasi tai pozityvi prielaidą, kuri suteikia galimybę mokytojams gerinti savo turimą kompetenciją, bei mokiniams perteikti įgytas teisines žinias ir gebėjimus. Tokiu būdu akivaizdžiai pagerėtų pažintiniai mokinių pasiekimai, atsirastų paskatų jų teigiamam požiūriui į mokymąsi. Būtų ugdomi gebėjimai mokytis, vertinti ir planuoti savo veikla, dirbti savarankiškai ir kartu su kitais. *Jaunoji karta žinotų savo teises ir pareigas ne tik mokykloje bet ir už jos ribų. Jauni žmonės būtų mokomi atsakomybės, kaip teisiškai elgtis tam tikrose gyvenimo situacijose.*

I. Beniušienės, J. Vveinhardt (2005) teigimu, komandinis darbas tai darbų atlikimas laiku, kūrybiškumas, tikslumas, kruopštumas, galutinio tikslo siekimas, dvasingumas, protas. Taigi atliekamas komandinis darbas gali teikti pasitenkinimą ir praturtinti komandos narius. Todėl svarbu skatinti komandinio darbo atsiradimą, kuris turėtų įtakos žmonių praktinių gebėjimų, bei pačios atliekamos veiklos efektyvumo užtikrinimui. Kadangi su atliekamu darbu yra susijusi socializacijos, bei draugiškų santykių plėtra, tai efektyviai veikiančios komandos dalyvavimas projekte ar kitoje veikloje, būtų sklandus ir efektyvus.

S. Robbins (2003) teigimu, organizacijos siekdamos veiksmingiau dirbti, prioritetą teikia komandiniam darbui, kaip geresniam būdui panaudoti darbuotojų gebėjimus. Kadangi komandos yra lankstesnės, greičiau ir efektyviau reaguoja į pokyčius, nei tradiciniai organizacijų dariniai ar individualus darbas. Taigi komandinis darbas gerina veiklos kokybę, darbuotojų aktyvumą, informacijos perdavimą, suteikia darbuotojams platesnių savirealizacijos galimybių, didėja jų suinteresuotumas ir pasitenkinimas darbu. *Vadinasi mokytojų darbas komandoje įtraukiant teisininkus praktikus taip pat suteikia naudingų galimybių jų darbui. Mokytojai dirbdami komandoje su teisininkais pasisemia tiek teorinių, tiek praktinių žinių teisiniais klausimais. Tokiu būdu kuriama teisiškai išprususi mokyklos bendruomenė, kurioje mokytojai ugdo savo teisines žinias, bei jas perduoda savo ugdytiniams. Tai svarbus rodiklis, siekiant atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės.*

A. Vaivadaitės, V. Ivanauskienės (2003) teigimu, komandinio darbo privalumai pasireiškia tuo, kad kiekvienas atsako už save ir už visą grupę, komandos nariai priklauso vienas nuo kito, jiems reikia vienas kito įgūdžių, žinių ir patyrimo, siekiant bendro tikslo. Svarbiausiai, kiekvienas komandos narys supranta, kad dirbdamas kartu, pasieks geresnių rezultatų ir yra įsipareigojęs dirbti komandoje. *Taigi galima teigti, kad mokytojų darbas komandoje įtraukiant teisininkus praktikus turi teigiamą įtaką Lietuvos darniam vystymuisi, stiprinant švietimo ir mokslo planavimo gebėjimus.* Kadangi efektyviai dirbančioje komandoje, kryptingai planuojant darbą, užduotis, pasidalinant jomis, būtų sudaryta galimybė siekti kokybiško ugdymo turinio pateikimo, bei leistų išvengti subjektyvumo priimant sprendimus.

K. Unsworth, A. West (2005) nuomone, komandos gali pasiekti tokį tikslą, kurį vienam atskirai dirbančiajam darbuotojui būtų sunku įgyvendinti. Kadangi kiekvienas komandos narys yra įvaldęs tam tikrus įgūdžius, turi specifinių talentų ir gali nulemti komandos darbo galimybes, pasiekti geresnį visos komandos rezultatą. Taigi galima teigti, kad komandinis darbas naudingas tuo, kad jį tinkamai atlikus, pagerėja darbingumas, informacijos perdavimas, psichologinis klimatas, veiklos kokybė. Visa tai lemia glaudus tarpusavio komandos narių ryšiai.

F. Yates (2004) nuomone, komandinio darbo reikšmė ir nauda neabejotina. Komandinis darbas sudaro sąlygas išgirsti įvairesnių nuomonių, rasti naujų idėjų. Daugiau sprendimo priėmime dalyvaujančių žmonių lemia didesnį galimų sprendimo alternatyvų skaičių. Tai didina galimybę pasirinkti optimalų sprendimo variantą. Todėl efektyvioje komandoje kiekvienas turėtų žinoti už ką yra atsakingas ir ką daro jo kolegos. *Tokiu būdu turėtų būti organizuojamas ir mokytojų darbas įtraukiant teisininkus praktikus. Kadangi komandinis darbas tai produktyviausias darbas, kuris padėtų pagrįstai*

ir kryptingai mąstyti priimant švietimo sprendimus, bei reformuoti mokyklos sistemą, supažindinant jaunimą ir mokytojus su Lietuvos teisine sistema.

Komandinis darbas populiarus daugelyje veiklos sričių. Komandos kuriamos, norint pasiekti įvairių tikslų, tačiau pagrindinis jų reikšmingumo ypatumas – įrodymai, kad komandos pasiekia geresnių rezultatų negu paskiri darbuotojai, nes kiekvienai veiklai reikia įvairių įgūdžių ir patirties (A. Gumuliauskienė, E. Taputis, 2005, p. 197). Taigi komandinis darbas tai pozityvus rodiklis siekiant įvairių veiklos sričių patenkinimo poreikį. Kadangi kiekviena veiklos sritis reikalauja skirtingo žmonių išmokymo konkrečiai veiklai atlikti. Tai sudaro prielaidą ugdytis vertybes, kuriuos padeda gerinti žmonių turimą kompetenciją, bei paskatina geresnių rezultatų įgyvendinimą visuomeniniame žmonių gyvenime. *Taip pat galima teigti, kad komandinis darbas reikalauja teisinio grupės narių išprusimo. Kadangi atliekant įvairią veiklą reikėtų žinoti savo teises ir pareigas, atsakomybes numatytoje veikloje, bei žinoti kokie įstatymai reglamentuoja atliekamos veiklos specifiką.*

D. Petružytės (2004) teigimu, komandinio darbo forma kyla iš sugebėjimo vertinti kitų asmenų kompetenciją, patirtį, išteklius, bei jų įnešamą indėlį. Taigi komandinis darbas nėra naujas dalykas. Įvairiose švietimo ir mokslo institucijose palaipsniui yra organizuojamas komandinis darbuotojų darbas, kuris padeda spręsti įvairias pilietines, socialines, švietimo problemas. *Todėl ypač svarbu skatinti mokytojų darbą komandoje įtraukiant teisininkus. Kadangi komandinio darbo metodas padėtų spręsti teisinio švietimo problemas mūsų visuomenėje. Paskatintų jaunus žmones dalyvauti teisiniame švietime, ugdant savo bendrąsias kompetencijas klasėse paskaitų metu, bei užklasinėje veikloje.* Tai padėtų visuomenės piliečiams išmokti gerbti ir vertinti kitų žmonių turimą patirtį ir žinias, tokiu būdu užtikrinant pagarbą kiekvienam aplinkiniui ir savo komandos nariui.

Lietuvoje švietimo organizacijos komandiniam darbui, bei darbuotojų kompetencijos ugdymui turėtų būti skiriama akivaizdžiai daugiau dėmesio. Didžiąją dalį savo darbo laiko mokytojai praleidžia dirbdami vieni su vaikais klasėje, todėl jų galimybės pasinaudoti komandinio darbo pranašumais yra menkos. *Taigi reikėtų ugdymo procesą organizuoti naudojant tokius ugdymo metodus, kaip projektinis darbas, disputai, mokinių darbas grupėse. Į tokią veiklą turėtų būti įtraukiami teisininkai praktikai, kurie dirbdami su mokytojų komandoje, galėtų ugdymo procesą padaryti efektyvesniu ir naudingesniu. Tokiu būdu mokiniai galėtų būti supažindinami su pagrindiniais jų teisėmis valstybėje, mokomi pagrindinių teisės principu, bei šalies įstatymu. Tai sudarytų prielaidą palankiam mokytojų ir teisininkų praktikų komandiniam darbui.*

Mokytojai dirbdami komandoje galėtų jausti didesnę savo sprendimų įtaką kitiems komandos atstovams. Darbas komandoje, sudarytų didesnes galimybes saviraiškai, negu dirbant individualiai. Pedagogai labiau pasitikėtu savimi, priimant svarbius ugdymo proceso įgyvendinimo sprendimus.

Komandinis darbas su teisininkais praktikais, suteiktų priimtinas sąlygas mokytis ir tobulėti teisinio švietimo atžvilgiu. Gautos teisinės žinios galėtų būti panaudojamos mokytojų asmeniniame gyvenime, bei integruojant jas į savo dalyko dėstymo kursą. Mokytojai galėtų įgyti praktinių patarimų, kokios teisinės žinios svarbios atitinkamam mokinių amžiui, kokias teisines žinias reikėtų propaguoti mokykloje. Vadinasi mokytojas galėtų ugdyti savo kompetenciją, teisiškai tobulėti ir skleisti turimas teisines žinias savo ugdytiniams. Tai sudarytu prielaidą mokinių teisinio švietimo ugdymuisi.

Grupinė veikla ir komandinis darbas mūsų šalies švietimo sistemoje turėtų įgyti didesnę vertę. Kadangi jų metu yra siekiama ne tik akademinių, bet ir psichologinių, socialinių, kultūrinių tikslų. Galima teigti, kad tai yra modernios švietimo ir mokslo institucijos bruožas. Tokiu būdu ugdymo procesas galėtų būti sėkmingu mokymosi rezultatu, nes mokymasis grupėse yra svarbus moksleivių ugdymosi pasiekimams, socializacijai, gebėjimui kritiškai mąstyti. *Taigi reikėtų skatinti mokytojų ir teisininkų praktikų komandinį darbą, sudarant galimybes atlikti bendrą veiklą, kuri būtų įdomi ir naudinga kiekvienam grupės nariui.* Šiam procesui įtakos taip pat turėtų vedami teoriniai seminarai, bei praktiniai mokymai, kurie skatintų efektyviau diegti komandinę veiklą ugdymo praktikoje.

Mokyklų vadovybės turėtų sudaryti palankesnes sąlygas pedagogų tarpusavio bendravimui, dirbant komandoje kartu su teisininkais praktikais edukacinėje aplinkoje tiek pamokų, tiek popamokinėje veikloje. Mokyklose galėtų būti vykdomi įvairus projektai, teminiai seminarai, kurių dėka mokytojai populiariais būdais susipažintų su kitais švietimo srities specialistais ir pasidalytų turimomis idėjomis. *Tokiu būdu organizuojama veiklą suteiktų galimybę mokytojams susipažinti su teisiniais dalykais, kurie svarbus kiekvienam mokyklos atstovui. Pedagogai galėtų imtis atsakomybės, teikti teisinę ir socialinę pagalbą vaikams. Konsultuoti teisiniais klausimais, užtikrinant sėkmingą jaunimo integraciją į Lietuvos visuomenės politinį, pilietinį, ekonominį ir socialinį gyvenimą.*

Taigi mokytojų darbas komandoje įtraukiant teisininkus praktikus išlieka ypatingai svarbus. Kadangi komandinis darbas propaguoja geresnių atliekamos veiklos rezultatų atsiradimą, bei turi teigiamą įtaką Lietuvos darniam vystymuisi, stiprinant švietimo ir mokslo planavimo gebėjimus. Tokiu būdu kuriama teisiškai išprususi mokyklos bendruomenė, kurioje mokytojai ugdo savo teisines žinias, bei jas perduoda savo ugdytiniams. Tai svarbus rodiklis, siekiant atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės.

3.2.2. Teisinio švietimo didaktika ir turinys – mokytojo kompetencijos tobulinimo veiksnys

Kiekvienam šiuolaikiškam žmogui svarbu ne tik tobulėti profesine prasme, bet ir toliau ugdyti savo turimus, bendruosius gebėjimus, plėsti kultūrinį akiratį ir ugdytis aktyvaus gyvenimo poreikį. Akivaizdu tai, kad ekonomikos nuosmukio metu darbo rinkoje lengviau įsitvirtina tie, kurie lavina savo kūrybiškumą ir turi gerus bendravimo įgūdžius. Lavinti kūrybiškumą padeda įvairios švietimo programos. Bebėjo norėtųsi, kad daugiau dėmesio būtų skiriama pilietinio, teisinio švietimo, verslumo ugdymo programoms bei toms, kurios didintų asmenų socialinį, psichologinį saugumą. Kadangi vienas svarbiausių švietimo sistemos tikslų yra asmens, o kartu per jį ir visos visuomenės galimas galimybių išplėtimas. Svarbu, kad ugdymo projektai, kartu ir kompetencijos tobulinimas būtų plačiai prieinami.

Esame įpratę manyti, kad mokymasis tai daug pastangų reikalaujanti veikla, kuri būtinai turi vykti konkrečioje mokymosi vietoje, kelia nuobodulį, o geriausiai būtų, kad ji kuo greičiau baigtųsi. Tačiau mokytojams mokymasis tampa kūrybiškumą skatinančiu užsiėmimu, tarnauja kaip alternatyva kasdieniai profesinei veiklai. Kadangi jie pasirenka mokyti kitus ir nuolat patiems išmokti ką nors naujo. Tokiu būdu tobulinti savo turimą kompetenciją,

Kaip teigia D. Cymbaliuk (2009), nuolatinis mokymasis, tai vienas geriausių būdų greitai besikeičiančioje aplinkoje mokėti naudoti žinias ir savo gebėjimus kuo veiksmingiau ir efektyviau. Galimybė tapti aktyviu piliečiu ir būti atsakingu už save ir savo gyvenimą. Kita vertus, aktyvus pilietiškumas atskleidžia, ar ir kaip žmonės dalyvauja visose visuomeninio ir ekonominio gyvenimo srityse.

Kadangi pagrindinis teisinio ugdymo tikslas ne įstatymų sąrašas ar teisės normų išmokymas, bet mokėjimas teisės žiniomis pasinaudoti konkrečioje situacijoje, tai akivaizdu, kad teisinės žinios be dorovės supratimo negali būti tinkamai ir teisingai panaudotos. Vadinasi, jeigu žmogus nemoka pasinaudoti teisinėmis žiniomis, tai turimos žinios praranda paskirtį ir reikšmę gyvenime. Taigi teisines žinias privalo išmanyti visi asmenis, dalyvaujantis ugdymo procese. *Išryškėja nuostata, kad teisinės žinios sudaro prielaidą mokytojo kompetencijos patobulinimui.*

Galima teigti, kad teisinio auklėjimo sėkmė priklauso nuo pedagogų turimos kompetencijos, jų profesinio pasirengimo šiam darbui. Todėl tiesiog yra *būtinas nuolatinis teisės žinių atnaujinimas, domėjimasis šalies įstatymais, teisiniais klausimais, teisinio švietimo sistemos aspektais.* Tam turėtų būti vykdomas teisinis pedagogų rengimas. Šioje srityje yra pastebimi kai kurie pozityvus poslinkiai. Pvz. Mykolo Romerio universitetas kviečia studijuoti magistrantūros studijų programoje teisės edukologiją.

Teisinio ugdymo paskirtis rodo, kad reikia skatinti ir pratinti jaunąją kartą gerbti įstatymus, kaip visuomenės normalaus funkcionavimo pagrindą. Per šį procesą mokytojas perteikiantis teisinio švietimo kursą taip pat *paskatina save, tinkamai žinoti valstybės įstatymus, bei kitus valstybės teisės aktus.* Teisiniam ugdymui priskiriamas teigiamų nuostatų ir įsitikinimų ugdymo uždavinys. Vadinasi *mokytojas kartu su savo ugdytiniais stengiasi suvokti ir internalizuoti teisės sąvokas, įstatymų paskirtį ir jų vaidmenį visuomeniniame gyvenime. Mokytojas tokiu būdu tobulina save, ugdo savo mokymo stilių.*

Kadangi teisinis ugdymas vyksta įvairiais metodais – žodiniais, vaizdiniais, praktiniais, todėl dirbant su kiekviena amžiaus grupe, būtina dirbti skirtingai, pasirenkant tinkamiausią ugdymo formą, pvz. paskaitą, žaidimą, viktoriną ir kt. Taip mokytojas sudarydamas tinkamą veiklos planą, suprantamai pateikia dėstomą pamokos medžiagą, *tobulėja kartu su ugdytiniais.* Vienas pagrindinių teisinio auklėjimo metodų, tai probleminių situacijų sukūrimas. Šis metodas padeda įveikti kalbėjimo baimės barjerą, išmokyti kalbėti pagrįstai ir apgalvotai, ugdo kritinį mastymą, logiką. Mokytojas dirbdamas užsiėmimų metu praktiškai, sukuria saugumo ir pasitikėjimo jausmą klasėje. Tokiu būdu, įvairi praktinė pamokos veikla padeda geriau įsiminti gautas teisines žinias ir pritaikyti jas kasdieniniame gyvenime.

Kaip rekomenduoja Visuomenės teisinio švietimo programa (Žin., 2004, Nr. 188-7015) teisinio ugdymo pradmenys yra įvedami jau ikimokyklinio ugdymo institucijose ir tęsiami bendrojo lavinimo mokyklų vyresnėse klasėse. Tačiau dar ne visose bendrojo lavinimo mokyklose yra teisės pagrindų kursas, kuris ne tik supažindintų mokinius su Lietuvos teisinės sistemos pagrindais, bet ir diegtų jauniems žmonėms atsakomybės jausmą už savo poelgius ir veiksmus. Vadinasi reikia teisinio švietimo kiekvienai mokyklai, *išryškėja teisinio švietimo poreikis švietimo ir mokslo institucijose.*

Teisinis švietimas turėtų padėti ne tik paaugliams bet ir pedagogams, suvokti ir priimti platesnę ir nuodugnesnę teisybės sampratą, išsiaiškinti, kad įstatymai apibūdina ir saugo visiems priimtiną teisybę. Teisinio švietimo paskirtį turėtų žinoti kiekvienas su švietimu susijęs žmogus, kuris ne tik pats mokosi, bet ir moko kitus teisinių dalykų. Svarbu, kad mokytojas išmanytų savo dėstomą kursą ne tiek teoriškai, kiek praktiškai, kad galėtų taikant minimalias teorines žinias, parodyti, kaip tai veikia gyvenimiškoje aplinkoje. Mokytojas turėtų mokėti parodyti kiek svarbios teisinės žinios yra mūsų kasdieniniame gyvenime. Tam *svarbi mokytojo kompetenciją, todėl teisinės žinios skatina nuolat tobulėti ne tik bendrai valstybės švietimo klausimais, bet būtent teisinio švietimo klausimais.*

Svarbi mokytojo drąsa kartu su mokiniais pasinerti į bendrą mokymosi procesą. Visa teisės pamokų struktūra, organizavimo metodika, pedagoginio bendravimo, bei santykių pobūdis tiesiogiai priklauso nuo to, kokie yra mokytojo profesionalumo komponentai, kurie formuojasi visuomenėje

vykstančių procesų atžvilgių. S. Kaarento (2008) nuomone, ne visada mokytojas privalo žinoti daugiau už savo mokinius. Tačiau jis turi pažinti mokymosi procesą, parinkdamas tinkamas užduotis ir keldamas klausimus jis gali padėti grupei išmokti to, ko ir pats anksčiau nemokėjo. Vadinasi vaikams pasiekti gerų teisinio ugdymo rezultatų padeda mokytojo turima žinių ir įgūdžių kompetencija. Mokytojas turi pasižymėti bendru išprusimu, bei savo dalyko išmanymu. Daugiausia dėmesio turėtų būti skiriama pagrindinių žmogaus teisių sąvokų aiškinimui.

Kompetentingas mokytojas turi mokėti komunikuoti, valdyti su juo kompetencija susijusią informaciją. Mokytojui turėtų būti ypatingai svarbu siekti ne tik savo, bet ir švietimo organizacijos tobulinimo, teisinės sistemos pokyčių valdymo. Svarbu, kad mokytojas taisyklingai vartotų kalbą realioje profesinėje veikloje ir bendrautų užsienio kalba.

A. Pekausko, G. Grigaliūnaitės (2008) teigimu, pilietis, nežinantis laisvių ir pareigų turinio elgiasi pagal savo nuožiūrą, o ne pagal valstybėje, bei visuomenėje nustatytas elgsenos normas. Būtent teisinio švietimo didaktika propaguoja, kad jaunas žmogus žinotų, kaip jisai gali elgtis ir kaip reikės atsakyti pažeidus nustatytas elgesio normas. Todėl kalbėdami apie mokyklos vaidmenį ugdant asmenybę, negalime sumenkinti šios institucijos vaidmens. Čia *svarbų vaidmenį atlieka mokytojas, kuris tinkamai pateikia teisines žinias, patobulinus savo profesinę kompetenciją.*

Kompetencija tai funkcinis gebėjimas adekvačiai atlikti tam tikrą veiklą, žymi dirbančiojo gebėjimą taikyti turimas žinias konkrečioje situacijoje efektyviai sprendžiant iškylančias problemas (A. Pabedinskaitė, 2002, p. 12). Vadinasi kompetencija yra konkretus mokėjimas atlikti tam tikrą profesinės veiklos funkciją.

Mokytojo profesijos kompetencijos aprašas (Žin., 2006, Nr. 60-2139) profesinę kompetenciją apibūdina, kaip mokytojo žinios, įgūdžiai, gebėjimai, vertybinės nuostatos, požiūriai ir kitos asmeninės savybės, reikalingos sėkmingai bendrajai ugdymo veiklai, jos nespecifikuojant pagal ugdymo turinio sritys. Galima teigti, kad mokytojo kompetencija tai visos turimos, laikui bėgant sukauptos tiek praktinės, tiek teorinės žinios, kuriuos padeda orientuotis visuomenėje.

Žinios yra kompetencijos dalis, kadangi turėti tam tikrų žinių tai dar nereiškia sugebėti jas tinkamai įgyvendinti. Kiekvienas žmogus turi tam tikrą savo asmeninį požiūrį į užduotį, kuria jam reikia įvykdyti. Geras darbuotojas gali būti apibūdintas, kaip nekompetentingas jeigu jis nesugeba pademonstruoti teisingo požiūrio. Tam didelę reikšmę turi asmeninės žmogaus savybės ir sugebėjimai.

Žmogus gerina kompetenciją visą savo gyvenimą, sąveikaudamas su kitais žmonėmis. Todėl *mokytojo kompetencija yra neatsiejama nuo darbo aplinkos. Šiuo atveju nuo teisinio švietimo didaktikos ir kartu dirbančių žmonių santykių.* Kompetencija tai yra ką žmogus rodo, o ne tai ką turi ir

nesugeba parodyti. Vadinasi kompetencija tai kvalifikacijos, atskleistos kasdieniniuose darbuose ir sąveikoje su kitais bendradarbiais išraiška.

Apie kvalifikacijos sistemos reikalingumą Lietuvoje imta kalbėti prieš kelerius metus, kuomet kvalifikuotų darbuotojų trūkumas ir nepakankami profesinio mokymo absolventų praktiniai įgūdžiai, bei paties mokymo kokybė ir ribotos mokymosi visą gyvenimą galimybės įtakojo darbdavių, valdžios ir visuomenės nepasitenkinimą profesinių rengimu ir švietimo sistema.

Lietuvos kvalifikacijų sistema yra suprantama, kaip šalies darbo rinkos ir visuomenės, bei asmenų mokymosi visą gyvenimą poreikius tenkinanti su kvalifikacijų įgijimo, pripažinimo ir tobulinimo susijusių procesų visuma. R. Laužacko, V. Tutlio (2006) nuomone, nacionalinė kvalifikacijų sistema yra įsivaizduojama, kaip šalies profesinės veiklos sistemos ir jos asmenų poreikius tenkinančių kvalifikacijų visuma, grindžiama nacionalinės kvalifikacijų sąrangos ir kuriama, bei palaikoma kvalifikacijų projektavimo (profesinės veiklos tyrimų, nacionalinių standartų kūrimo), kvalifikacijų įgijimo (formaliojo ir neformaliojo, bei savaiminio mokymosi būdu), kvalifikacijų vertinimo ir pripažinimo, o taip pat sistemos valdymo ir kokybės užtikrinimo procesų ir priemonių.

O. Gurskienės (2009) teigimu, daug yra diskutuojama apie tai, kiek ir kokią įtaką daro kvalifikacijų sistemos mokymuisi visą gyvenimą. Kvalifikacijos tiesiogiai susijusios su mokymosi visą gyvenimą pasiekimais – diplomai, pažymėjimai paliudija kvalifikacijos tobulinimo progresą ir mokymosi pasiekimus, tačiau kiek aiški kvalifikacijų sistema gali paskatinti plėtotis patį mokymąsi visą gyvenimą, atsakyti sunku. Lietuvoje, pasitelkiant ir europinę paramą, tokia sistema kuriama jau kelerius metus.

Investicijų didinimas, *svarbus veiksnys plėtojant mokytojų kompetencijos tobulinimą, jų kvalifikacijos kėlimą.* Laiku ir veiksmingai investavus lėšas pedagoginiam kvalifikacijos kėlimui, galima išvengti žymiai didesnių mokymo turinio pateikimo spragų ir tam tikro visuomenės ugdymo pasisekimo.

Švietimo kokybiškų paslaugų plėtra padėtų gerinti asmenų gyvenimo kokybę ir integraciją į šiuolaikinę visuomenę. *Mokytojai galėtų drąsiai kelti kvalifikaciją ir gauti profesionalesnę kompetenciją. Kadangi trūksta teisinio švietimo išmokymo, todėl reikia didinti bendrąsias kompetencijas ugdančių teisinio švietimo programų pasiūlą, gerinti švietimo programų prieinamumą, atnaujinti ir modernizuoti švietimo institucijas, aprūpinti jas moderniomis mokymo priemonėmis.*

Taigi *teisinio švietimo didaktika ir turinys sudaro prielaidą mokytojo kompetencijos tobulinimui.* Teisinis švietimas formuoja teisinių žinių ir įgūdžių derinį, kompetencija apima sugebėjimą panaudoti gaunamas teisines žinias konkrečiomis susiklosčiusiomis aplinkybėmis. Teisinės žinios padeda suvokti savo ir kitų teises, laisves ir jų nustatytas ribas, neignoruoti asmens orumą

palaikančių principų. *Todėl kiekvienam pedagogui reikia teisinių žinių, kurie padėtų prisitaikyti prie nuolat kintančių aplinkybių, jausti atsakomybę už savo darbo rezultatus.* Apžvelgus pedagogo padėtį Lietuvoje, išryškėja, kad jo kompetencija reikalauja teisinio išprusimo. Vadinasi mokytojas turėtų organizuoti savo mokymąsi tiek individualiai, tiek grupėje, tam, kad gebėtų įvertinti profesinės praktikos privalumus ir trūkumus numatant profesinio tobulėjimo perspektyvas. *Tai padėtų laisviau ir geriau bendrauti su žmonėmis, kelti visuomenės sąmoningumą teisinio švietimo klausimais.* Teisinių žinių dėka, atsiranda nuolatinis ir tvirtas noras tobulėti ir nesustoti vietoje. Todėl *svarbiausiai nuolat tikslingai atnaujinti teisines žinias ir lavinti įgūdžius.*

3.2.3. Pilietinis ugdymas – teisinio švietimo kokybės rodiklis

Visuomenė jau seniai domisi būdais, kuriais būtų galima jaunus žmones paruošti pilietiškumui ir išmokyti dalyvauti visuomeniniame gyvenime. Todėl nėra svarbesnės užduoties, kaip informacinės, efektyvios ir atsakingos visuomenės vystymas. Tam svarbus pilietinio ugdymo pateikimas visose švietimo ir mokslo institucijose, kuris padėtų jauniems žmonėms integruotis į visuomenę, atsiskleisti ir pažinti save tam, kad jie galėtų būti aktyviais visuomenės piliečiais.

Kiekvienas pilietis visuomenėje veikia, kaip asmuo – su savo poreikiais, teisėmis, pareigomis, kaip kūrėjas – priimantis ir esantis atsakingas už tuos sprendimus, kaip dalyvis – turintis tam tikrų gebėjimų, įgūdžių, žinių. Žmogaus veikla sąlygojama kultūrinių, politinių, socialinių, ekonominių, teisinių santykių ir situacijų, besiklostančių visuomenėje. Todėl norėtųsi, kad pilietiškai išsilavinęs žmogus, turėtų visas šias asmens ypatybes ir gebėtų gyventi nuolat kintančioje visuomenėje. Pageidautina, kad būtų pilietiškai aktyvus, sugebantis susidaryti ir išreikšti savo nuomonę.

N. Ashford (2003) teigimu, kiekvienas žmogus turi būti lygus prieš įstatymą, taip pat turi būti puoselėjama politinė lygybė, vienodos galimybės pasiekti užsibrėžtų tikslų. Taigi žmogaus lygybė viena pagrindinių ir svarbiausių žmogaus teisių. Todėl nesvarbu kokiai žmonių grupei ar bendruomenei priklauso žmogus, kiekvieno žmogaus orumas turi būti gerbiamas. Kiekvienas turi teisę išsakyti savo nuomonę, laisvai judėti šalyje, bei už jos ribų ir kt. Svarbu tai, kad negalima būti laisvam varžant kito asmens šią teisę. Minėtoji lygybė svarbi kalbant apie įstatymus, todėl tai principas, kuris reiškia, kad su kiekvienu žmogumi turi būti elgiamasi vienodai arba lygiai. Tokį požiūrį turėtų formuoti pilietinis ugdymas, kuris supažindintų jaunimą su svarbiausiomis žmogaus teisėmis ir pagrindiniais visuomenės gyvenimą reguliuojančiais valstybės dokumentais. *Taigi galima teigti, kad skleidžiamos pilietinės žinios tai raktas gerinantis teisinio švietimo kokybės rodiklį Lietuvos valstybėje.*

Pilietinio ugdymo sistema kuriama ir įgyvendinama įvairiais būdais, tiek leidžiant įstatymus, tiek kuriant naujas mokymo programas. Todėl pilietinis ugdymas nėra baigtinis procesas, jį reikia nuolat tobulinti, atsižvelgiant į šių dienų realijas. Bebėjo šiandieniniame gyvenime didžiausią susirūpinimą kelia įsidarbinimo galimybių didinimas ir aktyvaus pilietiškumo skatinimas. Taigi pasaulyje ir Lietuvoje, šiuos dalykus skatina globalėjanti visuomenė. Todėl reikia stengtis ieškoti efektyvių būdų šiai problemai spręsti, tam, kad būtų pasiektas aukščiausias pilietinio ir teisinio švietimo kokybės rezultatas.

Lietuviškasis pilietinio ugdymo apibūdinimas, tai galimybė žmogui suvokti save, suvokti kitus ir galimybė suvokti savo santykių su kitais tipą (R. Totoraitis, L. Degėsys, 2001, p. 73). Pilietiniu ugdymu siekiama ne tik suteikti pilietinių žinių, bet ir ugdyti asmens pažinimo, praktinę, socialinę ir bendrabūvio kompetencijas. Pilietinio ugdymo turinys pasireiškia tuo, kad pirmiausiai yra akcentuojamos vertybinės nuostatos, o vėliau jų pagrindų ugdomi praktiniai gebėjimai. Vertybinės nuostatos apima sąžiningumą, pareigingumą, atsakingumą, pagarbą tautos tradicijoms. Išryškėja nuostata, kad pilietinis ugdymas padeda išugdyti meilę Tėvynei ir norą pažinti, puoselėti ir ginti ją. Taigi pilietinis ugdymas vyksta pažįstant vertybes, mokinių poreikius, tuo pačiu metu ugdant gebėjimus ir vertybines nuostatas. Vadinasi palaipsniui išugdomi tinkami asmenybės bruožai, kurie padeda formuotis teisėtam žmonių elgesiui.

Kaip reglamentuoja bendroji pilietinio ugdymo programa (Žin., 2004, Nr. 108-4058) pilietinio ugdymo tikslas – padėti jaunuoliams įgyti pilietinių žinių ir ugdytis gebėjimus šias žinias panaudoti praktiškai. Pilietinės žinios tai savo teisių ir pareigų žinojimas prieš Lietuvos valstybę, visuomenės narius. Pilietinis ugdymas įtakoja aktyvų piliečio santykį su visuomene. Ugdomas įsipareigojimas, atsakomybės prisiėmimas už save ir už bendruomenę, kurioje gyveni. *Vadinasi pilietinis išmokymas sąlygoja teisinį išprusimą. Žmogus žinodamas pagrindinius pilietiškumo principus yra teisiškai stiprus ir aktyvus pilietis, kuris žino savo teises ir pareigas, bei gali apginti save teisiškai. Taigi pilietinis ugdymas gerina teisinių žinių suteikimą kasdieniniame gyvenime. Palaipsniui išauga teisinių žinių kokybę, pagerėja teisinių žinių įsisavinimo procesas.*

N. Ashford (2003) plačiai nagrinėja pilietiškumo ir demokratijos klausimus. Juo teigimu pilietiškumo svarba yra didelė visų laikų istorijoje. Todėl pilietinė visuomenė tai sudėtingas darinys, o kad tautą būtų galima vadinti pilietine visuomene, svarbu pradėti nuo kiekvieno individo. Taigi kiekvienas žmogus turi susiformuoti pilietines vertybes ir išmokti gerbti kitą. Kadangi tik tuomet, kai asmenys neabejingi vienas kitam, galima kalbėti apie pilietinę visuomenę. Vadinasi pilietiškai išprususi turi būti kiekviena asmenybė, todėl reikėtų kalbėti apie kiekvieno individo individualiai gaunamas

pilietinio ugdymo žinias. Taigi pilietinis ugdymas turėtų būti orientuotas į kiekvieną asmenį, kuris galėtų laisvai susiformuoti pilietines vertybes ir jomis vadovautis kasdieniniame gyvenime.

A. Lansbergienės (2008) nuomone, pilietiškumas yra visa apimantis. Visų pirmą, pilietiškumas reiškia, kad visi piliečiai turi teisę naudotis žmogaus teisėmis ir jausti, kad juos gina demokratinė visuomenė, o visų antrą, pilietiškumas reiškia, kad kiekvienas turi dalyvauti sprendžiant visai visuomenei rūpimus klausimus. Taigi pilietiškumas yra tai, ką mes jaučiame, kas yra neatsiejama mūsų dalis. Pilietinis ugdymas taip pat apima politinių institucijų pažinimą, toleranciją, savarankiškumą, solidarumą, savo pilietinių teisių reiškimą. Pilietinio ugdymo dėka siekiama, kad žmogus išmoktų rūpintis bendrapiliečiais, dalyvaujant savanoriškoje veikloje, teikiant pagalbą, padedant kitiems. Žmonės turėtų rūpintis demokratine santvarka, žmogaus teisių gynimu, atsakingos valdžios kritika. Tokiu būdu kuriama palankį teisinio švietimo aplinką, kurioje valstybės piliečiai yra teisiškai išprusę asmenys, gebantys priimti dorus ir drąsius sprendimus, bei efektyviai juos įgyvendinti. Pilietinis ugdymas ugdo sąmoningą ir iniciatyvų teisiškai apsišvietusį žmogų, gebanti kiekvieną savo veiksmą grįsti visuomeniniu nuovokumu, bei doriniais principais. Vadinasi *pilietinis ugdymas padeda gerinti teisinio švietimo kokybės rodiklį, užtikrinant žmonių teisinių žinių panaudojimo efektyvumą.*

Demokratinio ugdymo tikslas – suteikti ugdytiniams socialinės vadybos žinių ir organizacinių gebėjimų apie bendruomenės socialines institucijas, sužadinti nuolatinį domėjimąsi visuomenės gyvenimu, bei ugdyti atsakomybę už kitus. Tuo tarpu iš visų ugdymo tikslų (žinių, įgūdžių, gebėjimų, vertybių), svarbiausia yra per gyvenimišką patirtį pateiktos ir konkrečia veikla sustiprintos vertybės (D. Hardcastle ir kt., 2001, p. 600). Taigi, jeigu mokinys palieką mokyklą turėdamas stiprų pareigos savo visuomenei, jos piliečiams jausmą, vadinasi jo pilietinis lavinimas buvo sėkmingas. *Toks žmogus yra pilietiškai ir teisiškai stiprus.* Vadinasi jisai bus gerų pavyzdžių visiems valstybės atstovams, kurie galės mokytis būti atsakingais ir pareigingais piliečiais. *Tai sudarytų prielaidą teisinio švietimo kokybės gerinimui.*

Kalbant apie pilietinį ugdymą galima pastebėti, kad papildomojo ugdymo veiklos dėka yra teikiamos galimybės mokinių pilietiškumui ugdytis. Mokiniai per įvairią papildomą veiklą pasisemia naujų idėjų, pilietinių žinių apie Lietuvos Konstituciją, joje įtvirtintas teises ir pareigas, apie Europos Sąjungos šalis ir kt. *Popamokinė veikla padeda įgyti pilietinių žinių įvairiais gyvenimo klausimais, gerinti turimų teisinių žinių kokybę.* Taigi visuomenei naudinga veikla teikia daug naudingų galimybių ugdytis pilietinėms nuostatoms ir vertybėms. Todėl reikia skatinti mokinių projektinę veiklą, papildomojo ugdymo veiklos organizacijų kūrimąsi, kuriose būtų pateikiamos įdomios teisinės užduotys, susiję su aktualiausiomis kasdienio gyvenimo temomis.

Žvelgiant į Lietuvos švietimą reglamentuojančius dokumentus (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (Žin., 2006, Nr. 63-2853), Švietimo strategijos 2003-2012 m. (Žin., 2003, Nr. 71-3216), Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas (Žin., 2006, Nr. 68-2758)), galima teigti, kad per visą švietimo reformos laikmetį, didžiausią dėmesį skiriant pilietiniam ugdymui, sistema pastoviai buvo tobulinama, kuriamos naujos programos, keičiamas ugdymo turinys ir forma. Todėl Lietuva, kurdama pilietinio ugdymo sistemą, nužengė ilgą vystymosi kelią.

Išleistoje knygoje ,,Teisė kiekvienam‘‘ didelis dėmesys skiriamas galimybėms ginti pažeistas teises. Tačiau knygos autoriai (R. Totoraitis, R. Ažubalytė, 2004) pagrindinį dėmesį skyrė ne vien teisės normoms, bet ir pilietiniam jaunimo ugdymui. Būtent pilietinio ugdymo programos pateikimo metu, mokykloje prasideda pagrindinių teisinių žinių puoselėjimas vaikams. Vaikai per pilietinio ugdymo pamokas yra supažindinami su pagrindinėmis žmonių teisėmis ir pareigomis. Palaipsniui teisinių žinių pateikimo apimtis per pilietinio ugdymo pamokas plečiasi, jaunimas gauna svarbesnių jų tarpusavio santykius reguliuojančių teisinių žinių. *Vadinasi pilietinis ugdymas sudaro prielaidą teisinių žinių įsisavinimui. Taigi galima teigti, kad pilietinis ugdymas tai raktinis teisinio švietimo kokybės rodiklis.*

G. Mažeikio (2006) teigimu, pilietiškumas dažniausiai siejamas su pagarba Konstitucijai, savarankiškais viešaisiais samprotavimais ir sprendimais, įstatymų laikymusi, paklusimu valdančiajam aparatui, dominuojančiai ideologijai ir to aparato manipuliacijoms. Vadinasi pilietiškumas tai prielaida teisiškai elgtis, gerbti valstybės Konstituciją ir vykdyti jos įstatymus. *Todėl galima teigti, kad pilietiškumas tai raktas įgyvendinti, bei pagerinti teisinį švietimą demokratinėje visuomenėje.*

Pilietinė visuomenė yra arena, kurioje tarpininkaujant ir bendraujant galimas skirtingų interesų suderinimas (M. Howard, 2002, p. 41-42). Būtent mokykla kuria demokratinius santykius, paremtus abipuse pagarba, atvirumu ir nuoširdumu. Tokioje aplinkoje sudaromos demokratinių vertybių ugdymo ir puoselėjimo sąlygos, kuriose siekiama paskatinti žmogų aktyviam pilietiniam gyvenimui demokratinėje visuomenėje. Pvz., mokykloje XI-XII klasėse pilietinis ugdymas integruojamas į istorijos, politologijos, ekonomikos, filosofijos, teisės, meno ir kultūros istorijos kursą. XIII klasėje pilietinis ugdymas apima temas apie teisės ir pareigos santykį, demokratijos sampratą, žmogaus teises, tautinę toleranciją ir kt. X klasėje yra kalbama apie socialinę visuomenės sanklodą, pilietinę visuomenės kilmę ir esmę, Lietuvos valdžios institucijas ir kt. Išvardytos temos yra glaudžiai susijusios su teisiniu švietimu. Vadinasi per pilietinio ugdymo pamokas gautos teisinės žinios formuoja teisiškai išprususi žmogų, kaip pilietinės visuomenės narį. *Apžvelgus situaciją, galima teigti, kad pilietinės žinios suteikia prielaidą teisinio švietimo kokybei gerinti.*

O. Encarnasion (2000) pilietinės visuomenės suvokime įžvelgia daug silpnų vietų. Jisai mano, kad aktyviai pilietinės visuomenės palaikymo politikai gali kilti problemų dėl abejotino pilietinės visuomenės koncepcijos universalumo. Tam, kad nekiltų abejonių ir didesnių problemų, reikia teisinio visuomenės išprusimo. Tokiu būdu sprendimai būtų priimami pagrįsti, o jų įgyvendinimas būtų efektyvus. *Taigi išryškėja teisinio švietimo poreikis. Todėl pilietinei visuomenei reikia teisinių žinių, kurių dėka žmonės galėtų laisvai priimti teisingus ir apgalvotus sprendimus, dalyvauti kuriant ir įgyvendinant pilietinės visuomenės principus.*

J. Patrick (2000) teigimu, demokratinė politinė tvarka negali būti išlaikyta, jei jaunesnioji karta neįsisavina pilietinių žinių, neperima įgūdžių ir nuostatų, reikalingų piliečiams, kad ir toliau gyvuotų valstybinė santvarka. Kadangi pilietinis ugdymas skirtas ugdyti piliečių bendrąją pilietinę tapatybę, bei diegti pasirinkimo laisvės supratimą. Taigi reikia tinkamai pateikti pilietines žinias, kad vaikai galėtų greitai ir ilgam laiko tarpui įsisavinti žinias, kurios padėtų išsilaikyti politiniame gyvenime. Tokiu būdu augtų ne tik pilietiškai, bet ir teisiškai stipri valstybės karta, kuri galėtų atstovauti žmonių interesus ne tik Lietuvoje, bet ir už jos ribų. *Vadinasi laiku įsisavintos pilietinės žinios, perimti demokratinės valstybės nuostatai, suteikia teigiamą teisinio švietimo kokybės rodiklį. Kadangi pilietinės žinios sudaro pamatą teisinėms žinioms atsirasti ir įsitvirtinti visuomenėje.*

S. Chambers, J. Kopstein (2001) nuomone, pilietinėje visuomenėje aptinkamos skirtingos gėrybės gali reikšti, kad pilietinė visuomenė yra savotiškai neutrali jos skatinamos politinės santvarkos tipui. Todėl pavyzdingas pilietis turi suprasti ir žinoti teisinės valstybės principus, suvokti teisės ir teisingumo santykį savo visuomenėje, bei suvokti pilietinės visuomenės ir valstybės formavimosi prielaidas. Atsitikus nelaimingam įvykiui turėtų žinoti kokias atitinkamas institucijas reikia informuoti, kur, kada ir kaip kreiptis į reikalingą valdžios instituciją. Bebėjo bet kokiu atveju žmogus turi prisiimti atsakomybę už savo padarytus veiksmus. Taigi pilietinis ugdymas padeda įgyti visų šių praktinių įgūdžių. *Tai rodo, kad pilietinis ugdymas įneša didelį indėlį į tautos gerovę ir teisinio švietimo vystymą. Kadangi padeda plėtoti ir stiprinti teisinias žinias, kurios reikalingos siekiant būti pavyzdingais, teisiškai išprususiais ir dorais, savo šalies piliečiais.*

Besikeičiančioje Lietuvos visuomenėje stinga piliečių, galinčių vertinti, laisvai save išreikšti, ieškoti nepriklausomų sprendimų ir juos rasti. V. Laurėno (2001) teigimu, pasitelkus dalyvaujamosios demokratijos modelį yra pasisakoma už galimybę visiems piliečiams tiesiogiai daryti įtaką politinių sprendimų priėmimui. Todėl svarbiausiais pilietinio ugdymo uždaviniais išlieka sudaryti sąlygas moksleiviams mokytis surasti savo kelią, kai šalies ir pasaulio ekonominė, politinė padėtis nėra stabili. Taip pat mokiniai turėtų išmokyti analizuoti ir spręsti politinius, bei socialinius konfliktus, kylančius dėl įvairių interesų nesuderinamumo. Paprastai vaikai suvokia tik tuos teisinius ar politinius dalykus, su

kuriais yra susidūrę savo gyvenime. Vadinasi įgiję patirties jie galėtų tinkamai atlikti savo piliečio vaidmenį visuomenėje. Tokiu atveju, mokantis atlikti daugelį socialinių vaidmenų, abipusiai lūkesčiai ypač svarbus, nes vėliau jie tampa vaiko santykių su visuomenės sistema pagrindu.

I. Zaleskienės (2002) teigimu, Lietuvos paauglių pilietinė kompetencija atsilieka nuo to paties amžiaus paauglių kompetencijos lygio kitose šalyse. Lietuvos paaugliai nesugeba suvokti rašytinės informacijos esmės, nemoka nustatyti ir nusakyti pagrindinės pateiktos informacijos minties, ne visada atskiria faktą nuo nuomonės. Tai parodo, kad Lietuvos jaunimas nėra susidomėjęs pilietine visuomene. Iš tikrųjų tai didelė problema, kuri gali įtakoti teisiškai neišprususios valstybės raidai. Vadinasi reikia siekti pilietinio ugdymo turinį suderinti su švietimo vartotojų poreikiais ir kuo didesnį dėmesį skirti pilietinių kompetencijų ugdymui. Tokiu būdu stengtis išvengti neigiamos valstybės piliečių įtakos, tiek atskirų piliečių, tiek visos visuomenės atžvilgiu.

Nevyriausybinių organizacijų plėtros koncepcijos projektas (Žin., 2009, Nr. 147) nurodo, kad siekiant įveikti mažėjantį visuomenės pilietinį aktyvumą, teisinis švietimas ir pilietinis ugdymas privalo apimti visas galimas formas ir būdus. Vadinasi *pilietinis ugdymas turi būti glaudžiai susietas su teisinių ugdymu, siekiant pačių efektyviausių teisinio švietimo kokybės rodiklių.*

Taigi laiku įsisavintos pilietinės žinios, perimti demokratinės valstybės nuostatai, suteikia teigiamą teisinio švietimo rodiklį. Žmonės žinodami pagrindinius pilietiškumo ir teisinės valstybės principus yra teisiškai stiprūs ir aktyvūs visos visuomenės piliečiai. Tai sudaro prielaidą nevaržomam savo pilietinių teisių reiškimui, laisvai priimti teisingus ir apgalvotus sprendimus, dalyvauti sprendžiant visai visuomenei svarbius ir labiausiai rūpimus Lietuvos valstybės klausimus.

Apibendrinat galima teigti, jog komandinis darbas didina komandos efektyvumą, kurdamas geresnius darbo ir bendravimo santykius, ugdydamas komandos narių supratimą, pasitikėjimą ir atsakomybę. Gera komanda sujungia savyje bendradarbiavimo ir konkurencijos elementus, tokiu būdu didindama organizacijos veiklos efektyvumą. Mokytojai dirbdami komandoje su teisininkais pasisemia tiek teorinių, tiek praktinių žinių teisiniais klausimais. Tokiu būdu kuriama teisiškai išprususi mokyklos bendruomenė, kurioje mokytojai ugdo savo teisines žinias, bei jas perduoda savo ugdytiniams. Svarbu pažymėti, kad teisinį išprusimą taip pat sąlygoja ir pilietinis išmokymas. Žmogus žinodamas pagrindinius pilietiškumo principus yra teisiškai stiprus ir aktyvus pilietis, kuris žino savo teises ir pareigas, bei gali apginti save teisiškai. Galima teigti, kad teisinio auklėjimo sėkmė priklauso nuo pedagogų turimos kompetencijos, jų profesinio pasirengimo šiam darbui. Todėl tiesiog yra būtinas nuolatinis teisės žinių atnaujinimas, domėjimasis šalies įstatymais, teisiniais klausimais, teisinio švietimo sistemos aspektais. Mokytojas turėtų mokėti parodyti kiek svarbios teisinės žinios yra mūsų kasdieniniame gyvenime.

IŠVADOS

Darbe buvo išsamiai išnagrinėti Teisinio visuomenės švietimo strategijos modeliavimo galimybės ir ribotumai. Išanalizavus tyrimo duomenis paaiškėjo, jog jaunimui, vyresnio amžiaus žmonėms ir mokytojams trūksta teisinių žinių, ir jų manymu, *teisinis ugdymas būtinas skirtingose valstybės institucijose.* Galima išskirti tokias magistrinio darbo išvadas:

1. Remiantis bendraisiais ir specialiaisiais teisinio švietimo teorijos pagrindais bei mokslinėje literatūroje egzistuojančiais teoriniais požiūriais, buvo konceptualizuota ir išgryninta tarpšakinė metodologinė prieiga teisinio visuomenės švietimo modelio konstravimui. Tarpšakinė metodologinė prieiga leidžia iryškinti teisinio švietimo kontekstualumą. Be to, jos pagrindu įmanoma atskleisti teisinio švietimo savitumo raiškos perspektyvas sisteminės švietimo kaitos procesuose. Teisinis visuomenės švietimas gali būti apibūdinamas kaip: *daugiafunkcinis procesas* (socialinis, institucinis), kuriam būdingi socialinę diferenciaciją reiškiantys požymiai (socialinių institucijų vaidmenys); *lokalizuota adaptyvi sistema*, nuolat sąveikaujanti tiek su formaliu, tiek su neformaliu švietimu; socialinį dalyvavimą legitimuojanti sistema, kurios funkcionalumas gali būti užtikrinamas tik pasitelkiant žmogaus galimybes bei socialinį kontekstą; sistema, pasižyminti lankstumu, atvirumu, bendradarbiavimo įvairove subkultūriniams modeliams, kurie palaiko žmogaus asmenines iniciatyvas.
2. Literatūros mokslo šaltinių, nagrinėjančių pastarųjų dešimtmečių teisinio švietimo kaitos procesus bei organizavimo ypatybes ir situaciją, analizė rodo, kad visuomenės gyvenimo darna priklauso nuo to, kaip kiekvienas žmogus suvokia save, savo vietą gyvenime, kokius santykius jis linkęs kurti ir kaip geba palaikyti juos su kitais visuomenės nariais, kaip suvokia ir stengiasi įgyvendinti savo bei kitų žmonių teises ir pareigas. Todėl teisinis ugdymas mokykloje didesne dalimi yra *sietinas su teisinių žinių apie žmogaus teises ir pareigas skleidimu,* jų įtvirtinimu bei skatinimu jomis vadovautis realiame visuomenės gyvenime.
3. Dokumentų analizė atskleidė, kad teisinis švietimas turi padėti stiprinti visuomenės kūrybines galias, brandinti pilietinę visuomenę, didinti žmonių užimtumą, mažinti skurdą ir socialinę atskirtį. *Teisinis švietimas turi būti plėtojamas atsižvelgiant į Lietuvos visuomenei tenkančius naujus iššūkius ir atsiveriančias naujas galimybes: informacijos gausą, sparčią kaitą, visuomenės išsiskaidymą.* Teisinis ugdymas turi padėti asmeniui ir visuomenei atsakyti į šiuos iššūkius ir pasinaudoti naujomis galimybėmis. Tam yra būtini esminiai Lietuvos švietimo sistemos pokyčiai, kurie *padėtų didinti teisinio švietimo sistemos efektyvumą*, išplėsti švietimo

prieinamumą, sukurti sąlygas tęstiniam, visą gyvenimą trunkančiam mokymuisi, užtikrinti šiuolaikinės Lietuvos visuomenės poreikius atitinkančią švietimo kokybę.

4. Kiekvienas pasirinktas magistro darbo tema nagrinėtas šaltinis siekia *teisinio švietimo patenkinimo.* Poreikis teikiamas mokymuisi, kuris *stiprintų visuomenės teisinį švietimą.* Todėl yra propaguojamas išprusimas, vaikų, tėvų, mokytojų teisių žinojimas. Įstatymai siekia suteikti asmeniui visaverčio savarankiško gyvenimo pagrindus ir padėti jam nuolat tobulinti savo gebėjimus. Atsižvelgiant į asmenis pagal amžiaus grupes, - jaunimą, suaugusius bei jiems prieinamą švietimo sistemą. Tokiu būdu siekiama veiksmingesnės mokslo ir studijų sistemos, geresnių studijų ir mokslo sąlygų, aktyvios jaunimo mokslinės, kūrybinės ir sportinės veiklos. Kuriamos geros darbo sąlygos, darbo aplinka, kvalifikacijos tobulinimo galimybės.
5. Remiantis kokybinio tyrimo rezultatais, kurie išryškėjo atliekant pusiau struktūruotą interviu, bei atlikus interviu tekstų turinio (content) analizę – išskirti prasminiai kategorijų ir subkategorijų vienetai, kuriu pagalba galima suformuluoti tokias svarbiausias išvadas:
   - *Naudingumas.* Teisinio švietimo vykdymas skirtingose institucijose būtų naudingas visai ugdymo sistemai. Kadangi ugdytų aktyvų, kompetentingą, kritiškai mąstantį valstybės pilietį, kuris *gerai žinotų savo teises, laisves, bei atsakingai vykdytų savo pareigas.*
   - *Teisinio švietimo temų apimtis.* Vykdomas teisinis švietimas galėtų apimti temas apie sąžiningumą, atsakingumą, pagarbą visuomenės nariams. Tokiu būdu *išryškėtų pilietinio ugdymo svarba,* kuri padėtų puoselėti meilę Tėvynei ir norą pažinti, bei ginti ją. Palaipsniui būtų išugdomi tinkami asmenybės bruožai, kurie *padeda formuotis teisėtam žmonių elgesiui.*
   - *Teisinio švietimo klausimų apimtis skirtingose institucijose.* Teikiamas teisinis visuomenės švietimas galėtų apimti jaunimo užimtumo, teisinio išmokimo formaliajame ir neformaliajame ugdymesi temas. Tai *sustiprintų kiekvieno žmogaus teisinės sąmonės ugdymą,* kadangi daugeliui šiuolaikinių žmonių trūksta žinių apie jų teises, pareigas, juos ginančius įstatymus ir institucijas, kurios gali jiems padėti.
6. Teisinio visuomenės švietimo strategijos įgyvendinimui pasiūlytas modelis yra dinamiško pobūdžio. Jis konstruojamas remiantis bendraisiais švietimo sistemos principais, taikant veiklos kokybės užtikrinimo funkcijas: planavimą, įgyvendinimą, įvertinimą, peržiūrą. Teisinio švietimo instrumento pagrindą sudaro šios nuostatos: modelio raiška sietina su žmogaus socialinės gerovės užtikrinimo strateginiais tikslais; formaliojo ir neformaliojo švietimo suderinamumas, formuojant teisės žinias bei kompetencijas.

LITERATŪRA

1. **Akehurst M., Malanczuk P.** Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. – Vilnius, 2000.
2. **Akerlind G.** Principles and practise in phenomenographic research. Paper presented in the international symposium on Current Issues in Phenomenography, Australian National University, Canberra. – Australia, 2002. http://www.anu.edu.au/cedam/ilearn/symposium/Akerlind%202%20. doc [žiūrėta 2009-10-10]
3. **Alfredson G.** Minorities, Indigenous and Tribal Peoples, and Peoples: Definitions of Terms as a Matter of International Law. In Minorities, Peoples and Self-Determination. – Boston: Kluwer Law International, 2005.
4. **Ališauskas R., Dukynaitė R.** Švietimo vertinimo raida Lietuvoje. Pedagogika, 2005, Nr. 79, p. 28-31.
5. **Anweiler O.** Some Historical Aspects of Educational Change in the Former Soviet Union and Easter Europe: Philips D. and Kaser M. (eds.). Education and Economik Change in Eastern Europe. – Wallingfort: Triangle Boocks, 1992.
6. **Anzalone F.** It all beings with you: improving law school learning through professional self awareness and critical reflection. 2006, No. 14 (3), p. 325-371.
7. **Aramavičiūtė V.** Auklėjimas ir dvasinė asmenybės branda. – Vilnius: Gimtasis žodis, 2005.
8. **Ashford N.** Laisvos visuomenės principai. – Vilnius: Aidai, 2003.
9. **Atraskime humanitarinę teisę.** Mokinio knyga. Vilnius: Kronta, 2003, 203 p.
10. **Baguška P.** Nevyriausybinės organizacijos prisidės prie teisinių žinių stokos mažinimo. 2008-01-11. http://www.nisc.lt/lt/news.php?start1=80&news_id=225 [žiūrėta 2010-07-19]
11. **Baršauskienė V., Leliūgienė I.** Sociokultūrinis darbas bendruomenėje. – Kaunas: Technologija, 2001.
12. **Baršauskienė V., Butkevičienė E., Vaidelytė E.** Nevyriausybinių organizacijų veikla. – Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2008, p. 17.
13. **Beach D.** Making Sense of the Problems of Change: An Ethnographic Study of a Teacher Education Reform. – Goteburg: Acta Universitatis Goteburgensis, 1995.
14. **Beniušienė I., Vveinhardt J.** Komandinio darbo ir organizacijos klimato raiškos ypatumai statutinėje viešojo sektoriaus organizacijoje: X rajono policijos komisariato situacija. – Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2005.

15. **Bendrojo lavinimo mokyklos vidaus audito metodika.** III dalis // Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Mokyklų tobulinimo programos B komponentas. – Molėtai: Molėtų švietimo centras, 2004.
16. **Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai I-X klasių mokykloms.** Patvirtinta Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro 2002 m. birželio 24 d. įsakymu Nr. 1147. – Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo plėtotės centras, 2002, 654 p.
17. **Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai XI-XII klasių mokykloms.** Patvirtinta Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro 2002 m. rugpjūčio 21 d. įsakymu Nr. 1465. – Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo plėtotės centras, 2002, 13 p.
18. **Bruzgelevičienė R.** Darnaus vystymosi švietimo ir Lietuvos švietimo reformos idėjų sąsajos. Pedagogika, 2008, Nr. 84, p. 7-14.
19. **Burridge R.** Six Propositions for Legal Education in Local and Global Development. Journal of Legal Education, 2005, Nr. 55(4), p. 488-494.
20. **Buškevičius S.** Konferencijoje pristatyta nevyriausybinių organizacijų veikla. 2009-09-22. http://www.kaunas.lt/index.php?2291977593 [žiūrėta 2010-08-13]
21. **Coleman J.** Socialinės teorijos pagrindai. – Vilnius: Margi raštai, 2005.
22. **Cormack D.** The reasearch Process in Nursing. – Iowa, USA: Blackwell Science, Ltd, 2002.
23. **Chambers S., Kopstein J.** Bad Civil Society. Political Theory. December 2001, Vol. 29, No. 6, p. 837-875.
24. **Cymbaliuk D.** Pirmosios verslumo pamokos bendruomenėse: projektas. – Vilnius: Bendra Lietuvos Rusijos Olandijos įmonė, 2009.
25. **Čiupaila R.** Nevyriausybinių organizacijų atstovavimas nacionaliniame ir savivaldybių lygmenyse. IX Lietuvos nevyriausybinių organizacijų forumas. – Vilnius, 2006. http://209.85.229.132/search?q=cache:U2pKR3mqkwJ:www.ngo.lt/forum9/lt/docs/speeches/Regimantas_Ciupaila.doc+Nevyriausybin%C4%97s+organizaijos+kuriasi+pilie%C4%8Di%C5%B3+iniciatyva+ir+tvarkosi+savivaldos&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt [žiūrėta 2010-03-18]
26. **Dalhgren L., Fallsberg M.** Phenomenography as a qualitative approach in social pharmacy research // Journal of Social and Administrative Pharmacy, 1991, No. 8(4), p. 150-156.
27. **Daft R.** Organizational theory and design. – StPaul: West Publishing, 1995.
28. **Dapkienė S.** Mokomės vadovauti. Į pagalbą mokiniui, ypač aktyvistui, lyderiui. – Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2006.
29. **Davenport T.** Human capital: what it is and why people invest it. – San Francisco: Jossey – Bass Publ, 1999.

30. **Dyson J.** Development Education for the 14 -16 Age-group. – York: University of York, 2002.
31. **Dromantas M.** Komandinio darbo vaidmuo šiuolaikinėje darbo organizacijoje. Šiauliai: Šiaurės Lietuvos kolegija. Viešoji politika ir administravimas, 2007, Nr. 22, 12 p.
32. **Dromantienė L.** Nevyriausybinių organizacijų vaidmuo stiprinant socialinę sanglaudą. Socialinis darbas, 2003. Nr. 2(4), p. 17-26.
33. **Duczek, S.** The Peace Studies Project: A Case Study. – York: University of York, 2001, p. 26.
34. **Educating for a Sustainable Future: a Transdisciplinary Vision for Concerted Action //** United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. November, 1997. http://www.unesco.org/education/tlsf/TLSF/theme_a/mod01/uncom01t05s01.htm [žiūrėta 2010-06-10]
35. **Edwards H.** The growing disjunction between legal education and the legal profession. Law review, 1992, Nr. 91(34), p. 34-70.
36. **Ernest P.** Social Constructivism as a Philosophy of Mathematics: Radical Constructivism, 1999.
37. **Encarnasion O.** Tocqueville's Missionaries: Civil Society and the Promotion of Democracy. World Policy Journal, Spring 2000, Vol. 17, No. 1, p. 9-18.
38. **Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija //** Žin., 2000, Nr. 96-3016.
39. **Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija.** OL C364, 2000.
40. **Фролов С.** Социология. – Москва: Гардарики. 2000, p. 200-202.
41. **Gailienė D. ir kt.** Asmenybės ir bendravimo psichologija: vadovėlis XI-XII klasėms. – Vilnius: Tyto alba, 2002.
42. **Gelumbauskas E.** Tautinės mažumos Lietuvoje. 2004-10-25. http://www.skrynia. lt/modules.php? name=News&file=article&sid=965 [žiūrėta 2010-08-12]
43. **Godvadas P.** Bendruomenės plėtra: praktinis vadovas. Petrašiūnų bendruomenės centras, Vytauto Didžiojo universiteto Socialinio darbo institutas. – Kaunas, 2004.
44. **Gredler M.** Learning and instruction: Theory into practice, 1997.
45. **Gumuliauskienė A., Taputis E.** Komandinis darbas švietimo organizacijoje: pedagogų požiūris. Acta Pedagogica Vilnensia, 2005, Nr. 15, p. 197.
46. **Gurskienė O.** Kvalifikacijų sistema mokymuisi visą gyvenimą: projektas. – Vilnius: Bendra Lietuvos Rusijos Olandijos įmonė, 2009.

47. **Hagos deklaracija.** Danijos, Estijos, Latvijos, Lenkijos, Lietuvos, Norvegijos, Rusijos Federacijos, Suomijos, Švedijos, Vokietijos švietimo ministrų susitikimas 2000 m. – Vilnius: Rytų Europos centro biuras Lietuvoje, 2003.
48. **Hardcastle D. and al.** Larsen Direct Social Work Practice. Theory and Skills. Pacific Grove. – New York: Oxford, 2001, p. 600.
49. **Heater D.** Mokymo programos mozaika ir švietimas apie žmogaus teises. 2007-06-12. http://www.etib.lt/site_files/Svietimas%20apie%20zm.teises/3%20dalies%2010%20skyrius.DOC [žiūrėta 2010-10-15]
50. **Howard M.** The Weakness of Postcomunist Civil Society. Journal of Democracy, January 2002, Vol. 13, No. 1, p. 41-42, p. 161-165.
51. **Hollis M.** Socialinių mokslų filosofija. Įvadas. – Vilnius: ALK, 2000.
52. **Yates F.** Sprendimų valdymas: kaip rasti geriausius sprendimus savo verslui. – Kaunas: Smaltija, 2004.
53. **Johnson C., Vanneman A.** Student Jobs and Volunteer Service. National Assessment of Educational Progress. National assessment of Educational progress facts. Vol. 6, No. 1, October, 2001, 78 p.
54. **Johnson L.** Socialinio darbo praktika. – Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija, 2003.
55. **Jones P.** Theory and Practice in Professional Legal Education. 2000.
56. **Jovaiša L.** Enciklopedinis edukologijos žodynas, 2007, 335 p.
57. **Jucevičienė P. ir kt.** Lyginamoji edukologija. – Kaunas: Technologija, 1997.
58. **Jucevičius R**. Strateginis organizacijų vystymas. – Kaunas, 1998.
59. **Jungtinių Tautų Europos Ekonomikos komisijos Darnaus vystymosi švietimo strategija.** – Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras, 2005.
60. **Jurgelevičiūtė D.** Manipuliacinio diskurso analizė. Pranešimo tezės. Metodologinių seminarų ciklas, 2007.
61. **Kaarento S.** Mokymosi grupės galia. – Vilnius: Bendra Lietuvos Rusijos Olandijos įmonė, 2008.
62. **Kaminskienė V. ir kt.** Metodinės rekomendacijos mokytojų veiklai vertinti. Į pagalbą mokytojui. – Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerija, Pedagogų profesinės raidos centras, 2007, p. 10.

63. **Kandel I.** Education and human rights // United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Human Rights Comments and Interpretations. – London: Allan Wintage, 1999, 225 p.
64. **Kasatkina N.** Tautinių mažumų integracijos galimybės // Lietuvos socialinės paramos kontūrai. – Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, 1998, p. 186-196.
65. **Kukla A.** Social Constructivism and the Philosophy of Science. – New York: Routledge, 2000.
66. **Landsbergienė A.** Pilietiškumo ir tautiškumo ugdymas. 2008-08-08. http://www.austejos blogas.lt/ 2008/08/pilietiskumo-ir-tautiskumo-ugdymas/ [žiūrėta 2010-08-10]
67. **Laurėnas V.** Normalios politikos genezės atvejis // Lietuvos politinės sociologijos studija: monografija. – Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2001.
68. **Laužackas R., Tūtlys V.** Models of national qualifications systems. Education, 2006, Nr. 12, p. 76-89.
69. **Lapinskas K.** Visuomenės teisinis švietimas neturi apsiriboti Konstitucijos egzaminu. 2009-11-11. // http:// www.vaateismas.lt/index.php/lt/43234/ [žiūrėta 2010-11-17]
70. **Lewis D.** The management of non-governmental development orgazitions. – London: Routledge, 2007, p. 233.
71. **Leliūgienė I.** Žmogus ir socialinė aplinka. – Kaunas: Technologija, 1997.
72. **Letukienė N., Deveikis L.** Žmogaus teisių mokymas(is) vidurinėje mokykloje. – Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1999.
73. **Lietuvos Respublikos Konstitucija** // Žin., 1992, Nr. 33-1014.
74. **Lietuvių kalbos žodynas** - elektroninis variantas. – Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005.
75. **Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas.** 2004 m. sausio 22 d. Nr. IX-1969, Vilnius // Žin., 2004 02 14, Nr. 25-745.
76. **Lietuvos Respublikos Labdaros ir paramos įstatymas.** 2005 m. gruodžio 20 d. Nr. I-172, Vilnius // Žin., 2005 01 12, Nr. 21-506.
77. **Lietuvos Respublikos Labdaros ir paramos fondų įstatymo pakeitimo įstatymas.** 2003 m. gruodžio 22 d. Nr. IX-1940, Vilnius // Žin., 2004 11 13, Nr. 7-128.
78. **Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas.** 2006 m. liepos 18 d. Nr. I-1052, Vilnius // Žin., 2006 07 18, Nr. 68-2758. http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieskashowdoc_l?p_id=281383 [žiūrėta 2009-08-09]
79. **Lietuvos Respublikos Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas.** 1995 m. spalio 4 d. Nr. I-1057, Vilnius // Žin., 1995 11 03, Nr. 89-1985.

80. **Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas.** 2006 m. birželio 13 d. Nr. I-1489, Vilnius // Žin., 2006 06 13, Nr. 63-2853. http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=279441&p_query= &p_tr2= [žiūrėta 2009-10-13]
81. **Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo pakeitimo įstatymas.** 2005 m. sausio 20 d. Nr. X-78, Vilnius // Žin., 2005 02 08, Nr. 18-572.
82. **Lietuvos Respublikos Visuomeninių organizacijų įstatymas.** 1998 m. birželio 11 d. Nr. I-784, Vilnius // Žin., 1998 06 11, Nr. 18-400. http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id= 59154 [žiūrėta 2010-08-17]
83. **Lietuvos Respublikos Viešųjų įstaigų įstatymo pakeitimo įstatymas.** 2004 m. sausio 27 d. Nr. IX-1977, Vilnius // Žin., 2004 02 14, Nr. 25-752.
84. **Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro 2003 m. liepos 9 d. įsakymas Nr. 1015 „Dėl Priešmokyklinio ugdymo standarto ir Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų I-X klasėms tvirtinimo“** // Žin., 2003, Nr. 77-3525.
85. **Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2004 m. kovo 26 d. įsakymas Nr. 433/A1-83 „Dėl mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategijos"** // Žin., 2004, Nr. 56-1957.
86. **Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos 2004 m. liepos 5 d. įsakymas Nr. 1086 „Dėl bendrosios pilietinio ugdymo programos ir pilietinio ugdymo išsilavinimo standartų 8 ir 10 klasėms tvirtinimo“** // Žin., 2004, Nr. 108-4058.
87. **Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. liepos 4 d. nutarimas Nr. IX-1700 „Dėl valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatų“** // Žin., 2003, Nr. 71-3216. http://www.smm.lt/ ti/docs/strategija2003-12.doc [žiūrėta 2009-11-25]
88. **Lietuvos Respublikos Seimo 2006 m. rugsėjo 19 d. nutarimas Nr. X-418 „Dėl ilgalaikės pilietinio ir tautinio ugdymo programos patvirtinimo“** // Žin., 2006, Nr. 102-3939.
89. **Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas Nr. 1675 „Dėl visuomenės teisinio švietimo programos patvirtinimo“** // Žin., 2004, Nr. 188-7015.
90. **Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. gegužės 25 d. nutarimas Nr. 468 „Dėl mokytojo profesijos kompetencijos aprašo patvirtinimo“** // Žin., 2006, Nr. 60-2139.
91. **Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. spalio 29 d. nutarimas Nr. 1120 „Dėl visuomenės teisinio švietimo 2009-2012 metų programos patvirtinimo“ //** Žin., 2008, Nr. 130-4981. http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.dok_priedas?p_id=33497 [žiūrėta 2009-12-18]

92. **Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. nutarimo projektas Nr. 5836 „Dėl Nevyriausybinių organizacijų plėtros koncepcijos patvirtinimo‘‘** // Žin., 2009, Nr. 147. http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=2151&p_org=&p_fix=y&p_gov=n [žiūrėta 2010-08-18]
93. **Lietuva stojant į Europos Sąjungą.** Ekonominė, socialinė ir demografinė padėties analizė./ Red. kolegija LazutkaR., Matulionis A., Stankūnienė V. – Vilnius, 2004.
94. **Masandukaitė A.** Teisė / Mokomoji knyga. – Vilnius: Vilniaus kolegija, 2004.
95. **Mayring P.** Qualitative Content Analysis. Vol. 1, No. 2, June, 2000, 10 p.
96. **Mažeikis G.** Alternatyvus pilietinis ugdymas – moralinei revoliucijai. 2006-06-30. http://www.straipsniai.lt/kinas/informacija/lietuvos_kino_teatras/puslapis/11007 [žiūrėta 2010-08-10]
97. **McCurley S., Lynch R.** Savanorių vadyba. – Vilnius: savanorių centras, 2001, p. 58.
98. **McMahon M.** Social Constructivism and the World Wide Web – A Paradigm for Learning, 1997.
99. **Myers D.** Psichologija. – Kaunas: Poligrafija, 2000, 816 p.
100. **Mokymosi visą gyvenimą memorandumas.** Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija // Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacija. – Vilnius, 2001, p. 17.
101. **Motuzas R.** Skiriamas finansavimas tautiniam ugdymui. 2005-02-03. http://www.straipsniai.lt/svietimas/informacija/pedagogika/puslapis/9559 [žiūrėta 2010-08-11]
102. **Мудрик А.** Социальная педагогика. – Москва, 2002.
103. **Neifachas S**. Priešmokyklinio ugdymo sistemos valdymo funkcijų teorinis-prakseologinis kontekstualizavimasis Lietuvos švietimo politikos kaitos procesuose // Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, edukologija (07S) Šiauliai, 2010.
104. **Pabedinskaitė A.** Verslas, vadyba ir studijos: respublikinė konferencija. – Vilnius: Technika, 2002, p. 12.
105. **Pasaulinis aukščiausio lygio susitikimas subalansuotosios plėtros klausimais.** – Vilnius: Rytų Europos centro biuras Lietuvoje, 2003.
106. **Patrick J.** Introduction to Education for Civic Engagement in Democracy. In Education for Civic Engagement Other Promising Practices. Education resources information center, 2000.
107. **Pečkaitis J., Mačerinskienė I.** Magistro baigiamojo darbo rengimo tvarka. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, 80 p.
108. **Pekauskas A., Grigaliūnaitė G.** Jaunesniojo mokyklinio amžiaus mokinių teisinio ugdymo turinio bendrojo lavinimo mokykloje analizė. Pedagogika, 2008, Nr. 89. p. 107-114.

109. **Petrauskas A.** Valstybė ir tautinės mažumos. 2002-07-12. http://www.culture.lt/Imenas/?leid_id= 2907&kas=straipsnis&st_id=458 [žiūrėta 2010-08-12]
110. **Petružytė D.** Subsidiarumo principas socialiniam darbuotojui sąveikaujant su klientu. Socialinis darbas. Nr. 3. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004.
111. **Piliponytė J.** Duomenų rinkimas, apdorojimas ir analizė mokykloje // serija „Į pagalbą mokyklai''. – Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2005.
112. **Prakapas R., Žilinskienė R.** Teisinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje: pedagogų požiūris. Socialinis darbas, 2008, Nr. 7 (2), p. 51-58.
113. **Račkauskaitė A.** Tautinės mažumos samprata: tarptautinės teisės aspektai. Socialinių mokslų studijos, 2010, Nr. 1(5), p. 306.
114. **Raišienė A.** Nuo lenktyniavimo iki bendradarbiavimo. Konfliktų sprendimo strategijos // Karjera ir vadyba, 2005, Nr. 16 (176), 3 p.
115. **Redding S.** Parents and Learning. International Academy of Education. – Brussels, 2000.
116. **Rhode D.** Legal ethics in legal education. Law review, 2009, Nr. 16(43), p. 43-56.
117. **Robbins S.** Organizacinės elgsenos pagrindai. – Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2003.
118. **Rotolo T., Wilson J.** Journal of Marriage and Family, 2006, No. 68(2), p. 305-319.
119. **Rowe D.** Pilietis ir įstatymas: teisinio švietimo įnašas į pilietinį ugdymą. Švietimo naujovės. 1994, Nr. 2.
120. **Sakalauskas G.** Vaiko teisių apsauga Lietuvoje. – Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 2000, p. 5.
121. **Sapežinskienė L., Guščinskienė J.** A Team Approach in Society Moving to Democracy // The Development of Democracy in Baltic States. – Vilnius: Lithuanian Sociological Society, May 4-5, 2002, p. 62.
122. **Schmidt-Sinns D.** How can we teach human rights? // International Journal of Political Education, 2000, Vol. 3, 180 p.
123. **Schultz T.** Investavimas į žmones. Gyventojų kokybės ekonomika. – Vilnius: Agora, 1998.
124. **Silvert W.** Modelling as a Discipline in Int. J. General Systems. 2001, Vol. 30(3), p. 261.
125. **Sutton C.** Socialinis darbas, bendruomenės veikla ir psichologija. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija, 1999.
126. **Šaparnis G. ir kt.** Mokyklų direktorių ir jų pavaduotojų vadybos strategijos vaizdinių psichosemantika. Tiltai, 2 (23). – Klaipėda: KU leidykla, 2003.
127. **Šimonis M., Januškienė J.** Vaikų teisės Lietuvos Respublikos teisės sistemoje // Teisės problemos, 2001, Nr. 4, 63-84 p.

128. **Šimašius R.** Ne pelno organizacijų ekonominės veiklos teisinio reglamentavimo problemos. Lietuvos Teisės Universitetas, Teisės institutas. 2003-05-29. http://www.teise.org/admin/docs/upload/2003%202%20Remigijus.doc [žiūrėta 2010-08-16]
129. **Šimašius R.** Ne pelno organizacijos: prigimtis ir reglamentavimas. – Vilnius: Eugrimas, 2007, p. 28.
130. **Švietimo ir mokslo ministerijos 2008 metų veiklos ataskaita** // Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. 2009 m. kovo 18 d. Nr. 13-06-MPPav-10. http://www.smm.lt/veikla/docs/ ataskaitos/smm_atask_08.pdf [žiūrėta 2009-11-25]
131. **Tarptautinių žodžių žodynas.** – Vilnius: Alma Littera, 2001, 707 p
132. **Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija** // Žin., 2000, Nr. 20-497.
133. **Telešienė A.** Kritiškosios diskurso analizės metodologinių principų taikymas sociologiniuose tyrimuose. Filosofija. Sociologija, 2005, Nr. 2. p. 1-6.
134. **Tijūnėlienė O., Virbalienė A.** Mokslinis tikrovės pažinimas. – Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2006, p. 56-57.
135. **Tight M.** Kertinės suaugusiųjų švietimo ir mokymo idėjos. – Vilnius: Kronta, 2007.
136. **Totoraitis R., Degėsys L.** Pilietinis ugdymas Lietuvoje. Pilietinis ugdymas naujo tūkstantmečio išvakarėse: patirtis, praktika, perspektyva // Seminaro medžiaga. – Vilnius: Studija X, 2001, p. 73.
137. **Totoraitis R., Ažubalytė R.** Teisė kiekvienam. Mokytojo knyga. Vilnius: Kronta, 2003, 389 p.
138. **Totoraitis R., Ažubalytė R.** Teisė kiekvienam. Vadovėlis 10-12 klasėms. Vilnius: Kronta, 2004, 251 p.
139. **Unsworth K., West A.** Komandos: kolektyvinio darbo iššūkiai // Darbo ir organizacinė psichologija. 73. – Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2005, p. 314-333.
140. **Vaivadaitė A., Ivanauskienė V.** Darbas komandoje – vienas pagrindinių socialinės pedagogikos metodų // Socialinių pedagogų profesinė veikla: teoriniai ir praktiniai aspektai. Konferencijos pranešimų medžiaga. Utenos kolegija, 2003.
141. **Vaišvila A.** Teisės teorija. – Vilnius: Justitia, 2004.
142. **Vasiliauskas A.** Strateginis valdymas. – Vilnius, 2002.
143. **Vėgėlytė E.** Norėčiau padėkoti kiekvienam Europos studentų teisininkų asociacijos nariui už tai, kad žvelgia į pasaulį atviresniu žvilgsniu. 2008-01-15. http://www.bernardinai.lt/straipsnis/-/18232 [žiūrėta 2010-07-20]
144. **Ward I.** Legal Education and the Democratic Imagination. Law and Humanities, 2009, Nr. 3(1), p. 87–112.

145. **Webb J.** Legal Education in the 21st Century: Facing the Challenges. – Bratislava: Comenius University. 2008, p. 12-18.
146. **White Paper on Education and Training.** Teaching and Learning: Towards the Learning Society, November 29, 1995, 70 p.
147. **Woamanno L., Schutz G.** Efficiency and Equity in European Education and Training Systems. – Brusels, 2003.
148. **Zaleskienė I.** Pilietinio ugdymo socialinė dimensija. – Vilnius: Regioninės pilietinės edukacijos centras, 2004.
149. **Zaleskienė I.** Paauglių socializacija besikuriančioje žinių visuomenėje // Lietuvos Teisės Universitetas, Socialinis darbas. 2002, Nr. 2(2), 39 p.
150. **Zaleskienė I., Antonceva N.** Pilietinio ugdymo galimybės tautinių mažumų pradinėje mokykloje. Pedagogika, 2007, Nr. 88, p. 7.
151. **Zdanevičius A.** Atgimimas. Ar (kaip) pasirinkti aukštąją mokyklą. 2009-06-28. http://ww.delfi.lt/ news/ringas/lit/article.php?id=22862065 [žiūrėta 2010-07-19]
152. **Želvys R.** Švietimo vadyba ir kaita. – Vilnius: Garnelis, 1999.
153. **Žydžiūnaitė V.** Komandinio darbo kompetencijų edukacinė diagnostika ir jų vystymo, rengiant slaugytoju, pagrindimas. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, edukologija. – Kaunas: Kauno Technologijos universitetas, 2003, 197 p.

Zubrickaja E. Teisinio visuomenės švietimo strategijos modeliavimas / Teisės edukologijos magistro baigiamasis darbas. Vadovas dr. S. Neifachas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, Edukologijos katedra, 2010. – 127 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe analizuojamos teisinio visuomenės švietimo strategijos įgyvendinimo galimybės bei grindžiamas teisinio švietimo strategijos modelis. Įvade atskleidžiamas tyrimo aktualumas, formuluojama hipotetinė prielaida, tyrimo tikslas, objektas ir uždaviniai. Pirmoje darbo dalyje teoriniu aspektu tiriamas teisinio švietimo koncentras, pateikiama teisinio švietimo samprata ir kontekstai visuomenės kaitos diskurse. Antroje darbo dalyje aptariama teisinio visuomenės švietimo strategijos modeliavimo ir įgyvendinimo metodologija, pristatoma tiriamųjų imtis. Trečioji dalis yra skirta teisinio visuomenės švietimo strategijos modelio pristatymui. Tyrimo rezultatai apibendrinami ir pateikiami baigiamojo darbo išvadose.

Pagrindiniai žodžiai: teisinis švietimas, teisinis visuomenės švietimas, strategija, strategijos modeliavimas.

Zubrickaja E. Public legal education strategy simulation / Master's work and Legal education. Supervisor assoc. dr. S. Neifachas. – Vilnius: Mykolas Romeris university, the Social Policy Department, Department of Education, 2010. – 127 p.

ANNOTATION

The Master's thesis examines the opportunities of implementation of a legal public education strategy and evaluates its possibility to be based on a model. The introduction highlights the relevance of the study, sets forth the hypothesis, the study aims, objects and tasks. The first part is dedicated to theoretical aspects of legal education background, the concept of legal education and the contexts of public discourse change. The second part deals with the legal strategy of public education and implementation of simulation methodology as well as presents the subjects of the study. The third section is devoted to the realization of the legal model of public education strategy. Fianlly, the study results are summarized and the conclusions are presented.

Key Words: strategy, education, modeling, legal education, public legal education.

Zubrickaja E. Teisinio visuomenės švietimo strategijos modeliavimas / Teisės edukologijos magistro baigiamasis darbas. Vadovas dr. S. Neifachas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, Edukologijos katedra, 2010. – 127 p.

SANTRAUKA

Teisės edukologijos magistro baigiamojo darbo tema yra aktuali, nes pakankamai mažai tyrinėta ir labai opi šiandienos Lietuvos teisinio visuomenės švietimo strategijos modeliavimui. Teorinių pozicijų pagrindą sudaro piliečių socialinio dalyvavimo legitimacijos konceptai, kurie leidžia apibrėžti teisinio švietimo modelio adaptyvumo galimybes. Siekiama konceptualiai pagrįsti teisinio švietimo sampratų daugiareikšmiškumą, išryškinti jos sinkretinį pobūdį, vertingą švietimo teisės mokslui ir praktikai kurti. Daugelis darbe minėtų tyrėjų teigia, kad teisinis švietimas esmingai skiriasi nuo klasikinio formaliojo švietimo ir todėl „įprasti“ formaliojo švietimo plėtros receptai negali būti automatiškai taikomi plėtojant teisinį švietimą. Į teisinį švietimą galima žvelgti kaip į specifinę platesnės valstybės viešosios švietimo politikos kryptį, kuri turi savitus tikslus, uždavinius ir savitus įgyvendinimo metodus. Todėl atsižvelgiant į temos aktualumą tyrimo objektu šiame darbe pasirinkta teisinio visuomenės švietimo strategija.

Tyrimo tikslu buvo siekiama sukurti teisinio visuomenės švietimo strategijos modelį bei atskleisti teisinio švietimo įgyvendinimo galimybes. Siekiant minėto tikslo, užsibrėžti tokie uždaviniai: remiantis mokslinės literatūros analize, pagrįsti teisinio švietimo sampratą ir strategijos prielaidas visuomenės kaitos diskurse; taikant socialinių mokslų teorines prieigas sukurti instrumentuotę teisinio švietimo modelio strategijos kūrimui; atlikti empirinį tyrimą ir nustatyti, kaip įgyvendinamas teisinio visuomenės švietimo modelis; tyrimo visumos pagrindu pristatyti teisinio visuomenės švietimo įgyvendinimo modelį.

Iškeltam tikslui pasiekti pasirinkti kokybinio tyrimo metodai: pusiau struktūruotas interviu su pedagogais, fenomenografinio tyrimo duomenų analizė, dokumentų turinio (content) analizė. Interviu metodu buvo apklausti šeši pedagogai.

Susisteminus gautus tyrimo duomenis buvo padarytos išvados, jog teisinis švietimas didesne dalimi yra sietinas su teisinių žinių apie žmogaus teises ir pareigas skleidimu, jų įtvirtinimu bei skatinimu jomis vadovautis realiame visuomenės gyvenime. Dokumentų analizė atskleidė, kad teisinis švietimas turi būti plėtojamas atsižvelgiant į Lietuvos visuomenei tenkančius naujus iššūkius ir atsiveriančias naujas galimybes: informacijos gausą, sparčią kaitą, visuomenės išsiskaidymą. Tam yra

būtini esminiai Lietuvos švietimo sistemos pokyčiai, kurie padėtų didinti teisinio švietimo sistemos efektyvumą, išplėsti švietimo prieinamumą, sukurti sąlygas tęstiniam, visą gyvenimą trunkančiam mokymuisi, užtikrinti šiuolaikinės Lietuvos visuomenės poreikius atitinkančią švietimo kokybę. Įstatymai siekia suteikti asmeniui visaverčio savarankiško gyvenimo pagrindus ir padėti jam nuolat tobulinti savo gebėjimus.

Tyrimo duomenys patvirtino iškeltą hipotetinę prielaidą, jog kuriant visuomenės teisinio švietimo strategijos modelį būtina įtraukti į šį procesą skirtingas socialines grupes bei organizacijas (formaliojo ir neformaliojo švietimo institucijas, nevyriausybines organizacijas bei savivaldybes), įžvelgiant šio proceso naudingumą (formuojamas kompetentingas, kritiškai mąstantis pilietis), numatant teisinio visuomenės švietimo klausimų ir temų apimtis skirtingose institucijose (informavimas, konsultavimas teisinio švietimo klausimais, socialinės kompetencijos darbui su rizikos grupės žmonėmis, pedagoginės kompetencijos organizuojant pilietinį ugdymą mokykloje). Darbe įrodoma, kad teisinio švietimo vykdymas būtų naudingas visai ugdymo sistemai, kadangi ugdytų aktyvų, kritiškai mąstantį valstybės pilietį, kuris gerai išmanytų savo teises, laisves, bei atsakingai vykdytų savo pareigas visuomenėje. Kryptingas teisinis ugdymas, sustiprintų kiekvieno žmogaus teisinės sąmonės ugdymą.

Baigiamąjį darbą sudaro įvadas, trys dalys, išvados, literatūros sąrašas, anotacija, santrauka ir priedai.

Pagrindinės sąvokos: teisinis švietimas, teisinis visuomenės švietimas, strategija, strategijos modeliavimas.

Zubrickaja E. Public legal education strategy simulation / Master's work and Legal education. Supervisor assoc. dr. S. Neifachas. – Vilnius: Mykolas Romeris university, the Social Policy Department, Department of Education, 2010. – 127 p.

SUMMARY

The topic of Legal Education of increasing interest, as little research has been done into this area. Moreover, the issue of Lithuanian public legal education strategy simulation is rather sensitive in the field of legal education. Theoretical position is based on citizen's participation in the legitimation of social concepts, which allows to specify the opportunities of the adaptation of legal education model. The theory is based mainly on the polysemy of legal education concepts, highlights the syncretic nature of the valuable right to education, to science and practice of development. The majority of researchers argue that the legal education substantially differs from the classical formal education and therefore ,,normal'' development of formal education can be automatically applied to the development of legal education. The legal education can be viewed in terms of a broader public education policy, which has different goals, objectives, and original approaches. Therefore, given the importance of this area, the topic of this research is the development of a public education strategy.

The aim was to create a legal model of public education strategies and the implementation of the legal education opportunities. For that purpose, the following goals were set: on the basis of the scientific literature, based on the concept of legal education and policy change in the assumptions of public discourse; the application of theoretical approaches to social science instrumentation to create a model of legal education strategy; empirical study to determine the implementation of the legal model of public education; population-based study to introduce the legal implementation of the public education model.

The following methods to achieve the aims of qualitative research were chosen: semi - structured interviews with teachers, fenomenonography data analysis, document content (content) analysis. Interviewers were interviewed by six teachers.

Structured research data has been received by the finding that legal education is largely associated with legal knowledge about human rights and duties of the dissemination, promotion and consolidation in society. Document analysis revealed that legal education should be developed in the context of Lithuanian society and that it is open to new challenges and new opportunities: the abundance of information, rapid change, and a fragmented society. This requires major changes in the

Lithuanian education system, which would increase the efficiency of the system of legal education, expand access to education, create conditions for continuous lifelong learning, the contemporary Lithuanian society's needs of the quality of education. The law aims to provide an individual with complete independent life and to help him continually improve his/her skills.

Survey data confirmed the hypothetical assumption that the development strategy for public legal education model should be included in this process, different social groups and organizations (both formal and informal educational institutions, non - governmental organizations and municipalities), seeing the usefulness of this process (formed by a competent, critically thinking citizen), public education by providing legal issues and topics cover the different institutions (information, advice of legal education on issues of social competence to work with people at risk, educational excellence through civil education). The paper demonstrates that the enforcement of legal education would benefit the entire education system, as would develop active, critical thinking citizen of the State, who is well aware of their rights, freedoms, and responsibly to perform their duties in society. Legal education is supposed to strengthen the rule of every human consciousness development.

The final work consists of an introduction, three sections, conclusion, bibliography, annotation, summary and attachments.

Key words: legal education, public legal education, policy, strategy simulation.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

Patvirtinimas apie atliekamo interviu duomenų panaudojimą

Šis interviu skirtas išsiaiškinti teisinio švietimo naudingumą skirtingose institucijose, ką jis galėtu apimti, kokius klausimus, temas apžvelgtu. Tikimės, kad tai padės gerinti teisinį švietimą visuomenėje.

Interviu metu bus pateikiami klausimai, į kuriuos Jūs laisvai galėsite atsakyti. Interviu yra anoniminis, todėl galite nesibaiminti, kad Jūsų atsakymus kas nors sužinos. Pateikta informacija bus panaudota mano magistro darbe, tyrimui: „Apibendrinti teisinio visuomenės švietimo paskirtį įvairiose institucijose“. Interviu metodo taikymu siekiama suvokti informantų patirtį, sužinoti nuomones tiriamu klausimu, kurias respondentai išsakys savais žodžiais. Interviu bus įrašomas į garso juostą, iš jos transkribuojamas, t.y. užrašomas.

Jūs galėsite susipažinti su tyrimo duomenų rezultatais kai bus atliktas visas tyrimas ir gauti reikalingi duomenis iš mano respondentų. Tikimės, kad Jūsų atsakymai bus nuoširdūs.

Dėkojame už pagalbą.

Interviu klausimus parengė Mykolo Romerio universiteto, Socialinės politikos fakulteto, Edukologijos katedros, I kurso studentė Elena Zubrickaja, el.p.: aferistez@gmail.com, tel.: +37067699946.

Ačiū už skirtą laiką ir nuoširdumą atsakinėjant į pateiktus interviu klausimus.

Elena Zubrickaja .....
(parašas)

2 PRIEDAS

Atviro tipo klausimynas

Jei būtų vykdomas teisinis švietimas skirtingose institucijose, kuo jis būtų naudingas?

Ką jis apimtų?

Kokias temas apimtų?

Kokius klausimus apimtų?:

- mokykloje + pvz.
- universitete + pvz.
- verslo organizacijoje + pvz.
- NVO (nevyriausybinėje organizacijoje) + pvz.
- savivaldybėje + pvz.

3 PRIEDAS

Mokslinių straipsnių turinio duomenų analizė

	Tyrimas Teorinis ar empirinis	Tyrimo tikslas	Tyrimo objektas	Tyrimo metodai Duomenų rinkimo ir analizės	Tyrimo imtis	Esminiai rezultatai	Išvadų pagrindinės mintys
Prakapas, R., Žilinskienė, R. (2008). Teisinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje: pedagogų požiūris. *Socialinis darbas*, 7 (2), 51-58.	Mokslinės literatūros ir ugdymo turinį reglamentuojančių dokumentų, bei programų apžvalga.	Atskleisti pedagogų požiūrį į teisinį ugdymą bendrojo lavinimo mokykloje.	Pedagogų požiūris į teisinį ugdymą bendrojo lavinimo mokykloje.	Mokslinės literatūros analizė bei anoniminė pedagogų anketinė apklausa.	Taikant prastąją atsitiktinę atranką, apklausti 149 pedagogai, dirbantys įvairiose ugdymo institucijose.	a) Ugdymo institucijose teoriškai yra sudaryta galimybė teisiniam ugdymui, integruotam į atskiras mokomąsias disciplinas. b) Siekiant, kad teisinis ugdymas būtų efektyvus ir galėtų pasiekti savo tikslus, ugdytina pagarba vertybėms, puoselėtinas gebėjimas rūpintis kitais, skatintina aktyvi visuomeninė veikla.	1. Teisinis ugdymas yra sistemingas ir teigiamas poveikis teisinei sąmonei kaip pradiniam teisinės kultūros elementui. 2. Teisinis ugdymas šiuo metu Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose įgyvendinamas dėstant atskiras mokomąsias disciplinas. 3. Teisinis ugdymas yra aktualus šiuolaikinėje bendrojo lavinimo mokykloje.

Ališauskas, R., Dukynaitė, R. (2005). Švietimo vertinimo raida Lietuvoje. *Pedagogika*, 79, 28-31.	Švietimo raidos vertinimo Lietuvoje lyginamoji teorinė dokumentų analizė.	Išanalizuoti švietimo vertinimo raidą nepriklausomoje Lietuvoje, išskirti jos etapus ir charakteringus bruožus.	Lietuvoje taikomi švietimo vertinimo instrumentai.	Modeliavimas, klasifikavimas, dokumentų analizė, lyginamoji analizė.	Švietimo vertinimo raidos etapų apžvalga.	a) Vidaus auditas praktiškai vykdomas jau visose šalies bendrojo lavinimo mokyklose. b) Mokytojų nuomonė apie išorės auditą yra palanki. c) Steigėjai yra mokomi padėti mokykloms vykdyti vidaus auditą ir tobulinti savo mokyklas pagal vidaus ir išorės audito rezultatus. d) Taigi atskiri švietimo vertinimo metodai pamažu išauga į integralią švietimo vertinimo sistemą, susieta su sprendimų priėmimo procesais.	1. Švietimo vertinimo raida nepriklausomoje Lietuvoje išgyvena ketvirtąjį etapą. 2. Lietuvoje aptinkami trys pagrindiniai švietimo vertinimo pjūviai: mokyklos vertinimas, tarptautiniai ir nacionaliniai moksleivių pasiekimų tyrimai bei egzaminai, švietimo statistikos ir tyrimo duomenų sisteminė analizė. 3. Šalyje formuojasi išplėtota ir objektyvi švietimo vertinimo sistema, skirta švietimo valdymo sprendimams pagrįsti.

Bruzgelevičienė, R. (2008). Darnaus vystymosi švietimo ir Lietuvos švietimo reformos idėjų sąsajos. *Pedagogika,* 84, 7-14.	Reformos dokumentų, metodologinių pagrindų tekstų bei darnaus vystymosi švietimo dokumentų teorinis lyginimas.	Priminti bei aktualinti Lietuvos švietimo reformos pirmojo etapo pamatines idėjas, parodyti jų sąsajas su XXI a. reikšmingomis pasaulio švietimo raidos idėjomis.	Lietuvos švietimo reformos pirmojo etapo (1988-1997) pamatinės konceptualios idėjos darnaus vystymosi švietimo aspektu.	Mokslinių publikacijų, dokumentų analizė, lyginamoji analizė.	Reformos, darnaus vystimosi, švietimo dokumentų diskursas.	a) Šiuo metu integruojamosios programos kuriamos platesnio pobūdžio, labiau orientuotos ugdyti kompetencijas: mokymasis mokytis, komunikavimas, pilietiškumas, darnusis vystymasis. b) Pastarosios realizavimo sąlyga- išugdytas asmuo: gebantis kritiškai, kūrybiškai mąstyti, konstruktyviai savarankiškai veikti lokaliu ir globaliu mastu. c) Darnaus vystymosi švietimas itin pabrėžia gebėjimą sistemiškai mąstyti ugdymą.	1. Darnaus vystymosi švietimo idėjos, sparčiai plintančios XXI a. pirmąjį penkmetį, Lietuvos švietimui yra ne naujos: galima įžvelgti Lietuvos švietimo reformos pamatinių principų ir darnaus vystymosi švietimo idėjų sąsajų. 2. Visuminis požiūris į pasaulį abiejose tyrimo objekto sanduose skleidžiamas integralumo principų, turinčiu pasireikšti įvairiais lygmenimis.

Webb. J. (2008). Legal Education in the 21st Century: Facing the Challenges. Bratislava: Comenius University. p. 12-18.	Teisinio švietimo 21 amžiuje veiksnių empirinis tyrimas.	Pasitinkant gyvenimo iššūkius, apžvelgti teisinį švietimą 21 amžiuje.	Teisinis švietimas 21 amžiuje.	Mokslinių publikacijų lyginamoji analizė.	Teisinio švietimo mokymosi diskursas.	a) Siekiant teisinio švietimo reikia bendrų pagrindinių profesinių žinių. b) Bendras profesinis mokymas gali ir turi būti išlaikytas, nes viena to pasekmė gali būti labai susilpninti teisės diplomą.	1. Reikia mokyti ne tik teisės, bet ir bendrų mokymosi dalykų. 2. Didėjant teisinių profesijų konkurencijai, būtina ieškoti konkurencinį pranašumą. 3. Keletas valstybių jau pradeda pripažinti, kad reikės švietimo visais lygiais, įskaitant universitetinį išsilavinimą.

Ward, I. (2009). Legal Education and the Democratic Imagination. *Law and Humanities,* 3(1), p. 87–112.	Mokslinės literatūros lyginamoji teorinė analizė.	Aptarti teisinį švietimą ir demokratinę vaizduotę.	Požiūris į teisinį švietimą ir demokratinę vaizduotę.	Mokslinės literatūros lyginamoji analizė.	Teisinio švietimo švietėjų aptarimas.	a) Daug profesionalių teisininkų galėtų prižiūrėti, kad teisės mokslas būtų vidurinės mokyklos mokymo programoje. b) Teisės studentas turėtų ne tik žinoti, suprasti, bet ir pritaikyti tas žinias ir supratimą praktikoje. c) Turėtų būti daugiau liberalių teisinio išsilavinimo piliečių, kurie padėtu mokytis teisės.	1. kad pasiekti išsilavinimą yra siekiama skatinti pagrindines vertybes demokratinėje visuomenėje. 2. mokantys teisės studentus turi rengti tokius žmones, kurie galėtų kurti ir formuoti, integruotą visuomenę. 3. teisėjas, kuris nėra pasirengęs pasinaudoti savo vaizduote, ir kuris nėra pasirengęs priimti empatiją ir užuojautą į savo sprendimus, tai vargu ar bus geras teisėjas.

Rhode, D. L. (2009), Legal ethics in legal education. *Law review,* 16(43), p. 43-56.	Teisinės etikos lyginamoji teorinė analizė teisiniame švietime.	Apibudinti teisinę etiką teisiniame švietime.	Teisinė etika teisiniame švietime.	Edukacinės literatūros, skirtos teisiniai etikai teisiniame švietime, rinkimas ir lyginamoji analizė.	Švietėjų, rašytojų edukacinės literatūros apžvalga.	a) Teisinė etika jau seniai populiari, tačiau tik per pastaruosius kelis dešimtmečius ji gavo rimtą dėmesį teisės mokyklose. b) teisininkai turi giliai mąstyti kaip suderinti savo asmenines vertybes su karjeros prioritetais. c) profesinė atsakomybė ir teisinis reglamentavimas, tiesiogiai ne kyla iš studentų praktinės patirties.	1. teisės mokyklos, dėstytojai turėtų demonstruoti visuomenei teisinį išsilavinimą ir įkvėpti įsipareigojimą darbui būsimiems specialistams. 2. reikia giliai mąstyti apie problemą, matyti visas puses ir kova pasieks savo išvadą. 3. svarbiausia dalintis siekiais ir vienam kita stengtis suprasti praktikoje.

Edwards, H. T. (1992), The growing disjunction between legal education and the legal profession. *Law review,* 91(34), p. 34-70.	Mokslinės literatūros teorinis lyginimas.	Apžvelgti disjunkciją tarp teisinio švietimo ir teisininko profesijos.	Teisinio švietimo ir teisininko profesijos disjunkcija.	Mokslinių publikacijų, lyginamoji teorinė analizė.	Teisinio švietimo ir teisininko profesijos disjunkcijos apibendrinimas.	a) Mokyklose turėtų būti mokymo etikos specialistai, kad teisėjai galėtų naudoti teisės aktus atliekant praktiką. b) Mokyklų absolventams, visiškai trūksta teisinio darbo patirties ir teisinio mokymo. c) Teisės studentams reikia konkretaus etikos mokymo. d) Teisės studentai turi suprasti savo pareigas teisiniai profesijai.	1. Teisininkai turi žinoti, prieš jiems pateikiant visą darbo laiką, ką reiškia praktikos etika. 2. Pagrindinis teisinio išsilavinimo dėmesys, turi būti nukreiptas į praktikuojančių teisininkų mokymą. 3. Jei teisės mokyklos nuklys nuo profesinio mokymo, tai tarp teisinio švietimo ir teisinės profesijos augs disjunkcija ir visuomenėje ja bus sunku pašalinti.
Burridge, R. (2005), Six Propositions for Legal Education in Local and Global Development. *Journal of Legal Education,* 55(4), p. 488-494.	Teisinio išsilavinimo vystymosi pasiūlymų teorinė analizė.	Apibūdinti šešius teisinio išsilavinimo vietos ir pasaulio vystymuose galimus pasiūlymus.	Šeši teisinio išsilavinimo pasiūlymai vietos ir pasaulinio vystymuose.	Edukacinės literatūros lyginamoji teorinė analizė.	Teisinio išsilavinimo vietos ir pasaulio vystymosi pasiūlymų apibūdinimas.	a) Universiteto reikšmė teisiniam išsilavinimui yra daugiau nei metodinis susirūpinimas. b) Teisės reikšmė visose išsivysčiusiose pasauliuose sulaukia mažai dėmesio. c) Teorijos ir praktikos kontekste teisės ir sugebėjimų vaidmuo, kurių	1. Profesinius švietimo aktus įtraukti į teisės ir teisininkų svarbą nacionaliniame ir tarptautiniame studijų valdyme 2. Į profesinį teisinį švietimą įtraukti teisinę praktiką, profesinę atsakomybę ir teisinę studijų teorija. 3. Mokymo ir mokymosi programa turėtų

						reikia laikytis, turi būti ištirtas ir įvertintas jų vystymosi metu.	spręsti konkrečius vaidmenis taip, kad jie galėtų mokytis įvertinimo.
Fcrran, V. (2005), Law and Society Studies and Legal Education. *Journal of Legal Education,* 55(4), p. 495-499.	Teisės, visuomenės studijų ir teisinio išsilavinimo lyginamoji teorinė analizė.	Apibrėžti teisės, visuomenės studijų ir teisinio išsilavinimo svarbą.	Teisė, visuomenės studijos ir teisinis išsilavinimas.	Mokslinės literatūros lyginamoji teorinė analizė.	Teisės, visuomenės studijų ir teisinio išsilavinimo įvertinimas.	a) Kiekviena kalbinės išraiškos taisyklė tai pereiti nuo bendros prie atskiros taisykles. b) Atskaitos taškas visuomet yra taisyklės. c) Vietinės teisinės sistemos, kartu atgimsta link teisinio tikrumo statuso tarptautiniu mastu. d) Padauginus teisės šaltinių atsiranda vis sunkesniu integravimosi problemų.	1. Etikos ir socialinis įsipareigojimas gerbti taisykles ir jų laikytis gali sukelti neišvengiamos užduoties, todėl taisykles reikia atlikti ir formaliai. 2. Teisės studentai, per savo aukštosios mokyklos mokymo programą, turėtų turėti konkrečių galimybių bent jau trumpą laiką atsidurti teisingumo srityje. 3. Studentai turi išmokti žiūrėti į teisę kaip į kintamąjį, o ne tik kaip į jų motyvavimo būdą.

4 PRIEDAS

Dokumentų turinio analizė

	LR švietimo įstatymas	LR mokslo ir studijų įstatymas	ŠMM 2008 metų veiklos ataskaita	Švietimo strategijos 2003-2012 m.
Orientacija	į besimokantį asmenį - tiesioginį švietimo sistemos paslaugų vartotoją [1 skirsnis 3 straipsnis][1].	į globalinę konkurenciją ir laisvos rinkos santykių įdiegimą mokslo ir studijų srityje.	- įvairių poreikių, įvairaus amžiaus mokiniai; - profesinio mokymo infrastruktūra suaugusiems asmenims ir jaunimui.	- žinių visuomenė; - saugi visuomenė; - konkurencinga ekonomika.
Poreikis	- išprusimas; - vaikų, tėvų, mokytojų teisių žinojimas [2 skirsnis].	mokslo ir studijų: - finansavimas; - valstybinis reguliavimas; - kokybės užtikrinimas; - institucijų steigimas ir valdymas; [I skyrius 1 straipsnis].	- formalaus profesinio ir neformalaus suaugusiųjų mokymo iniciatyvos rėmimas; - partnerystės stiprinimas; - profesinio mokymo gerinimas ir šalies ūkio poreikių atitiktis.	švietimas turi padėti: - stiprinti visuomenės kūrybines galias; - išsaugoti ir kurti tautos tapatybę; - brandinti pilietinę visuomenę; - didinti žmonių užimtumą ir ūkio konkurencingumą; - mažinti skurdą ir socialinę atskirtį.
Kontekstas	- švietimo sistema glaudžiai susieta su krašto ūkinės, socialinės, kultūrinės raidos kontekstu; - sąveika su kitomis institucijomis; - apima formalųjį švietimą, neformalųjį švietimą, savišvietą, pagalbą mokiniui, pagalbą mokytojui ir mokyklai.	- aukštosios mokyklos: universitetai ir kolegijos; - mokslinių tyrimų institutai; - integracija į valstybės ir visuomenės gyvenimą.	- dalyvauta tarptautinėje švietimo veikloje ir vykdyti tarptautiniai susitarimai; - įmonių ir aukštųjų mokyklų mokslinis bendradarbiavimas, viešojo ir privataus sektoriaus partnerystė; - integracija su kitų tarpinstitucinių programų įgyvendinimu.	- mokyklų bendruomenės ir visos suinteresuotos visuomenės grupės; - integruojama su visuomenės informavimu ir dalyvavimu.

[1] išugdyti kiekvienam jaunuoliui vertybines orientacijas, nustatyti jaunuolio kūrybinius gebėjimus, perteikti asmeniui tautinės ir etninės kultūros pagrindus, sudaryti sąlygas asmeniui įgyti demokratijos tradicijas.

5 PRIEDAS

Bendrųjų programų turinio analizė

	Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai I-X klasių mokykloms	Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai XI-XII klasių mokykloms
Orientacija	Bendrojo lavinimo mokyklos: - priešmokyklinis, - pradinis, - pagrindinis vaiko ugdymas.	Baigiamoji bendrojo lavinimo mokyklos pakopa: - XI – XII klasė.
Metodai	Taikomi: - mokymo, - mokymosi metodai.	Naudojami: - formalūs vertinimo metodai derintini su neformaliais; - ugdymo procesą grindžiantis interpretaciniai metodai.
Su kokiais dalykais integruojamos	Kuriant ir įgyvendinant integruojamąsias programas: - kalbos ugdymas; - sveika gyvensena; - darnus vystymasis; - pilietinis ugdymas; - kompiuterinis raštingumas.	Mokomasi pagal vieną iš keturių pasirinktą profilį: - humanitarinio profilio dalykai[2]; - realinio profilio dalykai[3]; - technologinio profilio dalykai[4]; - meninio profilio dalykai[5].
Kontekstas	Įvairių tipų mokyklos: - pradinio, - pagrindinio ugdymo.	Bendrojo lavinimo mokyklos: - XI, - XII klasė; - ryšiai su vietos bendruomene.
Kompetenciją, apimanti teisinio švietimo elementus	Detaliau aprašomos kompetencijos yra: - komunikavimas gimtąją kalba[6]; - komunikavimas užsienio kalba[7]; - matematinis raštingumas ir pagrindinės kompetencijos gamtos moksluose ir technologijose[8]; - informacinė komunikacinė[9]; - mokymasis mokytis[10]; - tarpasmeniniai ir pilietiniai gebėjimai[11]; - verslumas[12]; - kultūrinė[13].	Stambiau pateikiamos kompetencijos tai: - asmeninė[14]; - socialinė[15]; - kultūrinė; - komunikacinė; - darbo ir veiklos.

[2] Lietuvių kalba (gimtoji arba valstybinė), gimtoji kalba (nelietuvių mokyklų moksleiviams), istorija ir politologija bei užsienio kalbos.

[3] Matematika, informacinės technologijos, biologija, fizika, chemija.
[4] Ekonomika, verslo pagrindai, informacinės technologijos ir/arba pasirinktos pakraipos technologijos.
[5] Meninio ugdymo dalykai (dailė, muzika, šokis, teatras), lietuvių kalba, istorija.
[6] Palaiko ir padeda ugdytiniui ne mokymosi aplinkoje spręsti problemas.
[7] Mokantis kalbų ryšys su integruojamosiomis programomis grindžiamas bendrųjų gebėjimų, reikalingų asmens kompetencijoms įgyti.
[8] Orientuotas į aktualias gyvenimo visuomenėje reikmes.
[9] Padeda patikrinti ir objektyviai įvertinti mokinių žinias bei įgūdžius.
[10] Tampa tolesnio tobulėjimo bei mokymosi visą gyvenimą prielaida, kuri susijųsi su teisinių švietimų.
[11] Leidžia suvokti teisinius dalykus.
[12] Įgalina įsivertinti ir praplečia besimokančiųjų požiūrį į patį mokymosi procesą.
[13] Didžiausias dėmesys integracijai į meninio ugdymo dalykus, kalbas, kūno kultūrą, mokyklos gyvenimą.
[14] Žinojimas, kaip elgtis tam tikroje situacijoje, leidžia suvokti teisinius dalykus.
[15] Padeda mokiniams išsiugdyti sričiai būdingus gebėjimus, įgyti visuminį požiūrį į gamtos, visuomenės, kultūros reiškinius.